

چکیده مقالات

سومین همایش ادبیات کودک دانشگاه شیراز

ویراستاران: مینا کاظمی / نسرین قاسمی

تنظیم: صدیقه مزارعی زاده

اردیبهشت ماه ۱۳۹۰

فهرست

۱. عناصر مخدوش کننده‌ی فضای استعاره‌ی شعر کودکان ۲۸
(تحلیلی بر کتابهای فارسی دوره‌ی ابتدایی)
علی اصغر ارجی
۲. تحلیل گفتمان نیم قرن در باغ شعر کودکان (از عباس یمینی شریف) ۳۰
اعظم استاجی / زهراسادات حسینی
۳. بررسی محتوایی اشعار کودکانه‌ی پروین دولت آبادی «بر قایق ابرها» ۳۲
زهره استاد زاده
۴. بررسی جایگاه طبیعت در اشعار کودک و نوجوان محمود کیانوش ۳۴
سمانه اسدی
۵. بررسی مقایسه‌ای تصاویر و درون‌مایه‌ها در لالایی‌های فارسی و انگلیسی ۳۵
بهناز اسکندری
۶. بررسی ساختار و محتوای تعدادی از اشعار فولکلوریکِ کودکانه به عنوان اولین
نمونه‌های شعر کودک و نوجوان در ایران ۳۷
حسن اسماعیلی طاهری
۷. موسیقی شعر کودک ۳۸
یوسف اصغری بایقوت / مهدی دهرامی
۸. بررسی مفهوم نوجوانی در شعر کودک و نوجوان ایران ۴۰
سهیلا امامی / مهدی مرادی
۹. نگاهی به شعر کودک ۴۲
نصرالله امامی / عادل سواعدی
۱۰. تحلیل محتوای کتاب‌های شعر گروه سنی (د) موجود در کتابخانه‌ی مرکزی کانون
پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان خوزستان ۴۴
فاطمه باجی / صبا احسانی
۱۱. توزیع موضوعی کتاب‌های مناسب گروه سنی (د) معرفی شده در کتابشناسی آثار
منتخب شورای کتاب کودک در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۷ ..... ۴۶
فاطمه باجی

۱۲. انواع شعر کودک و نوجوان (هیچانه‌ها، لالایی‌ها، چیستان‌ها، مثل‌ها، شعر فانتزی کودک، داستان‌های منظوم) ۴۹
محمد رضا بختیاری
۱۳. شعر کودک و کارکرد تماس و رمز در انتقال پیام ۵۱
سمیه برازجانی
۱۴. محتوای اجتماعی در داستان‌های منظوم دهه‌ی ۸۰ ..... ۵۳
فاطمه بهشتی فرد / مریم جلالی
۱۵. بررسی وضعیت کتاب‌های منتشر شده در حوزه‌ی شعر کودک در سال ۱۳۸۸ ..... ۵۵
پرستو پارسایی / فاطمه باجی / زیور صباغی نژاد
۱۶. بهره‌گیری از شخصیت و تخیل کودک مخاطب در قصه‌های شفاهی ۵۶
زهرا پاک‌دامن
۱۷. بررسی مفاهیم دینی در لالایی‌های استان بوشهر ۵۷
منیژه پورنعمت رودسری
۱۸. بررسی عناصر کودکانه در اشعار عمران صلاحی ۵۸
مجید پویان و مریم سلمانی
۱۹. بررسی عنصر تخیل و تصویر در اشعار نوجوان ناصر کشاورز ۶۰
زهرا پیرصوفی املشی
۲۰. تصویرگری شعر؛ ویژگی‌ها و تفاوت‌ها ۶۱
سحر ترهنده
۲۱. آسیب‌شناسی زبانی برخی از کتاب‌های شعر کودکان گروه سنی الف ۶۳
سیدناصر جابری
۲۲. مقایسه مکان روایت در داستان‌های کودکانه‌ی فارسی و ترجمه‌ها (۲ تا ۶ سال) ۶۵
سیدناصر جابری
۲۳. بررسی زمان روایت در شعر کودک ۶۶
عباس جاهدجاه
۲۴. «وضعیت تکرار در اشعار کودک فارسی و عربی» ادبیات تطبیقی کودک

- و نوجوان ..... ۶۸.....
 مریم جلالی
۲۵. بررسی عناصر و مضامین دینی و میهنی در اشعار کتاب‌های فارسی
 دوره‌ی راهنمایی ..... ۶۹.....
 منوچهر جوکار / بهمن ساکی
۲۶. نقد و بررسی مضامین دینی در اشعار دوره ابتدایی ..... ۷۱.....
 هادی حاتمی کیا
۲۷. شعر در کتاب‌های درسی دبستان و راهنمایی «شعر کودک در کتاب‌های درسی
 مروج تفکر خلاقانه یا تفکر قالبی» ..... ۷۲.....
 شکوه حاجی نصرالله
۲۸. فراز و فرودهای شعر کودک و نوجوان ایران در سه دهه پس از انقلاب ..... ۷۵.....
 مهدی حجوانی
۲۹. بررسی چگونگی کاربرد عناصر شعری در مجموعه‌های «چشمه‌ی نور» و «صد دانه
 یاقوت» مصطفی رحماندوست ..... ۷۸.....
 سعید حسام‌پور / مهسا مؤمن نسب
۳۰. نقد و تحلیل «خواننده‌ی درون متن» در مجموعه شعرِ نوجوانِ «به قول پرستو»
 (سروده‌ی قیصر امین‌پور) ..... ۸۰.....
 سعید حسام‌پور / فرشید سادات شریفی
۳۱. بازتاب جنگ در شعر کودکان و نوجوانان ایران ..... ۸۲.....
 طاهره حسنی
۳۲. بررسی زبانی و زیبایی‌شناسی شعر کودک و نوجوان در گزیده‌ای از اشعار افسانه
 شعبان نژاد، اسد الله شعبانی و ناصر کشاورز ..... ۸۴.....
 سارا حسین‌پور
۳۳. پیام‌های اجتماعی در شعر کودکان ..... ۸۵.....
 احمد حیدری

۳۴. تحلیل ساختار و درونمایه ی اشعار ناصر کشاورز ۸۶
بهاره تیاور / مریم حیدری
۳۵. رویکردی ساختارشناسی به شعر کودک با تأکید بر کتب ابتدایی ۸۸
محمد خسروی شکیب / ندا معظمی گودرزی
۳۶. ضرورت «جفت های متقابل» در ساختار شعر کودک با تکیه بر کتب فارسی
دوره ی ابتدائی ۸۹
محمد خسروی شکیب
۳۷. بررسی درون مایه های تهی و آشکار اشعار مصطفی رحماندوست ۹۱
الهام خواست خدایی / مینا کاظمی
۳۸. دانش عاطفی و اشعار کتب بخوانیم مقطع ابتدایی ۹۳
فریبا خوشبخت
۳۹. اولین نشانه های تحول مفهوم کودکی در ادبیات داستانی کودک ابتدای مشروطه در
کتاب های (احمد، سیاحت نامه ی ابراهیم بیگ) ۹۶
فیروزه خیراندیش / نجمه درّی
۴۰. بررسی عنصر زبان و ویژگی های آن در اشعار کودک و نوجوان «مهدی آذریزدی» ۹۷
زهره دهقان دهنوی / یدالله جلالی پندار
۴۱. نوستالژی بازگشت به کودکی در شعر معاصر
(آتشی، فرخزاد، حسین پناهی، نادرپور) ۹۸
علی دهقان / جواد صدیقی لیقوانی
۴۲. شخصیت شناسی کودکان نقش آفرین در شاهنامه ۱۰۰
فرزانه رحمانی
۴۳. تقسیم بندی دقیق و تازه ای از نظم شفاهی کودکان با تأکید بر منطقه خراسان ... ۱۰۱
سیدجواد رسولی
۴۴. بررسی نقش و جایگاه راوی اول شخص در شعر کودک ۱۰۳

لیلا رضایی

۴۵. تحلیل زبان، سبک و محتوای نوع عامیانه شعر کودک ۱۰۵

مهدی رضایی

۴۶. موش و گربه در قاب تصویر؛ از دیروز تا امروز ۱۰۶

ماندانا رضویزاده

۴۷. ارزیابی شعردرنشریه کیهان بچه ها در دهه ۱۳۸۰ ..... ۱۰۸

فاطمه زمانی

۴۸. سیمای کودکان در آینه امثال فارسی ۱۱۰

وحید سبزیان‌پور / هدیه جهانی

۴۹. چشم‌انداز شعر کودک و نوجوان ایران ۱۱۱

پروین سلاجقه

۵۰. سنت‌های شعر فارسی و شعر کودک و نوجوان ۱۱۲

علی اصغر سیدآبادی

۵۱. بررسی شعر پریا از احمد شاملو از دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی ۱۱۴

شهلا شریفی / زهرا حامدی شیروان

۵۲. بررسی راه‌های خدانشناسی در کتاب‌های شعر کودک ۱۱۶

سودابه شکرالله‌زاده / فریبا خوشبخت

۵۳. نمود مسایل سیاسی آموزشی و پرورش کودکان در ادبیات داستانی معاصر ۱۱۹

جواد صدیقی لیقوانی / حمید ولی‌زاده

۵۴. بررسی تحلیلی تغییر مفاهیم و نشانه‌های شعر کودک در سه دهه اخیر ۱۲۰

علی صفایی / صفورا السادات رشیدی / محمد یحیایی

۵۵. بررسی محتوایی شعر کودکان و نوجوانان درداستانهای هوشنگ مرادی کرمانی ۱۲۲

علی صفایی / حسین ادهمی

۵۶. کودکانه‌ها در شعرواره‌های پرویز شاپور ۱۲۴

علی صفایی / لیلا درویشعلی پورآستانه

۵۷. بررسی و تحلیل نقش وصف طبیعت در القای اندیشه در اشعار مصطفی رحماندوست ۱۲۶
- محمد طاهری / معصومه سپهری عسگر / سید حسن راد
۵۸. ساختار روایی ترانه‌های کودکانه مصطفی رحماندوست ۱۲۸
- فائقه عبداللهیان / احمدرضی
۵۹. بررسی و تحلیل عنصر شخصیت در پرخواننده‌ترین آثار ادبیات داستانی کودکان (سال‌های پس از انقلاب اسلامی) ۱۳۰
- غلامحسین غلامحسین‌زاده / مه‌بود فاضلی / رقیه تقیان
۶۰. بررسی مفهوم توانمندسازی در داستانهای احمد اکبرپور ۱۳۲
- فاطمه فرنی / فریده پورگیو
۶۱. بررسی چگونگی تأثیر ادبیات کودک بر شکل‌گیری ناخودآگاه فردی ۱۳۴
- عطیه فیروزمند / بهراد مداحی
۶۲. بررسی غیاب تفکر فلسفی اسطوره‌مدار در ادبیات کودک ایران، بر شکل‌گیری ذهنیت خردگریز ۱۳۶
- عطیه فیروزمند / بهراد مداحی
۶۳. بررسی نمودهای تصویری و یورش زبانی، جایگاه سوژه و میل در شعر کودک (تحلیلی زبانی و روان‌کاوانه‌ی لاکانی) ۱۳۸
- عاطفه قاسم‌نژاد
۶۴. روایت وایدئولوژی: شعر و داستان کودک و نوجوان به منزله‌ی بستر نظارت ۱۴۱
- عاطفه قاسم‌نژاد
۶۵. بررسی عنصر روایت در مجموعه شعر «پرنده گفت: به به» از مصطفی رحماندوست ۱۴۳
- نسرتین قاسمی
۶۶. دلایلی، دیرپاترین ترانه‌ی فولکلوریک ۱۴۵

مرجان کامیاب

۶۷. بررسی جایگاه شعر و موسیقی در برنامه‌های درسی تلفیقی افلاطون با استناد به
نظر وی در جمهوری ۱۴۷
- محمدحسن کریمی / اعظم نوروزی
۶۸. تحلیل گفتمانی شعر «باران» گلچین گیلانی بر اساس دیدگاه
نشانه- معناساختی ۱۴۹
- ابراهیم کنعانی / عصمت اسماعیلی
۶۹. مسئله‌ی مضمون در شعر کودکان و نوجوانان ۱۵۱
- رحیم کوشش
۷۰. بررسی تطبیقی ساختار و درون مایه‌ی لالایی‌های فارسی و عربی ۱۵۳
- حسین کیانی / سعیده حسن شاهی
۷۱. دفاع مقدس در شعر کودک و نوجوان ۱۵۴
- حامد محقق
۷۲. شعر نوجوان بیوک ملکی در گذر زمان ۱۵۵
- مریم محمدخانی
۷۳. بررسی روایت و عناصر داستانی در شعر مجموعه‌ی کلاغ سه شنبه‌ی
مهدی مرادی ۱۵۷
- علی محمدی / مریم اسمعیلی پور
۷۴. بررسی تطبیقی مفاهیم قرآنی در شعر کودک و نوجوان عرب و ایران ۱۵۸
- غفار محمدی
۷۵. تأثیر شعر بر فضا سازی متون نمایشی سه اثر «گرگم و گله می‌برم»، «ماه‌ی قرمز
کوچولو» و «بندانگشتی» ۱۶۰
- صدیقه مزارعی‌زاده
۷۶. پند و اندرز در اشعار جامی ۱۶۲

ملیحه مصلح

۷۷. آیا خواندنی‌های کودکان و نوجوانان می‌تواند در جایگاه ادبیات قرار گیرد؟ ۱۶۳

ناهید معتمدی

۷۸. نگاهی به ترجمه‌ی شعر کودک و نوجوان سال‌های ۷۹-۸۹ ..... ۱۶۵

ناهید معتمدی

۷۹. تبارشناسی روش‌های پژوهش در ادبیات کودکان ۱۶۷

لیلا مکتبی‌فرد/ یزدان منصوریان

۸۰. تحلیلی زبان‌شناختی - سبکی در ادبیات کودکان و نوجوانان آثار مهدی آذریزی ۱۷۰

مهین ناز میردهقان/ نگار ایلغمی/ زهره خادم

۸۱. زیبایی‌شناسی اشعار کودکانه ایرج میرزا ۱۷۲

محمد رضا نجاریان

۸۲. تصویر در اشعار نوجوان بیوک ملکی ۱۷۴

آزاده نجفیان

۸۳. تحولات تصویرسازی در شعر کودک ۱۷۵

فاطمه نژادحسن

۸۴. بازنگری ادبیات کودک (شعر) بر مبنای نظریه‌های استعاره و طرحواره ۱۷۶

علی‌رضا نیکویی/ شراره باباشکوری

۸۵. بررسی موضوع اجتماعی خلیج فارس و دغدغه‌های شاعران در انتقال

این مفهوم ۱۷۸

مهدی وارث/ اعظم ایزدی

۸۶. نگاهی به زیبایی‌شناسی شعر کودک و عناصر آن ۱۸۰

نسرین وکیلی

۸۷. کارکرد چند سویه‌ی زبان، بیان و صور خیال در شعر کودک ۱۸۲

محمد رضا یوسفی/ رقیه ابراهیمی شهرآباد

سومین همایش ادبیات کودک و نوجوان دانشگاه شیراز

۱۹ و ۲۰ اردیبهشت ماه ۱۳۹۰، دانشگاه شیراز

برگزارکنندگان:

مرکز مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز

انجمن ترویج زبان و ادب فارسی ایران

با همکاری:

کانون پرورشی فکری کودکان و نوجوانان استان فارس، سازمان آموزش و پرورش استان فارس، معاونت پژوهشی دانشگاه شیراز، معاونت پژوهشی دانشکده‌ی علوم تربیتی و روان-شناسی، معاونت پژوهشی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی، قطب علمی پژوهش‌های فرهنگی و ادبی فارس (بخش زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شیراز)

دبیر علمی: دکتر کاووس حسن‌لی

جانشین دبیر علمی: فیروزه خیراندیش

دبیر اجرایی: دکتر سعید حسام‌پور

جانشین دبیر اجرایی: نسرين قاسمی

اعضای شورای علمی: دکتر فریده پورگیو، دکتر مهدی حجوانی، دکتر سعید حسام‌پور، دکتر کاووس حسن‌لی، دکتر مرتضی خسرونژاد، دکتر فریبا خوشبخت، دکتر زهرا ریاحی زمین، دکتر هاجر ستوده، دکتر منیژه عبداللهی، دکتر زرین واردی.

گروه اجرایی: شیدا آرامش‌فرد، سارا حسین‌پور، الهام خواست‌خدایی، فیروزه خیراندیش، سولماز دهقانی، حمیرا سپاسیان، مه‌ری سلیمان‌پور، منیره عیدی‌پور، عطیه فیروزمند، نسیرین قاسمی، مینا کاظمی، مرجان کامیاب، مدینه کرمی، مدینه کریم‌پور، ندا مرادپور، صدیقه مزارعی‌زاده، ملیحه مصلح، فرزانه معینی، مهسا مؤمن‌نسب، آزاده نجفیان، عاطفه یعقوبی و تمام کسانی که ما را در این همایش یاری دادند.

آیین گشایش: ۸:۰۰ تا ۹:۴۵

۸:۰۰ تا ۸:۱۵	تلاوت قرآن و سرود جمهوری اسلامی
۸:۱۵ تا ۸:۲۵	سخنرانی دکتر مصطفی سعادت؛ معاون محترم پژوهشی دانشگاه شیراز
۸:۲۵ تا ۸:۳۵	سخنرانی دکتر جلال رحیمیان؛ رئیس محترم دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی
۸:۳۵ تا ۸:۴۰	پخش نماهنگ
۸:۴۰ تا ۸:۵۵	گزارش دکتر کاووس حسن‌لی؛ دبیر علمی همایش پخش نماهنگ
۸:۵۵ تا ۹:۰۰	سخنرانی آقای سید صادق رضایی؛ مدیر عامل محترم کانون پرورش فکری..
۹:۰۰ تا ۹:۱۵	سخنرانی خانم دکتر پروین سلاجقه

نشست نخست: هم‌زمان، ۹۰/۲/۱۹

مکان: پردیس ارم، دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی، تالار علامه جعفری و سالن دکتر شهیدی

ساعت: ۱۰:۳۰ تا ۱۲:۳۵

سالن دکتر شهیدی (تحلیل شعر شاعران)	تالار علامه جعفری (بررسی کلی شعر)
بررسی محتوایی اشعار کودکانه‌ی پروین دولت‌آبادی «بر فایق ابرها» زهره استاد زاده ۱۰:۳۰ تا ۱۰:۵۰	جایگاه ساختاری استعاره در شعر کتاب‌های دوره‌ی ابتدایی علی اصغر ارجی ۱۰:۳۰ تا ۱۰:۵۰
بررسی جایگاه طبیعت در اشعار کودک و نوجوان محمود کیانوش سمانه اسدی ۱۰:۵۵ تا ۱۱:۱۵	بازتاب جنگ در شعر کودکان و نوجوانان ایران طاهره حسنی ۱۰:۵۵ تا ۱۱:۱۵
بررسی و تحلیل نقش وصف طبیعت در القای اندیشه در اشعار مصطفی رحمان دوست محمد طاهری / معصومه سپهری عسگر / سید حسن راد ۱۱:۲۰ تا ۱۱:۴۰	بررسی جایگاه شعر در نشریه‌ی کیهان بچه‌ها در دهه‌ی ۱۳۸۰ فاطمه زمانی ۱۱:۲۰ تا ۱۱:۴۰
اشعار نوجوان بیوک ملکی در گذر زمان مریم محمد خانی ۱۱:۴۵ تا ۱۲:۰۵	بررسی راه‌های خداشناسی در کتاب-های شعر کودک و نوجوان کانون پرورش فکری در سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۷۶ سودابه شکرالله زاده / فریبا خوشبخت ۱۱:۴۵ تا ۱۲:۰۵

زیبایی‌شناسی اشعار کودکانه‌ی ایرج میرزا محمدرضا نجاریان ۱۲:۱۰ تا ۱۲:۳۰	بررسی جایگاه شعر و موسیقی در برنامه‌ی درسی تلفیقی افلاطون با استناد به نظر وی در جمهوری محمد حسن کریمی / اعظم نوروزی ۱۲:۱۰ تا ۱۲:۳۰

۵ دقیقه پرسش و پاسخ بعد از ارائه‌ی هر مقاله

نشست دوم: هم‌زمان، ۹۰/۲/۱۹

مکان: پردیس ارم، دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی، تالار علامه جعفری و سالن

دکتر شهیدی

ساعت ۱۶:۰۰ تا ۱۸:۰۵

سالن دکتر شهیدی (ادبیات عامّه)	تالار علامه جعفری (مباحث کلی و نظری)
بررسی مقایسه‌ای تصاویر و درون- مایه‌ها در لایه‌های فارسی و انگلیسی بهناز اسکندری ۱۶:۰۰ تا ۱۶:۲۰	تصویرگری شعر؛ ویژگی‌ها و تفاوت‌ها سحر ترهنده ۱۶:۰۰ تا ۱۶:۲۰
بررسی مفاهیم دینی در لایه‌های استان بوشهر منیژه پورنعمت ۱۶:۲۵ تا ۱۶:۴۵	فراز و فرودهای شعر کودک و نوجوان ایران در سه دهه‌ی پس از انقلاب مهدی حجوانی ۱۶:۲۵ تا ۱۶:۴۵
طبقه‌بندی دقیق و تازه‌ای از نظم شفاهی کودکان با تأکید بر منطقه‌ی خراسان جواد رسولی ۱۶:۵۰ تا ۱۷:۱۰	سنت‌های شعر فارسی و شعر کودک و نوجوان اصغر سیدآبادی ۱۶:۵۰ تا ۱۷:۱۰
بررسی تطبیقی ساختار و درون‌مایه‌ی لایه‌های فارسی و عربی حسین کیانی / سعیده حسن شاهی ۱۷:۱۵ تا ۱۷:۳۵	تبارشناسی روش‌های پژوهش در ادبیات کودکان لیلا مکتبی فرد ۱۷:۱۵ تا ۱۷:۳۵
	کارکرد چندسویه‌ی زبان، بیان و صور خیال در شعر کودک محمدرضا یوسفی / رقیه ابراهیمی شهرآباد ۱۷:۴۰ تا ۱۸:۰۰

۵ دقیقه پرسش و پاسخ بعد از ارائه‌ی هر مقاله

برنامه‌ی شب شعر کودک و نوجوان

روز اول همایش ۹۰/۲/۱۹ ساعت ۲۰:۳۰ تا ۲۲:۳۰

با حضور شاعران برجسته کشور: مصطفی رحمان دوست، اسدالله شعبانی، افشین علاء، ناصر کشاورز، بیوک ملکی، عرفان نظرآهاری.
و برنامه‌های جانبی دیگر...

برنامه‌ی روز دوم همایش: ۹۰/۲/۲۰

بازدید از پوسترها: ۷:۴۵ تا ۸:۳۰

عنوان مقاله	نویسنده
تأثیر شعر بر فضا سازی متون نمایشی سه اثر «گرگم و گله می برم»، «ماهی سیاه کوچولو» و «بندانگشتی»	صدیقه مزارعی زاده
دفاع مقدس در شعر کودک و نوجوان	حامد محقق
نگاهی به شعر کودک	نصرالله امامی / عادل سواعدی
بررسی ساختار و محتوای تعدادی از اشعار فولکلوریک کودکان به عنوان اولین نمونه‌های شعر کودک و نوجوان در ایران	حسن اسماعیلی طاهری
نوستالوژی بازگشت به کودکی در شعر معاصر (آتشی - فرخزاد - حسین پناهی - نادرپور)	علی دهقان / جواد صدیقی لبقوان

شعر کودک و کارکرد تماس و رمز در انتقال پیام	سمیه برازجانی بنداروزی
بررسی عنصر تخیل و تصویر در اشعار نوجوان ناصر کشاورز	زهرا پیرصوفی املشی
آسیب شناسی زبانی برخی از کتابهای شعر کودکان گروه سنی الف	دکتر ناصر جابری
ساختار روایی ترانه‌های کودکانه مصطفی رحماندوست	فائقه عبدالهیان احمد رضی
تحلیل ساختار و درونمایه ی اشعار ناصر کشاورز	مریم حیدری، بهاره تیاور
تحلیل زبان، سبک و محتوای نوع عامیانه ی شعر کودک	مهدی رضایی
بررسی شعر « پریا » از احمد شاملو از دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی کاربرد زبان کودکانه و دیگر عناصر زبانی در پوشیده گویی و بیان غیرمستقیم	دکتر شهلا شریفی زهرا حامدی شیروان
آیا خواندنی های کودکان و نوجوانان می تواند در جایگاه ادبیات برای آنها قرار گیرد؟ شعر یا نقاشی کلام	ناهید معتمدی

نشست سوم: هم‌زمان، ۹۰/۲/۲۰

مکان: پردیس ارم، دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی، تالار علامه جعفری و سالن

دکتر شهیدی

ساعت: ۸:۳۰ تا ۱۰:۱۰

سالن دکتر شهیدی (روایت‌شناسی و زیبایی‌شناسی)	تالار علامه جعفری (تحلیل شعر شاعران)
بررسی زمان روایت در شعر کودک عباس جاهدجاه ۸:۳۰ تا ۸:۵۰	بررسی روایت و عناصر داستانی در مجموعه‌ی کلاغ سه‌شنبه اثر مهدی مرادی
بررسی نقش و کارکرد راوی اول شخص در شعر کودک لیلا رضایی ۸:۵۵ تا ۹:۱۵	مریم اسمعیلی‌پور ۸:۳۰ تا ۸:۵۰ بررسی محتوایی شعر کودکان و نوجوانان در داستان‌های هوشنگ مرادی کرمانی
کودکانه‌ها در شعرواره‌های پرویز شاپور علی صفایی / لیلا درویش‌علی‌پور ۹:۲۰ تا ۹:۴۰	علی صفایی / حسین ادهمی ۹:۱۵ تا ۸:۵۵ تحلیل گفتمانی شعر «باران» گلچین
بررسی عناصر روایت در مجموعه شعر «پرنده گفت: به‌به» از مصطفی رحمان‌دوست نسرین قاسمی ۹:۴۵ تا ۱۰:۰۵	گیلانی بر اساس دیدگاه نشانه-معناشناختی ابراهیم کنعانی ۹:۲۰ تا ۹:۴۰ تصویر در اشعار نوجوان بیوک ملکی آزاده نجفیان ۹:۴۵ تا ۱۰:۰۵

۵ دقیقه پرسش و پاسخ بعد از ارائه‌ی هر مقاله

نشست نقد تصویرگری، هم‌زمان ۸:۳۰ تا ۱۰:۱۰
مکان: دانشکده‌ی علوم تربیتی و روان‌شناسی، سالن دکتر حسینی
با حضور آقایان: محمدعلی بنی‌اسدی، کیانوش غریب‌پور و خانم: سحر ترهنده

استراحت و پذیرایی: ۱۰:۱۰ تا ۱۰:۳۰

نشست اختتامیه: ۱۰:۳۰ تا ۱۱:۳۵

۱۰:۳۰ تا ۱۰:۳۵	تلاوت قرآن و سرود جمهوری اسلامی
۱۰:۳۵ تا ۱۰:۴۵	گزارش خانم دکتر محبوبه البرزی؛ دبیر مرکز مطالعات ادبیات کودک
۱۰:۴۵ تا ۱۰:۵۵	سخنرانی دکتر سعید حسام‌پور؛ دبیر اجرایی همایش
۱۰:۵۵ تا ۱۱:۱۵	سخنرانی آقای حمیدرضا شاه‌آبادی؛ معاون تولید کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
۱۱:۱۵ تا ۱۱:۲۵	سخنرانی دکتر پورگیو؛ دبیر جشنواره‌ی پژوهش
۱۱:۲۵ تا ۱۱:۳۵	اهدای جوایز

درخت غنچه برآورد

و بلبلان مستند

جهان جوان شد

و یاران به عیش بنشستند

سعدی

باز هم بهار روح بخش فارس، باز هم اردیبهشت دلکش شیراز و باز هم همایش مرکز مطالعات ادبیات کودک... یک بار دیگر مرکز مطالعات ادبیات کودک، آغوش خود را بر روی نویسندگان، شاعران و پژوهشگران ادبیات کودک می گشاید و دست آنان را به گرمی می فشارد تا فرصت های بیشتری برای دیدار و گفت و گو فراهم آید و زمینه های مناسب تری برای ارائه ی دستاوردهای تازه و طرح دیدگاه های نو پدیدار شود.

آنچه همکاران گرامی ما را در مرکز مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز برمی انگیزد تا با دلگرمی، خرسندی و شادمانگی هدف های خود را پی گیری کنند و فعالیت های خود را گسترش دهند، واکنش های مهرآمیز و گزارش های رغبت انگیزی است که پی در پی از تأثیر این فعالیت ها در سطح جامعه شنیده یا دیده می شود.

اکنون در زمان برگزاری سومین همایش ادبیات کودک دانشگاه شیراز، دیگر راه‌اندازی دوره‌ی کارشناسی ارشد ادبیات کودک، یک وعده‌ی آرزوانگیز نیست. این دوره ایجاد شده و نخستین دانشجویان این دوره در نیمسال دوم تحصیلی خود هستند. اکنون دیگر راه‌اندازی مجله‌ی علمی- پژوهشی مطالعات ادبیات کودک، یک وعده‌ی آرزوانگیز نیست؛ دومین شماره‌ی این مجله نیز با لطف خدای مهربان منتشر شده و در دسترس است.

در آیین گشایش دومین همایش ادبیات کودک اعلام شد که این همایش از این پس دوسالانه خواهد بود و در آینده جشنواره‌ای که به پژوهش اختصاص دارد، همایش را همراهی خواهد کرد. این پیش‌بینی نیز خوشبختانه، امروز به بار نشست است و در مراسم پایانی همین همایش نتایج داورهای اعلام خواهد شد.

همان‌گونه که بسیاری از دوستداران ادبیات کودک باخبرند، نخستین همایش ادبیات کودک با موضوع «آسیب‌شناسی نقد و نظریه‌ی ادبیات کودک» در اردیبهشت ۱۳۸۷ و دومین همایش با موضوع «ادبیات داستانی» در اردیبهشت ۱۳۸۸ با موفقیت برگزار گردید و تحسین شوق‌انگیز بسیاری از دوستداران و صاحب‌نظران ادبیات کودک را برانگیخت.

اینک در ادامه‌ی همین سلسله همایش‌ها، سومین همایش، (در اردیبهشت ۱۳۹۰) با موضوع «شعر کودک و نوجوان» با همکاری و همراهی صمیمانه‌ی نهادهای زیر برگزار می‌گردد:

- انجمن ترویج زبان و ادبیات فارسی

- کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

- سازمان آموزش و پرورش استان فارس
- معاونت پژوهشی دانشگاه شیراز
- معاونت پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شیراز
- معاونت پژوهشی دانشکده‌ی علوم تربیتی و روان‌شناسی،
- قطب علمی پژوهش‌های فرهنگی و ادبی فارسی (دانشگاه شیراز)

گزارشی کوتاه از چگونگی چکیده‌ها و مقاله‌های دریافت شده در سومین

همایش ادبیات کودک

دبیرخانه‌ی همایش در سال ۱۳۸۹ با انتشار فراخوان، از پژوهشگران و صاحب-نظران شعر کودک درخواست ارسال چکیده‌ی مقاله کرده بود. تعداد ۱۷۲ چکیده مقاله در زمان تعیین شده به دبیرخانه رسید. که ۳۱ چکیده از سوی دو نفر، ۵ چکیده از سوی سه نفر، یک چکیده از سوی چهار نفر و بقیه از سوی یک نفر نوشته شده بود.

پس از پایان زمان تعیین شده، هر یک از چکیده‌ها از سوی دست‌کم سه نفر داور بررسی گردید. و اعضای هیات علمی همایش پس از بررسی نتایج داوری، تعداد ۸۷ چکیده را پذیرفتند. سپس از نویسندگان درخواست گردید اصل مقاله-های خود را برای بررسی نهایی به نشانی دبیرخانه ارسال کنند.

رشته‌ی تحصیلی صاحبان چکیده‌ها نسبتاً متنوع بود.

تعداد	رشته
۷۰ نفر	زبان و ادبیات فارسی
۱۹ نفر	کتابداری
۱۶ نفر	زبان‌شناسی
۱۲ نفر	زبان و مترجمی انگلیسی
۸ نفر	زبان و ادبیات عرب
۵ نفر	زبان و ادبیات فرانسه
۳ نفر	ادبیات کودک
۳ نفر	گرافیک و هنر
۲ نفر	برنامه ریزی و مدیریت آموزشی
۲ نفر	روانشناسی

۱ نفر	زبان و ادبیات روسی
۱ نفر	علوم اجتماعی
۱ نفر	مهندسی مکانیک جامدات

نامعلوم: حدود ۳۰ نفر

ترکیب صاحبان چکیده‌ها از نظر مدارک دانشگاهی نیز این‌گونه بود:

۷۲ نفر از اعضای محترم علمی با درجات استادی دانشیاری و استادیاری، ۲۱ نفر از دانشجویان محترم دکتری، ۶۰ نفر از دانشجویان دوره‌ی کارشناسی ارشد و ۱۹ نفر با مدرک کارشناسی یا دانشجوی کارشناسی برای این همایش چکیده مقاله فرستاده‌اند.

شایسته‌ی یادآوری‌ست که ۶۹ درصد از صاحبان چکیده‌ها خانم و ۳۱ درصد آقا بودند. همچنین چکیده‌ها از نظر محتوایی نیز بررسی شدند. ۲۹٪ چکیده‌ها مربوط به بررسی کلی شعر، ۱۹٪ مربوط به تحلیل محتوایی شعر، ۹٪ مربوط به ساخت تئوریک، ۸٪ مربوط به فولکلور، ۷٪ مربوط به روایت‌شناسی و ۵٪ آن‌ها مربوط به تصویرگری بودند. ۲۳٪ چکیده‌ها نیز موضوعاتی متفرقه داشتند که ۸۳٪ آن‌ها به دلیل ضعف عمده پذیرفته نشدند.

در زمان تعیین شده برای ارسال اصل مقاله‌ها، تعداد ۶۰ مقاله‌ی کامل به دبیرخانه رسید. و هر یک از مقاله‌ها برای ارزیابی به سه داور سپرده شد و بالاخره

۴۰ مقاله پذیرفته شد (۲۸ مقاله برای ارائه‌ی شفاهی و ۱۲ مقاله برای ارائه به صورت پوستر).

***

بجز دانشوران گرانمایه‌ای که با نگارش و ارسال مقاله به سومین همایش ادبیات کودک اعتبار داده‌اند، عزیزان دیگری نیز این همایش را با حضور گرم خویش آراسته‌اند که از همه‌ی آنان سپاس‌گزاری می‌گردد:

- مدیران محترم کانون پرورش فکری کودکان و نوجوان: آقای سید صادق رضایی، مدیرعامل محترم کانون و حمیدرضا شاه‌آبادی معاون محترم تولید کانون.
- معاون محترم پژوهشی سازمان آموزش و پرورش فارس، جناب آقای دکتر فرشید قاسمی و همراهان ایشان.
- دانشوران فرهیخته، سرکار خانم پروین سلاجقه (سخنران ویژه علمی افتتاحیه)، و آقایان: خسرو آقایی، شهرام اقبال زاده، مهدی ججوانی، علی‌اکبر سیدآبادی، الهام فروزنده، ساعد مشکی و مسعود ملک‌یاری.
- سخن‌سرایان عزیز، سرکار خانم عرفان نظرآهاری و آقایان: مصطفی رحماندوست، اسدالله شعبانی، افشین علاء، ناصر کشاورز و بیوک ملکی، که مراسم شب شعر را با سروده‌های خود اعتبار می‌دهند.
- هنرمندان و منتقدان گرامی، سرکار خانم سحر ترهنده و آقایان: محمدعلی بنی‌اسدی و کیانوش غریب‌پور، که نشست نقد تصویرگری در ادبیات کودک با حضورشان رونق می‌یابد.
- استادان بزرگوار، دانشجویان عزیز، همکاران گرامی در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان فارس و دبیران محترم آموزش و پرورش که با

حضور گرمشان در نشست‌های مختلف، پویایی و پایایی همایش را افزایش داده‌اند.

با صمیمانه‌ترین سپاس‌ها و پاک‌ترین درودها مقدم همه‌ی این گرامیان را ارج می‌نهیم و شادمانی و سربلندی‌شان را از خدای مهربان خواهانیم.

***

کامیابی در این همایش جز با همدلی و راهنمایی همکاران یکدل و دانشجویان بسیار عزیز میسر نبوده و نیست، و این بنده در برابر وامی که از این عزیزان برگردن دارد، جز خاکساری و سپاسگزاری چه می‌تواند بکند؟

- مدیران محترم دانشگاه شیراز: دکتر مصطفی سعادت (معاون پژوهشی دانشگاه)، دکتر جلال رحیمیان (رییس دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی)، دکتر فریده یوسفی (رییس دانشکده‌ی علوم تربیتی و روان‌شناسی)، دکتر پروین قاسمی (معاون پژوهشی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی).

- مدیر گرانمایه و توانمند مرکز مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز، جناب آقای دکتر مرتضی خسرونژاد.

- دبیر محترم اجرایی همایش، جناب آقای دکتر سعید حسام‌پور
- اعضای محترم هیات علمی و داوران و مشاوران: دکتر محبوبه البرزی، دکتر فریده پورگیو، دکتر مهدی حجوانی، دکتر سعید حسام‌پور، دکتر مرتضی خسرونژاد، دکتر فریبا خوشبخت، دکتر زهرا ریاحی‌زمین، دکتر هاجر ستوده، دکتر منیژه عبداللهی، دکتر زرین واردی و دکتر فریده یوسفی.

- سرکار خانم مریم خسرونژاد و جناب آقای حسین مسنن فارسی که با سلیقه‌ی هنرمندانه‌ی خود کلیپ‌های همایش را طراحی و تهیه کرده‌اند.
- اعضای محترم انجمن علمی دانشجویان دانشکده‌ی علوم تربیتی و روان‌شناسی که با راهنمایی استاد محترم سرکار خانم دکتر محبوبه البرزی، و حمایت و پشتیبانی ستودنی استاد محترم جناب آقای دکتر محمد مزیدی ویژه‌نامه‌ای را برای همایش تدوین کرده‌اند.
- دانشجویان عزیز: شیدا آرامش‌فرد، سارا حسین‌پور، الهام خواست‌خدایی، فیروزه خیراندیش، سولماز دهقانی، حمیرا سپاسیان، مهری سلیمان‌پور، منیره عیدی‌پور، عطیه فیروزمند، نسیرین قاسمی، مینا کاظمی، مرجان کامیاب، مدینه کرمی، مدینه کریم‌پور، ندا مرادپور، صدیقه مزارعی‌زاده، ملیحه مصلح، فرزانه معینی، مهسا مؤمن‌نسب، آزاده نجفیان، عاطفه یعقوبی و تمام دانشجویانی که ما را در این همایش یاری دادند.

سربلندی همه‌ی این همراهان را از خدای مهربان خواهانم.

چراغ فرهنگ و فرزاندگی همیشه روشن باد!

کاووس حسن‌لی / دبیر علمی همایش

عناصر مخدوش کننده‌ی فضای استعاری شعر کودکان

(تحلیلی بر کتاب‌های فارسی دوره‌ی ابتدایی)

علی اصغر ارجی^۱

نخستین دریافت‌های کودکان از شعر، به موسیقی محدود است اما در مرحله‌ی بعد برخلاف تصور، نه موضوع و محتوا و نه پیام و نتیجه اخلاقی و اجتماعی، بلکه درک فضا و موقعیت عینی شعر، مطلوب و مورد توجه کودک قرار می‌گیرد. این سخن بدین معنا است که چه بسا در ساختار شعر کودکان، عناصری به ظاهر ادبی به کار رفته، اما در بافت کلام خوش نشسته و ساحت استعاری آن را مخدوش کرده باشند. حال برای این‌که موضوع روشن‌تر شود، چند پرسش اساسی را مطرح می‌کنیم:

۱- بافت استعاری کلام چیست؟ و اصولاً ضرورت دارد نشانه‌هایی در متن شعر بیاید که به کودک گوشزد کند در فضای مجازی قرار دارد و باید دوباره به فضای واقعی برگردد؟

۲- اگر بپذیریم یک متن استعاری، بخشی از مؤلفه‌هایش را از مستعار^۲ له و واقعیت می‌گیرد، در چه صورت این عناصر برهم زننده‌ی همگونی شعر می‌شوند؟

۳- شعر کودکان چه نسبتی با پیچیدگی و سادگی و انتزاعی و عینی بودن فضای استعاری دارد؟

(۱) استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه قزوین

بر این اساس می‌توان گفت در ساختار شعر کودکان، ممکن است از اجزا و مؤلفه‌هایی وجود داشته باشد که به ظاهر ادبی‌اند و غیر زاید، اما اگر از منظری دقیق‌تر و فرازبانی بنگریم، نداشتن انسجام آن‌ها را در بافت اثر می‌بینیم؛ برای مثال گاه واژه‌ای که رسانایی استعاری ندارد یا بن‌مایه‌ای که به کار زبان شعر نمی‌آید، عناصر غیرروایی و ساختاری که در لابه‌لای متن می‌نشینند و یک‌دستی متن را بر هم می‌زند، مفاهیم انتزاعی که کودک آن‌ها را درک نمی‌کند و یا موضوعات عرفی و عقلی که ضرورتی برای آن در شعر کودکان نیست، در درون بافت شعر کودک قرار می‌گیرد و ارزش ادبی، زیباشناسی و تأثیرگذاری آن را به صورتی غیرملموس از بین می‌برد. در این مقاله می‌کوشیم بر پایه‌ی «کتاب‌های فارسی دوره‌ی ابتدایی»، این عناصر را از منظر کاربرد شناختی تحلیل کرده، به تفصیل درباره‌ی بافت کلام، نحوی، واژگانی و بیانی با ذکر نمونه طبقه‌بندی کنیم.

کلید واژه: بافت، انسجام، کودک، شعر، فضا سازی، استعاره.

تحلیل گفتمان نیم قرن در باغ شعر کودکان

(از عباس یمینی شریف)

اعظم استاجی^۱

زهرا سادات حسینی^۲

تحلیل گفتمان نوعی تجزیه و تحلیل کلام است که در رشته‌های گوناگونی چون علوم سیاسی، علوم اجتماعی، ارتباطات، ادبیات و... کاربرد دارد. در واقع نوعی مطالعه‌ی میان رشته‌ای محسوب می‌شود.

تحلیل گفتمان ادبی، گفتمانی است که آثار ادبی و هنری را از لحاظ بیان زیبایی‌ها، تصویرگری‌ها و روش‌های آن، تأثیر بر خواننده و برانگیختن احساس وی و میزان ابداع و نوآوری نویسنده را نقد و تحلیل می‌کند؛ گفتمانی است که بین اهداف خالق اثر و واقعیتی که تصویر می‌کند، ارتباط برقرار می‌نماید.

در این مقاله اشعاری که به مضامین طبیعت گرایانه از مجموعه اشعار «نیم قرن در باغ شعر کودکان» از «عباس یمینی شریف» اشاره داشته، بررسی شده و با توجه به تحلیل گفتمان به تعبیر کلام، کنش سخن، پیوستگی و انسجام کلام پرداخته می‌شود.

(۱) عضو هیأت علمی دانشگاه فردوسی مشهد

(۲) دانشجوی کارشناسی ارشد زبان‌شناسی

برخی از نتایج این پژوهش گواه بر آن است که شاعر با استفاده از صنعت تشخیص و به کاربردن افعال کنشی و احساسی، ترحم و محبت بچه‌ها را نسبت به حیوانات برانگیخته است. استفاده از صدای حیوانات برای ریتم شعر، به تعبیر کلام و انسجام کلام کمک کرده است.

کلیدواژه: تحلیل گفتمان، زبان شعر، شعر کودک.

بررسی محتوایی اشعار کودکانی پروین دولت آبادی

«بر قایق ابرها»

زهرا استادزاده^۱

در این مقاله مجموعه اشعار کودکانی خانم دولت آبادی از کتاب *بر قایق ابرها* (مجموعه چهار صد شعر برای کودکان) از انتشارات راهگشا، بررسی و تحلیل محتوایی شده است. تک تک اشعار ایشان بررسی شده و مفاهیم مختلف گردآوری شده است. مفاهیمی چون مهرورزی، صلح، امید، نشاط، پیوند با طبیعت، دوستی، لالایی های کودکانه، مادر، آموزگار و... به منظور بررسی علمی و دقیق تمامی اشعار در بانک اطلاعاتی^۲ با قابلیت جست و جو و گزارش گیری های متفاوت، تهیه و تنظیم شده است. در این بررسی آماری بالاترین مفهوم به کار گرفته شده توسط ایشان و میانگین دیگر مفاهیم یاد شده و برای درک بهتر، نمودارهای آماری رسم شده است.

وی از کودکی با موسیقی آشنا شده و به همین سبب کلام موزونش موسیقایی و پر آهنگ بوده است. لازم است یادآوری شود که در مقدمه این مقاله به خصوصیات کلی اشعار کودکانه این شاعر و بانوی بزرگ پرداخته شده است. ایشان از جمله شاعرانی بوده اند که شعر کودکان را از زبان نصیحتی و پند و اندرز رایج دور کرده و شعرهایی برای لذت بردن بچه ها سروده است.

(۱) کارشناس زبان و ادبیات فارسی، کارشناس ارشد آموزش زبان فارسی، دبیرخانه ستاد گسترش زبان فارسی

وایرانشناسی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

(۲) بانک اطلاعاتی و روش تحقیق هنگام ارائه مقاله شرح داده خواهد شد.

در دوره‌ای که نشانه‌های شعر اندرزی مشروطه هنوز به چشم می‌خورد، با رویدادی مهم یعنی انتشار مجله پیک، شعرهایی از پروین دولت آبادی منتشر شد که دارای پختگی بایسته و بسنده بودند. ارزش و احترام به هویت کودک و سرودن شعرهایی همساز با سرشت او، در آثار پروین دولت‌آبادی بازتاب یافته است.

پروین دولت‌آبادی در شعرهایش نیز حضوری مادرانه دارد و از نگاه یک مادر شعر گفته است. با توجه به تسلط بر ادبیات کهن، شعر او با این که کمی رنگ کهنگی دارد، بر خلاف بسیاری از شاعران کودک و نوجوان از زبان و بیانی محکم برخوردار است. جان کلام شعرهای پروین، امید به زندگی است. توانمندی او در درآمیختن زبان کودکی با مفهوم دنیای کودکی است. او مفاهیمی را در پشت شعر خود پنهان می‌کند که این مفاهیم راهگشای جهان کودکی است.

کلیدواژه: شعر کودک، شعر زنانه، مادرانه، محتوای شعر، پروین دولت‌آبادی، مهرورزی.

بررسی جایگاه طبیعت در اشعار کودک و نوجوان

محمود کیانوش

سمانه اسدی^۱

محمود کیانوش یکی از پیشگامان شعر کودک ایران است که به دلیل کوشش‌هایش در باز تعریف شعر کودک و نزدیک ساختن آن به نیازهای واقعی مخاطبانش، پدر شعر کودک ایران نام گرفته است. یکی از ویژگی‌های اصلی شعر کیانوش، حضور پررنگ عناصر طبیعت در آن است.

این نوشتار با هدف بررسی جایگاه طبیعت در اشعار کودک و نوجوان کیانوش شکل گرفته است. برای رسیدن به این هدف، نخست، ۱۴۰ شعر، از ۳ مجموعه شعر کودک و نوجوان شاعر به نام‌های *بچه‌های جهان*، *زبان / اشیا* و *طوطی سبز هندی* - که در دسترس نگارنده بود- مطالعه شد و از تمام نکاتی که به نوعی با هدف پژوهش در ارتباط بود، یادداشت‌برداری گردید و در نهایت یادداشت‌های جمع‌آوری شده، تحلیل کمی و کیفی شد.

نتایج حاصل از بررسی‌ها نشان می‌دهد که اصلی‌ترین عنصر حیات‌بخش در اشعار کودک و نوجوان کیانوش، طبیعت است. طبیعت چنان با تار و پود شعر کیانوش (عنوان، موضوع و تصاویر شعری) آمیخته شده است که اگر آن را از شعر کیانوش جدا کنیم، حیات شعر او را به خطر انداخته‌ایم. **کلیدواژه:** محمود کیانوش، شعر کودک و نوجوان، طبیعت.

(۱) کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شیراز

بررسی مقایسه‌ای تصاویر و درون‌مایه‌ها

در لالایی‌های فارسی و انگلیسی

بهناز اسکندری^۱

لالایی‌ها ترانه‌های ساده و آهنگینی هستند که با طنینی آرام و حزن-آلود برای خواباندن کودکان خوانده می‌شوند. این ترانه‌ها که به تعبیری «ادبیات قبل از زبان‌دانی» به شمار می‌آیند، شکل کامل‌تری از «بنگره‌ها» و یا «بانگ بندها» هستند که پیش از هر چیز برای سکوت و بستن چشم‌های کودکان به کار می‌آیند. هرچند این باور وجود دارد که مخاطب لالایی‌ها یعنی کودک، با مفاهیم و معانی شنیده‌های خود سروکار چندانی ندارد، این نغمه‌های مادرانه، تصاویر و درون‌مایه‌های شاعرانه‌ای دارند که گاهی از خواب کودکان دل‌بند، پراهمیت‌تر و زیباتر می‌نمایند. تصاویر و درون‌مایه‌های لالایی‌ها ساده، روشن و ناخودآگاهند و به گمان بسیاری در ذهن‌های زنانه‌ی مادران یک سرزمین ریشه دارند. آرزوها و حسرت‌ها، آرامش و هراس، بیم و امید و مضامینی این چنین که در نغمه‌های مادرانه‌ی سرزمین‌های بیگانه و دور از هم‌بازتابانده می‌شوند، گاه آن‌قدر به هم نزدیک هستند که می‌توان تصور کرد همه‌ی این نغمه‌ها و لالایی‌ها را تنها یک مادر، مادری واحد در معنای اساطیری‌اش، به زبان‌های مختلف ساخته باشد.

(۱) عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد - واحد فیروزآباد

مقاله‌ی حاضر که روش آن کتابخانه‌ای است، بر آن است تا تصاویر و درون‌مایه‌های غالب در لالایی‌ها و بنگره‌های ادبیات فارسی را در تقابل با لالایی‌ها و نغمه‌های مادرانه در ادبیات انگلیسی بررسی کند. این مقاله با بررسی لالایی‌های تدوین شده در ادبیات فارسی و انگلیسی، آشکار خواهد کرد که چه شباهت‌ها و همانندی‌هایی در نمونه‌های مختلف این گونه‌ی ادبی رخ می‌نمایند و تا چه اندازه این نغمه‌ها به کهن - الگوهای بی‌سرزمین تبدیل شده‌اند؛ همچنین این مقاله به تفاوت‌ها و گوناگونی درون‌مایه‌ها و تصاویر لالایی‌ها در ادبیات فارسی و انگلیسی خواهد پرداخت که در تفاوت‌های قومی و فرهنگی مردمان این دو سرزمین ریشه دارد؛ نیز هدف از این تحقیق که ماهیتی تطبیقی و مقایسه‌ای دارد، فراهم نمودن بستری برای تعامل و گفت‌وگو در میان مردمانی از فرهنگ‌های متمایز است که کودک‌ی‌هایشان را، کم و بیش، با نغمه‌های زنانه‌ای همانند، به خواب رفته‌اند.

کلیدواژه: لالایی، بنگره، ادبیات فارسی، ادبیات انگلیسی، تشابه.

بررسی ساختار و محتوای تعدادی از اشعار فولکلوریکِ کودکانه

به عنوان اولین نمونه‌های شعر کودک و نوجوان در ایران

حسن اسماعیلی طاهری^۱

این مقاله به بررسی ساختار و محتوای تعدادی از اشعار فولکلوریک به عنوان نخستین نمونه‌های شعر کودک و نوجوان در ایران می‌پردازد. ادبیات رسمی کودک و نوجوان در ایران عمر درازی ندارد و به نظر می‌رسد که برخلاف این‌که شاعران و ادیبان در گذشته معتقد بوده‌اند که برای کودک «زبان کودکی باید گشاد» ولی هرگز اختصاصاً آثار و یا اشعاری را برای کودکان و نوجوانان پدید نیاورده‌اند، اما در کنار ادبیات رسمی در ایران، در «ادبیات عامه» که قید و بندهای ادبیات رسمی بر آن سایه نیفکنده بوده است، اشعاری برای کودکان پدید آمده است که با توجه به ساختار و محتوای آن‌ها می‌توان این اشعار را به عنوان نخستین نمونه‌های شعر کودک و نوجوان در ایران به حساب آورد. در این مقاله ساختار و محتوای برخی از این اشعار عامیانه بررسی و نشان داده شده است که برخلاف بی‌توجهی شاعران و ادیبان در گذشته به ادبیات خاص کودک و نوجوان، از روزگاران خیلی دور نیاز به این نوع ادبیات وجود داشته است که در قالب اشعار عامیانه ظهور کرده است.

کلیدواژه: شعر کودک و نوجوان، شعر عامیانه، ویژگی ساختاری، ویژگی محتوایی.

۱ کارشناس دانشگاه صنعتی امیر کبیر و نویسنده کتاب کودک و نوجوان

موسیقی شعر کودک

یوسف اصغری بایقوت

مهدی دهرامی^۱

شعر را از یک دیدگاه می‌توان ایجاد موسیقی در کلام دانست. تأثیر

موسیقی کلام در نفوس انکار ناشدنی است؛ از همین روی، شعر برای

تأثیرگذاری به موسیقی نیازمند است.

ایجاد هیجان در مخاطب، تنها با محتوا و مضمون انجام نمی‌شود. وزن

موجب جنب و جوش و تحرک بیش‌تر واژگان می‌شود، به گونه‌ای که واژه‌ها

وقتی در قالب آهنگین وزن قرار می‌گیرند، شکل دیگری می‌یابند و افزایش

جنبه‌ی عاطفی، ماندگاری در حافظه و تأثیرگذاری بیش‌تر آن را موجب می‌-

شوند. موسیقی شعر کودک ظرافت‌های خاص خود را دارد. در این اشعار

وزن باید متناسب با سن مخاطب باشد و از وزن‌های روان، نرم، مطبوع،

طرب‌انگیز و تقریباً کوتاه استفاده شود. این وزن‌ها حد فاصل اوزان هجایی و

اشعار عامیانه و اوزان اشعار مرسوم است که کودک را گام به گام با موسیقی

اشعار بزرگ‌سالان آشنا می‌کند.

^۱ دانشجویان دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اراک

این مقاله به بررسی موسیقی در چند مجموعه شعر کودک می‌پردازد و نکات ضعف و قوت موسیقایی آن‌ها و مسائل دیگری را در این باره نقد و بررسی می‌کند.

کلیدواژه: شعر کودک، وزن و موسیقی، وزن‌های روان و کوتاه، تناسب. موسیقی و مخاطب.

بررسی مفهوم نوجوانی در شعر کودک و نوجوان ایران

سهیلا امامی^۱

مهدی مرادی^۲

نوجوانی دوران تحول است و این زمان با عنوان دوران عطف زندگی انسان شناخته شده است؛ زیرا حد فاصلی میان دوران کودکی و بزرگسالی است. روانشناسان معتقدند که این دوران از سن ۱۲ سالگی آغاز می‌شود و گاهی تا ۲۰ سالگی ادامه می‌یابد. دوران نوجوانی دوران اضطراب، دلهره، کابوس، ترس و تلفیق تفکر و تخیل است.

نوجوان در دنیایی میان رؤیا و واقعیت، آینده‌ی حقیقی و آرمان‌ها و هویت خویش را دنبال می‌کند. هیجانات و احساسات او از شکل و حالت کودکانه تغییر یافته و به گونه‌ای متناقض و متغیر در وجود او سر بلند می‌کنند و به دنبال آن حیات عاطفی او گسترش می‌یابد؛ به همین دلیل دوران نوجوانی را دوران جست و جوی هویت، هراس و آرمان‌گرایی دانسته‌اند.

جهانی که ما به دنبال شناخت و تحلیل آن در شعر کودک و نوجوان ایران هستیم، جهانی ناشناخته است که اما بسیار نامشخص و متغیر با دو جهان دیگر یعنی کودکی و بزرگسالی مرزهای مشترک دارد؛ بنابراین گاه عناصری از هر دو جهان در آن یافت می‌شود.

(۱) کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تهران

(۲) کارشناس آموزش زبان انگلیسی، نویسنده و شاعر کودک و نوجوان و عضو هیأت تحریریه مجله کیهان بچه‌ها

در این مقاله کوشیده شده است تا مفهوم نوجوانی در شعر کودک و نوجوان ایران تحلیل شود و به کمک رویکردهای نقد روانشناختی و نقد جامعه‌شناختی، زیرساخت‌های نظری برای درک این مفهوم بررسی گردد. در این مقاله برآنیم به کمک بررسی زمینه‌ی عاطفی شعر نوجوان، نمود اندیشه‌ی فردی و اجتماعی در شعر نوجوان، کیفیت و نوع نگاه نوجوان به دنیای اطراف در شعر و مظاهر حرکت از ذهنیت و تخیل به عینیت و تفکر و واقع‌گرایی، به تبیین این مرزها و به طور کلی شناخت ماهیت نوجوانی و تصویر و شخصیت نوجوان در شعر کودک و نوجوان ایران بپردازیم.

کلیدواژه: نوجوان و نوجوانی، شعر کودک و نوجوان، کودکی، بزرگ-سالی، روان‌شناسی، آرمان‌گرایی.

نگاهی به شعر کودک

دکتر نصرالله امامی^۱

دکتر عادل سواعدی^۲

بسیاری از پژوهندگان بر این باورند که کودک پیش از تولد نیز از توانایی ادراک موسیقی برخوردار است. جلوه‌های رنگارنگ، غنی و هنرمندانه‌ی موسیقی در شعر موجب می‌شوند کودک از همان سال‌های آغازین زندگی، به طور ناخودآگاه به سوی شعر تمایل نشان دهد و آن را از هر گونه‌ی دیگر ادبی به خود نزدیک‌تر بداند. وزن‌های شاد، مضامین سرگرم‌کننده که از جانب بزرگسالان رگه‌هایی از آموزش را نیز در بر می‌گیرند، موضوعات آشنای مطرح شده در شعر، بازی‌ها، آموزش‌ها و تجلیات گوناگون خواسته-های کودکان در این نوع ادبی شگفت‌انگیز موجب می‌شود تا کودکان در کنار آن حس غریزی، نسبت به شعر شیفتگی خاصی ابراز کنند.

(۱) استاد دانشگاه شهید چمران اهواز

(۲) استادیار دانشگاه شهید چمران اهواز

این مقدمات نویسندگان را بر آن داشت تا بیش‌تری در ماهیت شعر کودک، تعریف آن، ضرورت حضور آن در دنیای کودکان، ویژگی‌های آن، حضور فعالانه و سرنوشت ساز موسیقی و وزن و قافیه در آن، شیوه‌های تصویرپردازی و نمایش صور خیال و کیفیت زبان شعر و هم‌چنین مضامین شعر کودک، انواع آن و سرانجام معیارهای نقد و ارزش‌یابی آن به عنوان نوع ادبی سرگرم کننده و آموزنده‌ی کودک به کندوکاو بپردازند. در این مقاله کوشش نویسندگان بر آن است تا به شکلی جامع، شعر کودک را تجزیه و تحلیل و ارزیابی کنند و خوانندگان را از شخصیت شعر کودک، آن چنان که شایسته‌ی اوست، آگاه‌تر سازند.

کلیدواژه: شعر کودک، ماهیت، وزن، تصویرپردازی، زبان، شکل‌شناسی، ارزیابی.

تحلیل محتوای کتاب‌های شعر گروه سنی (د) موجود در کتابخانه‌ی مرکزی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان خوزستان

فاطمه باجی^۱

صبا احسانی^۲

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان یکی از نهادهای دولتی است که از طریق مراکز و کتابخانه‌های خود در سراسر کشور در عرصه‌ی ادبیات کودک و نوجوان فعالیت می‌کند و به این طیف از اجتماع خدمت می‌رساند. در این راستا این کانون علاوه بر انتشار کتاب‌های مختلف برای گروه‌های سنی مختلف، هر سال مطابق معیارهای تعیین شده از سوی متخصصان در حوزه‌ی ادبیات کودک و نوجوان به بررسی کتاب‌های منتشر شده می‌پردازد و کتاب‌های مناسب گروه‌های سنی مختلف را معرفی کرده، برای مراکز و کتابخانه‌های خود در سراسر کشور ارسال می‌کند.

در پژوهش حاضر، کتاب‌های شعر مناسب معرفی شده از سوی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان برای گروه سنی (د) در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۵ شناسایی شدند.

(۱) عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز

(۲) کارشناس ارشد نهاد کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان

تعداد این کتاب‌ها ۵۱ عنوان است که در کتابخانه‌ی مرکزی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان خوزستان قابل دسترسی هستند.

با توجه به اهمیت دوره‌ی نوجوانی و تغییراتی که در این دوره برای نوجوانان رخ می‌دهد، پژوهش حاضر بر آن است تا با استفاده از روش تحلیل محتوا به بررسی محتوایی این کتاب‌ها بپردازد تا موضوعات و عناصر مهم مطرح شده در کتاب‌های شعر گروه سنی (د) در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۵ شناسایی و معرفی گردند.

پژوهش حاضر از نوع توصیفی بوده و به روش تحلیل محتوا انجام می‌گردد.

کلید واژه: تحلیل محتوایی، نوجوان، گروه سنی د.

توزیع موضوعی کتاب‌های مناسب گروه سنی (د) معرفی شده

در کتابشناسی آثار منتخب شورای کتاب کودک در فاصله‌ی

سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۷

فاطمه باجی^۱

شورای کتاب کودک از جمله مؤسسات فرهنگی و غیردولتی است که در دی ماه سال ۱۳۴۱ توسط گروهی از صاحب‌نظران، کتابداران، دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت، نویسندگان و متولیان ادبیات کودکان و نوجوانان تأسیس شد. از جمله اهداف مهمی که این نهاد دنبال می‌کند، می‌توان به توسعه‌ی فرهنگ کتاب‌خوانی میان کودکان، توسعه‌ی ادبیات ملی برای کودکان و کمک به گردآوری کتاب‌های مناسب اشاره نمود.

در این بین شورای کتاب کودک در هر سال کتاب‌های انتشار یافته برای کودکان و نوجوانان را بررسی می‌کند. نتیجه‌ی این بررسی با عنوان کتاب‌شناسی آثار منتخب ادبیات کودکان و نوجوانان در دی ماه هر سال منتشر می‌شود که در آن کتاب‌های مناسب برای مقاطع سنی مختلف معرفی می‌شوند.

(۱) عضو هیأت علمی دانشگاه جندی شاپور اهواز

کمیته‌های مختلف شورای کتاب کودک هر سال با بررسی بخش عمده- ای از انتشارات کودک و نوجوان در موضوع‌های مختلف به معرفی بهترین کتاب‌های هر موضوع در گروه‌های سنی مختلف می‌پردازند؛ به بیان دیگر تعداد کتاب‌های مناسبی که شورای کتاب کودک در هر موضوع و گروه سنی معرفی می‌کند، به نوعی با تعداد کل کتاب‌های موجود در آن موضوع و گروه سنی مرتبط است. با توجه به موارد یاد شده می‌توان گفت: به اعتباری کتاب‌های مناسب معرفی شده در شورای کتاب کودک نمونه‌ای از بهترین کتاب‌های گروه‌های سنی مختلف هستند. از آنجایی که این کتاب‌ها با معیارهای علمی مورد بررسی دقیق کمیته‌های مختلف شورا مطابق قرار می‌گیرند، انتظار داریم کودکان و نوجوانان به مطالعه‌ی آن‌ها گرایش بیش- تری داشته باشند.

با توجه به موارد یاد شده، پژوهش حاضر بر آن است تا به بررسی موضوعی کتاب‌های مناسب گروه سنی (د) در فهرست آثار منتخب شورای کتاب کودک در سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۷ بپردازد. پژوهش از نوع توصیفی بود و برای انجام آن از روش کتابخانه‌ای استفاده شد. داده‌های مربوط به دسته- بندی موضوعی کتاب‌های مناسب گروه سنی (د) از کتاب‌شناسی‌های آثار

منتخب شورای کتاب کودک گردآوری شد. کل کتاب‌های مناسب دانش-
آموزان دوره‌ی راهنمایی (گروه سنی «د») معرفی شده در کتاب‌شناسی آثار
منتخب شورای کتاب کودک در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۷ بیش از
۱۲۰۰ عنوان را در بر دارد. فراوانی کتاب‌های مناسب در موضوع‌های
مختلف، با استفاده از تقسیم‌های موضوعی، شمارش شد.
کلید واژه: توزیع موضوعی، کتاب‌های گروه سنی د، شورای کتاب کودک،
آثار منتخب.

انواع شعر کودک و نوجوان (هیچانه‌ها، لالایی‌ها، چیستان‌ها،

مثل‌ها، شعر فانتزی کودک، داستان‌های منظوم)

دکتر محمد رضا بختیاری^۱

داستان‌نویان از دیرباز به موضوع پیوند داستان‌های کودکان که در طول تاریخ سینه به سینه منتقل شده و در دایره‌ی ادبیات شفاهی و فولکلور خودنمایی کرده، توجه کرده‌اند.

بازتاب این داستان‌ها به صورت لالایی، چیستان، معما و... مطرح شده است. بی شک ادبیات شفاهی ایران که به وسیله‌ی مردم عادی در شهرها و روستاها نمود یافته صورت نوشتاری نداشته است اما به صورت داستان‌های محاوره‌ای از نسلی به نسل دیگر انتقال یافته و همواره به زبان کودکان نیز راه یافته است.

ادبیات شفاهی و فولکلور، فرهنگ شفاهی نقلی، به عموم جامعه مربوط است و ادبیات کتبی ویژه‌ی خواص می‌باشد. ادبیات کودکان نیز در این راستا در حال شکل‌گیری و تکوین است؛ بدین سبب تحقیق و بررسی در این زمینه دامنه‌ی وسیعی دارد.

(۱) دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور نقده

در این جستار کوشیده شده است که نخست نمود شعر کودک در لالایی‌ها باز نموده شود و سپس به سیر تاریخی شعر کودک و لالایی و معما در ادبیات شفاهی و پیوند آن با ادبیات کودکان پرداخته شود.

کلیدواژه: شعر کودک، فولکلور، لالایی، معما، چیستان، ادبیات کودکان.

شعر کودک و کارکرد تماس و رمز در انتقال پیام

سمیه برازجانی^۱

رومن یاکوبسن در قرن بیستم الگویی ارایه داد که در آن رابطه‌ی میان کارکرد شعری زبان را با دیگر کارکردهای آن مشخص می‌ساخت. وی عناصر سازنده‌ی یک فرایند ارتباطی موفق را از شش عنصر فرستنده، گیرنده، پیام، زمینه، مجرای ارتباطی (تماس) و رمز (کد) متشکل می‌داند؛ علاوه بر این در این فرایند ارتباطی، نقش پیام بر اساس جهت‌گیری آن نسبت به عوامل شش‌گانه تغییر می‌یابد. طبق این الگو، اگر جهت‌گیری پیام به سمت رمز (کد) باشد، نقش پیام فرازبانی است. منظور از رمز (کد) زبانی است که اثر به آن نوشته شده است. سخن کودکان تا حد زیادی فرازبانی است. با این تعاریف، اگر الگوی یاکوبسن را بر شعر کودک پیاده کنیم، به نتایج قابل توجهی دست می‌یابیم. در بازخوانی شعر کودک، همواره خواننده (آن‌کس که شعر را برای کودک می‌خواند) حضور دارد؛ بنابراین کودک شعر را همراه با واکنش‌ها، حرکات بدن و صورت، صدا و صوت، برداشت‌های ذهنی و حتی نکات اخلاقی و آموزشی خواننده دریافت می‌کند. به این ترتیب خواننده، مجرای ارتباطی می‌شود و زبان نوشتاری به زبان گفتاری تبدیل می‌گردد. از سوی دیگر تصویر نقش رمز یا کد را ایفا می‌کند. به این ترتیب کودک به

(۱) ارشد زبان و ادبیات فارسی

عنوان گیرنده، رمز‌گشایی را شروع می‌کند. در فرایند تولید معنا، این گفتار و تصویر است. که معنا را برای کودک می‌آفریند. در این جا دو مفهوم از تصویر در نظر است: نخست تصویری که در کتاب نگاشته شده است و دوم تصویری که کودک از واکنش‌ها و جهت‌گیری‌های حسی خواننده در ذهن می‌سپارد؛ بنابراین ما با یک رابطه مواجه می‌شویم: رابطه‌ی شعر، شاعر، خواننده، کودک، تصویر و معنا. ساده‌ترین شکل این ارتباط را می‌توان چنین ترسیم کرد: پیام (شعر) ← مجرای ارتباطی (خواننده) ← گیرنده (کودک) پیام (شعر) ← کد یا رمز (تصویر) ← گیرنده (کودک). در این جستار کوشیده شده است با استفاده از الگوی ارتباطی، نقش خواننده و تصویر (تماس و رمز) را بر دریافت کودک از شعر نشان دهد.

کلیدواژه: شعر کودک، تصویر، تماس، پیام، رمز.

محتوای اجتماعی در داستان‌های منظوم دهه‌ی ۸۰

فاطمه بهشتی فرد^۱

دکترمریم جلالی

اجتماعی شدن فرآیندی است که به واسطه‌ی آن هر فرد دانش‌ها و مهارت‌های اجتماعی لازم را برای شرکت مؤثر و فعال در زندگی گروهی و اجتماعی به دست می‌آورد.

یکی از روش‌های نهادینه ساختن و انتقال این ارزش‌ها، هنجارها، نگرش‌ها و مهارت‌های اجتماعی، درج مفاهیم اجتماعی در قالب داستان‌های منظوم است. داستان‌های منظوم شکلی ادبی است که در آن شعر و قصه در تلفیق با هم همراه با هدف‌های آموزشی - تربیتی و سرگرمی از صافی یک زبان هنرمندانه می‌گذرند.

در این مقاله به بررسی محتوای اجتماعی داستان‌های منظوم دهه‌ی ۸۰ ایران، گروه سنی (الف، ب، ج) خواهیم پرداخت. داستان‌های اجتماعی منظوم در دهه‌ی ۸۰ با رویکرد آموزشی و تربیتی - اخلاقی آفریده شده‌اند.

(۱) دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات و زبان فرانسه از دانشگاه فردوسی مشهد

در بخش آموزش، آموزش مهارت‌های اجتماعی مانند رعایت اصول و قانون- های شهروندی و چگونگی برقراری ارتباط صحیح و مؤثر با دیگران مطرح شده است. در بخش تربیتی - اخلاقی، تعلیم اخلاق اجتماعی در تعامل با دیگران مطرح شده است که مفاهیم اجتماعی (ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها) را شامل می‌شود.

در داستان‌های منظوم دهه‌ی ۸۰، در بخش داستان‌های آموزشی اطلاعاتی که درباره آداب و رسوم اجتماعی مردم مناطق مختلف ایران و جهان باشد، بسیار اندک هستند.

کلیدواژه: داستان منظوم، محتوای اجتماعی، آداب و رسوم.

بررسی وضعیت کتاب‌های منتشر شده در حوزه‌ی شعر کودک

در سال ۱۳۸۸

پرستو پارسائی محمدی^۱

فاطمه باجی^۲

زیور صباغی نژاد^۳

هدف از این پژوهش، بررسی وضعیت کتاب‌های منتشر شده در حوزه‌ی شعر کودک در سال ۱۳۸۸ است تا از این طریق بتوان به شناسایی مواردی مانند میزان تألیف و ترجمه بودن آثار منتشر شده در حوزه‌ی شعر کودک، جنسیت دست‌اندرکاران کتاب کودک مانند نویسندگان، مترجم، تصویرگر و...، پرکارترین نویسندگان، تصویرگران و ناشران در این حوزه، اصلی‌ترین مباحث مطرح شده در کتاب‌های شعر کودکان و تعداد عنوان‌های منتشر شده برای هر گروه سنی در سال ۱۳۸۸ پرداخت. جامعه‌ی پژوهش همه‌ی کتاب‌های منتشر شده‌ی موجود در کتاب‌شناسی ملی با موضوع "شعر کودکان" است که ۷۷۹ عنوان دارد. پس از خارج کردن داده‌ها و ورود اطلاعات مورد نظر به نرم‌افزار Excel، تجزیه و تحلیل داده‌ها انجام و نتایج با استفاده از آمار توصیفی ارائه خواهد شد.

۱) عضو هیأت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز

۲) عضو هیأت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز

۳) عضو هیأت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز

بهره‌گیری از شخصیت و تخیل کودک مخاطب در قصه‌های شفاهی

زهرا پاکدامن^۱

پهنه‌ی داستان و شعر بیشتر به نیازهای عاطفی و حسی کودک پاسخ می‌دهد. نوشتن یا گفتن قصه‌ها و داستان‌های بحث‌برانگیز برای کودک یعنی ایجاد فضای مناسب برای تفکر و تخیل او. با توجه به این‌که شخصیت کودک در سال‌های نخستین تولد شکل می‌گیرد و او در این سنین از داستان و قصه‌های شفاهی تأثیر بیش‌تری می‌گیرد؛ می‌باید داستان‌هایی انتخاب شود که با روحیه و سن کودک سازگار باشد و قصه‌گو یا نویسنده‌ی بزرگ‌سال نمی‌تواند کاملاً با نیازهای روحی کودک هماهنگ باشد و بالاخره احساسات، زبان و تفکر خود را به طور ناخودآگاه به قصه وارد می‌کند؛ بنابراین ما در این مقاله کوشیده‌ایم از شخصیت و زبان کودک مخاطب به عنوان آفریننده‌ی قصه‌های شفاهی خود استفاده کرده، او را جای‌گزین قصه‌گوی بزرگ‌سال کنیم. در این نوع قصه‌ها کودک می‌تواند خود در روند داستان شرکت کند و اتفاقات را بر اساس آنچه تخیل و تفکر اوست، تغییر دهد. او می‌تواند در این روش قهرمان قصه شود یا قهرمانان قصه را هدایت کند.

کلیدواژه: ادبیات کودک، شخصیت کودک، تخیل و تفکر، داستان‌های شفاهی، قصه‌گو.

(۱) کارشناس ارشد ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان

بررسی مفاهیم دینی در لالایی‌های استان بوشهر

منیژه پورنعمت رودسری^۱

در طول تاریخ شعر ایران، شعرهای بسیاری را می‌توان یافت که برای کودکان سروده نشده‌اند اما به دلیل سادگی، فراوانی عاطفه، عامیانه بودن یا داشتن وزن و آهنگ خاص به دنیای کودکان راه یافته‌اند. شعرهای عامیانه از جمله لالایی‌ها مانند چیستان و متل‌ها بیان‌کننده‌ی دیدگاه‌ها، نیازها و پیام‌های بزرگسالان است. این خواب‌آواها بازتاب افکار، احساسات و آرزوهای مادران است. از آن‌جا که یادداشت و یادآوری چند لالایی به تنهایی نمی‌تواند یک جامعه را معرفی کند، پژوهش‌گر باید ببیند این لالایی‌ها تا چه اندازه گفته‌ها و ناگفته‌های فرهنگ یک جامعه را باز می‌تابانند. با بررسی تعداد ۶۱۲ لالایی گردآوری آوری شده از نه منطقه‌ی استان بوشهر می‌توان دریافت که لالایی‌های با مضمون مذهبی و دینی بیش‌ترین نمود را دارند.

این مقاله بر آن است تا مفاهیم دینی و مذهبی لالایی‌ها را بررسی کند که هویت مذهبی مادران استان بوشهر و کوشش آنان را نمایش می‌دهد تا این مهر سروده‌ها، علاقه‌ی دینی و مذهبی را در دل و ذهن کودکان دل‌بندشان بنشانند.

کلیدواژه: ادبیات عامیانه، ادبیات کودک، لالایی، مفاهیم دینی و مذهبی.

(۱) استادیار دانشگاه خلیج فارس بوشهر

بررسی عناصر کودکانه در اشعار عمران صلاحی

دکتر مجید پویان^۱

مریم سلمان‌ی^۲

عمران صلاحی (۱۳۸۵-۱۳۲۵) شاعر، نویسنده، مترجم و طنزپرداز معاصر در زمینه‌های مختلفی قلم زده است. از او مجموعه‌هایی از قبیل: گریه در آب، قطاری در مه، پنجره دن داش گلیر، آی نسیم سحری و... به چاپ رسیده است؛ هم‌چنین اشعار طنز صلاحی برای کودکان با عنوان «زبان- بسته‌ها» میان خوانندگان از محبوبیت زیادی برخوردار است.

گزینش زبان طنز در کنار به کارگیری عناصر کودکانه، خصوصاً انتخاب هوشمندانه‌ی قالب فابل، علاوه بر این که روایتی جذاب از بکن - نکن‌های دنیای کودکی است، در مسیر اراییه‌ی ناراستی‌ها و کژی‌های اخلاقی، اجتماعی و ادبی حاکم بر اخلاق افراد جامعه در سطحی وسیع‌تر کنایه‌ای متعهدانه است.

لازم به یادآوری است که استفاده یا نسبت دادن عناصر رایج در زندگی امروزی از قبیل تریلی، ژیان، تفنگ، تریبون و... به روابط میان حیوانات از دیگر عواملی است که به جذابیت اشعار کودکانه‌ی صلاحی افزوده است. همه‌ی این عوامل در کنار هم، از طرفی در دمیده شدن روح نشاط و شادی در آثار صلاحی تأثیرگذار بوده است و از طرف دیگر از نگاه موشکافانه و نکته‌سنجی شاعر حکایت دارد.

^۱ استادیار دانشگاه یزد

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه یزد

در این مقاله با روش کتابخانه‌ای و تحلیلی - توصیفی کوشش شده است تا کیفیت بازتاب عناصر و ابزارها و شگردهای شعر کودک در آثار صلاحی نقد و بررسی شود. نمونه‌ها از مجموعه شعرهای زبان بسته (گل آقا ۱۳۸۵)، گزینه اشعار (مرورید ۱۳۸۹)، پشت دریچه‌ی جهان (مرورید ۱۳۸۹) و «آن سوی نقطه چین‌ها» (نشر ثالث ۱۳۸۶) انتخاب شده‌اند.

کلید واژه: شعر معاصر، شعر کودک و نوجوان، عمران صلاحی.

بررسی عنصر تخیل و تصویر در اشعار نوجوان ناصر کشاورز

زهرا پیرصوفی املشی^۱

ناصر کشاورز یکی از برجسته‌ترین شاعران کودک و نوجوان ایران در دو دهه‌ی اخیر است که نامش با صفاتی چون: پویایی، پُرکاری، توانمندی و جسارت در طرح مضامین نو همراه است. این مقاله بر آن است تا با بررسی و تحلیل کیفی اشعارِ نوجوان ناصر کشاورز، نواندیشی و نوجویی او در آفرینش تصاویر هنری و خلق ترکیب‌های تازه را بازنمایاند.

بر این اساس، تصاویر و ترکیب‌های تصویرآفرینِ شش مجموعه شعرِ نوجوانِ کشاورز با نام‌های *آه پونه*، *بوی گردوهای کال*، *بوی نرگس*، *پاتک به لحظه‌ها*، *تا خدا راهی نیست و میوه‌هایشان: سلام!*، *سایه‌هایشان: نسیم!*، بررسی شدند. از نمونه‌های بررسی شده می‌توان دریافت که ناصر کشاورز به پاره‌ای از مفاهیم انتزاعی، ذهنی، اشیا و پدیده‌ها، فراتر از مرزهای عادت و کلیشه می‌نگرد و از رهگذر ژرف خیال و بهره‌گیری از عنصر تصویر به آن‌ها شکل و روحی تازه می‌بخشد؛ از این رو مخاطبان شعرهای نوجوان کشاورز، در اشعار او نوآوری‌های بسیار در حوزه‌های گوناگون محتوا، خیال و تصاویر شاهد هستند.

کلیدواژه: شعر نوجوان، ناصر کشاورز، تصویر، تخیل.

^۱ کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شیراز

تصویرگری شعر؛ ویژگی‌ها و تفاوت‌ها

سحر ترهنده^۱

تفاوت میان شعر و نثر زیاد نیست. بیش‌تر آن‌چه را که در شعر با آن مواجه می‌شویم، در نظم یا نثر نیز می‌بینیم؛ با این حال تفاوت‌هایی نیز میان این دو گونه‌ی ادبی وجود دارد. یکی از تفاوت‌های اساسی «ایجاز» است. کلمه‌ای ساده در شعر، بسیار بیش از آن‌چه در نثر می‌گوید، بیان می‌کند. ایجاز، تصویرهای خیالی و زبان شاعرانه از جمله ویژگی‌های شعر خوباند. در این میان شعر کودک ویژگی‌ها و کارکردهای خاص خود را نیز دارا است و در فرم‌های مختلفی سروده می‌شود. شعر داستان‌گو، شعر تغزلی و شعر آزاد از گونه‌های متفاوت شعر کودک‌اند.

تصویرگری شعر در مقایسه با تصویرگری متن‌های داستانی و ویژگی‌ها و محدودیت‌های خاص خود را دارا است. دیدگاه‌ها و پرسش‌های متفاوتی در رابطه با تصویرگری شعر وجود دارند: شعر از ابعادی تخیلی برخوردار است که کودک می‌تواند از طریق ارتباط مستقیم آن‌ها را دریافت و در ذهن خود بازسازی کند (به شرط آن‌که خیال‌پردازی‌های شاعر از جنس خیال-پردازی‌های کودکانه باشد). اکنون پرسش اساسی آن است که آیا شعر کودک اصولاً به تصویرگری نیازی دارد؟

^۱ کارشناس ارشد طراحی گرافیک، پژوهش‌گر مستقل و منتقد ادبیات کودک و تصویرگری، عضو هیات مدیره شورای کتاب کودک

پرسش دوم در رابطه با چگونگی تصویرسازی شعر است: انواع متنوع شعر کودک هر کدام چه نوع تصاویری را می‌طلبند؟

برخی از ویژگی‌های تصویرسازی شعر کودک، در مقایسه با داستان، از ذات شعر و تفاوت‌های ساختاری آن با نثر برخاسته است؛ برای مثال در داستان شخصیتی ویژه وجود دارد که در حین گسترش قصه، معرفی و پرداخته می‌شود؛ در حالی که شعر کودک عموماً کوتاه است و برای شخصیت‌پردازی مجال چندانی در آن نیست. همین امر در رابطه با تصویرسازی شعر نیز صادق است. تصویرساز در داستان فریم‌های متعددی در اختیار دارد تا با فضا سازی و شخصیت‌پردازی روحیه و خصوصیات شخصیت را نشان دهد اما در شعر چنین فرصتی نیست؛ به خصوص در شعرهای متعلق به گروه‌های سنی پایین‌تر که بیشتر کوتاه و ریتمیک هستند و در هر صفحه از کتاب تنها یک شعر به همراه یک تصویر وجود دارد؛ از سوی دیگر توصیف‌ها در شعر موجزند و فضا را برای تخیل مخاطب و تصویرگر باز می‌گذارند.

به هر روی بیان تصویری استعاره‌ها و ایماژها بدون از میان بردن تخیل مستقل خواننده امری دشوار است و به درک درستی از شعر نیاز دارد. در این نوشته کوشیده می‌شود با بررسی نمونه‌های موفق و ناموفق تصویرسازی در کتاب‌های شعر کودکان، ویژگی‌های تصویرگری این گونه‌ی ادبی را بررسی کند.

کلیدواژه: کتاب شعر، تصویرگری، کودک، نوجوان، تصویرساز، ویژگی.

آسیب‌شناسی زبانی برخی از کتاب‌های شعر کودکان گروه سنی الف

دکتر سید ناصر جابری^۱

زبان کودکی گشودن هنری است که در پیشینه‌ی ادب فارسی چندان به آن توجه نشده است؛ به همین دلیل در گذشته‌ی ادبی ما برای پروراندن زبان کودکان کوششی انجام نشده است و با وجود کوشش‌های ارزنده‌ی دوره‌ی معاصر هنوز تا رسیدن به مختصات زبان کودک راهی طولانی در پیش است.

اکنون در بازار فروش کتاب، کتاب‌های کودک توسعه‌ی روز افزونی دارد اما در برخی از آن‌ها معیارهای زبان کودکان رعایت نمی‌شود. در این تحقیق نخست بر اساس کتاب‌های روانشناسی، درباره‌ی حدود واژگان و سطح شناخت و ادراک کودکان گروه سنی الف بحث مختصری مطرح می‌شود، در مرحله‌ی بعد بر اساس برخی از آثار منتشر شده در زمینه‌ی ادبیات کودک، گونه‌هایی از لغزش‌های زبانی و واژگانی آن‌ها بررسی می‌شود؛ مواردی هم-چون واژگان ثقیل، ترکیبات دشوار، ساختار نحوی پیچیده یا معیوب، اشکال وزن و قافیه و... در این زمینه توجه به مسائل روانشناختی کودک اهمیت ویژه‌ای دارد و به نظر می‌رسد بسیاری از نقایص ادب کودک از بی‌توجهی به پدید آورندگان این آثار نسبت به این موضوع ناشی می‌شود.

۱) عضو هیأت علمی دانشگاه خلیج فارس بوشهر

بی‌توجهی به این اصل می‌تواند یکی از عمده‌ترین آسیب‌های ادب کودک به شمار آید. این تحقیق نشان می‌دهد که بی‌دقتی در انتخاب واژگان شعر کودک، علاوه بر این‌که از فصاحت آن می‌کاهد، آن را از دسترس فهم کودک نیز دور می‌کند.

کلیدواژه: ادبیات کودک، زبان، شعر کودک، لغزش‌های زبانی.

مقایسه‌ی مکان روایت در داستان‌های کودکانه‌ی فارسی و ترجمه‌ها (دو تا شش سال)

دکتر سید ناصر جابری^۱

به دلیل ذهن تجسمی کودکان، مکان روایت از اهمیت خاصی برخوردار است. امروزه در بسیاری از برنامه‌های مربوط به کودکان، روایت داستان در فضا (آسمان و موجودات فضایی) یا در فضاهای مجازی (بازی‌های رایانه‌ای و...) صورت می‌گیرد. در واقع می‌توان این سؤال را مطرح کرد که مکان روایت چه تأثیری بر خلاقیت کودک و ذهنیت او دارد و نیز می‌توان این سؤال را مطرح کرد که آیا در ادب کودکانه‌ی فارسی، مکان روایت متناسب با تغییرات زمان حرکت کرده است یا خیر؟ مکان روایت تنها عامل موفقیت یا عدم موفقیت آثار کودکانه نیست اما می‌تواند عنصری تأثیر گذار به شمار آید. در این تحقیق با انتخاب برخی از آثار برگزیده‌ی کودکان دو تا شش سال، نخست مکان روایت در آثار فارسی بررسی می‌شود؛ سپس بر اساس برخی از آثار مترجم، عنصر مکان در آن آثار نیز مرور می‌شود. با مقایسه‌ی این دو نوع آثار به این سؤال پاسخ داده می‌شود که آیا انتخاب مکان و عناصر مکانی نقشی در موفقیت داستان‌های کودک دارد یا خیر؟ هم چنین شباهت‌های مکانی در آثار موفق می‌تواند مبین نیازمندی ذهن کودک به مکان‌های ملموس یا رؤیایی باشد.

^۱ عضو هیأت علمی دانشگاه خلیج فارس بوشهر

بررسی زمان روایت در شعر کودک

دکتر عباس جاهدجاه^۱

به نظر می‌رسد برخلاف دنیای روایت بزرگسالان، مقوله‌ی زمان در روایت کودکان پیچیدگی چندانی ندارد و همانند دیگر بخش‌های دنیای داستانی کودکان، ساده است. بررسی زمان روایت بر اساس نظریه‌های ژنت، سه حوزه‌ی عمده‌ی نظم (order) یا بی‌نظمی (anachrony)، طول مدت یا تداوم (duration) و بسامد (frequency) را در برمی‌گیرد. نظم زمانی روایت، نقل ترتیبی رخدادها است اما وقتی این ترتیب به هم می‌ریزد، داستان از زمان حال به گذشته (flashback) یا آینده (flashforward) روی می‌آورد. بررسی روایت شعر کودکان هم نمونه‌هایی از نظم و هم شواهدی از بی‌نظمی سیر روایت را نشان می‌دهد. در حوزه‌ی طول مدت زمان روایت، مهم‌ترین مباحث عبارت از هم‌زمانی (isochrony)، شتاب (acceleration) و کندی (deceleration) سیر روایت است که در نوشته‌های ژنت، ریمون کنان، تولان و دیگران به تفصیل با شیوه‌ها و شگردهای آن توضیح داده شده است. بررسی شعر کودک، در کنار عمده‌ترین مثال‌ها و موارد هم‌زمانی، نمونه‌هایی از شتاب را نیز نشان می‌دهد؛ به ویژه از این روی که ادبیات کودک چه در حوزه‌ی شعر و چه در حوزه‌ی داستان، بیشتر کوتاه و فشرده است.

^۱ استادیار دانشگاه پیام نور

در حوزه‌ی بسامد، تقسیم‌بندی ژنت و دیگران سه مورد را دربرگرفته است: بیان واحد حادثه‌ای که یک بار رخ داده است؛ بیان مکرر حادثه‌ای که یک بار اتفاق افتاده است و بیان واحد حادثه‌ای که مکرر رخ داده است. کاربرد هر یک از این موارد در روایت شعر کودک، در تأکید و آفرینش معنا جایگاه خاص خود را دارد و گزینش دقیق آن می‌تواند شاعر را در انتقال معنای مورد نظر وی یاری دهد. مقاله‌ی حاضر در نظر دارد به بررسی نمونه‌هایی از شعر کودک با رویکرد زمان در سه حوزه‌ی مورد نظر بپردازد و با ارایه‌ی آمار و ارقام به دست آمده، مهم‌ترین نمونه‌های حضور زمان را در شعر روایی کودک نشان دهد.

کلیدواژه: روایت، زمان، شتاب، ترتیب، شعر کودک.

« وضعیت تکرار در اشعار کودک فارسی و عربی »

ادبیات تطبیقی کودک و نوجوان

دکتر مریم جلالی^۱

«تکرار» از آرایه‌هایی است که به ایجاد موسیقی کمک کرده و شعر کودک را موزون و دلنشین‌تر می‌سازد. این آرایه به صورت‌های مختلف در اشعار فارسی و عربی کودکان به کار رفته است. اهمیت کاربرد این آرایه چندان بوده که در تئوری‌های شعر کودک عربی، تکرار دسته‌بندی و نام‌گذاری شده و در اشعار کودک فارسی زبانان نیز کاربرد وسیعی داشته است.

«تکرار» در شعر کودکان از کوچک‌ترین واحد آوایی شروع شده است و به مصراع و بیت می‌انجامد و بر اساس فرم شکل کاربرد آن نام ویژه‌ای پیدا می‌کند. در این مقاله تکرار ادبی در ادبیات کودک عربی و فارسی بررسی شده و انواع، لزوم کاربرد و علت بسامد این آرایه توضیح داده شده است.

کلیدواژه: ادبیات کودک، شعر عربی و فارسی، تکرار.

^۱ عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد پرنده

بررسی عناصر و مضامین دینی و میهنی در اشعار کتاب‌های فارسی دوره‌ی راهنمایی

دکتر منوچهر جوکار^۱

بهمن ساکی^۲

به نظر بسیاری از پژوهندگان آموزش و پرورش، بنیان‌های فکری، فرهنگی، ملی و مذهبی هر نسلی در روزگار کودکی و نوجوانی نهاده می‌شود. شکل‌گیری و برآمدن بخش مهمی از این بنیان‌ها نیز بر عهده‌ی نظام آموزش و پرورش هر کشور است و تألیف کتاب‌های درسی مناسب از مهم‌ترین ابزارهای این بنیان‌سازی‌ها به شمار می‌رود. در کتاب‌های فارسی دوره‌ی راهنمایی تحصیلی، در حدود ۴۵ شعر مستقل یا آمیخته به نثر از شاعران مختلف گذشته و معاصر در موضوعات گوناگون آمده است. تعداد این شعرها از ۹ شعر در کتاب سال اول به حدود ۱۹ شعر در کتاب سال سوم راهنمایی افزایش یافته است و با توجه به اهمیت آموزش مسایل مربوط به هویت ملی و دینی در این دوره‌ی تحصیلی، مسایل و موضوعات حوزه‌ی دین و میهن نیز از دغدغه‌های مؤلفان این کتاب‌ها بوده است.

در مقاله‌ی حاضر، شعرهای این آثار تنها از چشم انداز عناصر و مضامین

^۱ استادیار دانشگاه شهید چمران اهواز

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی

دینی و میهنی بررسی و حجم و میزان تناسب این دو موضوع با هم و با گروه سنی نوجوان در متون یاد شده نشان داده خواهد شد.

کلیدواژه: کتاب فارسی اول، دوم و سوم راهنمایی، شعر، عناصر دینی و میهنی.

نقد و بررسی مضامین دینی در اشعار دوره‌ی ابتدایی

هادی حاتمی کیا^۱

مقاله‌ی حاضر که با عنوان، نقد و بررسی مضامین دینی در اشعار دوره‌ی ابتدایی، فراهم آمده به بررسی شعرهای دینی سال اول تا پنجم پرداخته است. با نگاهی به این اشعار می‌توان دریافت مفاهیم و مضامین مطرح شده، دارای گسستگی و پراکندگی بوده و هدفی خاص را دنبال نمی‌کنند. با توجه به این که درون‌مایه‌ی شعر بر احساس و موسیقی استوار است و بهترین راه آموزش و باروری اندیشه‌ی دینی در این دوره، شعر است، این امر کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است.

کلیدواژه: مفاهیم دینی، کودک، شعر.

^۱ کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی

شعر در کتاب‌های درسی دبستان و راهنمایی

شعر کودک در کتاب‌های درسی، مروج تفکر خلاقانه یا تفکر قالبی؟

شکوه حاجی نصرالله^۱

با توجه به بررسی آثار در حوزه‌ی شعر طی دهه‌ی اخیر می‌توان گفت شعر کودک در ایران با بحران روبه‌رو است و کودک ایرانی در سرزمین شعر، گام به گام از شعر دور و دورتر می‌شود. نگارنده بر این باور است که در کشوری به این وسعت و با توجه به نقاط محروم که کم هم نیستند، در صورتی که کتاب ادبیات (فارسی) ویژه‌ی مدارس به ویژه در دوره‌ی ابتدایی معیارهای داستان، شعر، غیرداستان و تصویر خوب را رعایت کند، می‌تواند در رشد و پرورش خلاقیت کودک ایرانی به ویژه در نقاط محروم تأثیر بسزایی داشته باشد.

می‌دانیم که دوران کودکی سرآغاز شکل‌گیری روند تفکر خلاق به شمار می‌رود، زیرا تخیل که نوعی تفکر آزاد است و از ویژگی‌های کودکان است، خمیرمایه‌ی خلاقیت است. اما کودکان در طول زندگی (از کودکی به بزرگسالی) یاد می‌گیرند غیرخلاق باشند.

یکی از پرسش‌هایی که طی دهه‌ها ذهن بسیاری از پژوهش‌گران و اندیشمندان آموزش و پرورش را به خود مشغول کرده است، این است که آیا می‌توان خلاقیت را پرورش داد؟ نتایج تحقیق نشان داده است که برای پرورش خلاقیت کودکان و نوجوانان باید به آن‌ها امکان تفکر داد و آنان را

^۱ عضو شورای کتاب کودک و نویسنده‌ی گزارش سالیانه‌ی شورا درباره‌ی وضعیت ادبیات کودک در ایران، مدرس، پژوهش‌گر و منتقد در حوزه‌ی ادبیات کودک

از انجام دادن فعالیت‌های قالبی و از پیش تعیین شده تا حد امکان دور نگه داشت. بنابراین می‌توان گفت آموزش و پرورش به عنوان یکی از ارکان آموزش رسمی می‌تواند خلاقیت را در کودکان و نوجوان پرورش دهد. در این پژوهش مشخص خواهد شد که آیا شعر در کتاب فارسی دبستان و راهنمایی در پرورش خلاقیت کودکان نقش دارد؟

در این پژوهش، نخست ارمغان شعر برای کودکان مشخص می‌شود. آن-گاه نقش شعرهای موجود در کتاب‌های درسی دبستان و راهنمایی در تجسم بخشیدن به این ارمغان بررسی می‌گردد. جامعه‌ی پژوهش اشعار موجود در کتاب فارسی در پنج سال دبستان و سه سال دوره‌ی راهنمایی است. این پژوهش با روش تحلیل محتوا به پرسش اصلی پژوهش؛ اشعار در کتاب‌های سال‌های دبستان و راهنمایی مروج تفکر خلاقانه یا تفکر قالبی است؟، پاسخ می‌دهد.

با توجه به نقد کودک‌گرا ۶۵ کودک؛ ۵ کودک در هر پایه‌ی تحصیلی با پرکردن پرسشنامه و شعرخوانی گروه و بحث و گفت و گو به کامل شدن پژوهش یاری رساندند.

یافته‌های پژوهش نشان دهنده‌ی:

- کمیت و کیفیت اشعار در کتاب‌های درسی و نقش آن‌ها در پرورش خلاقیت مخاطبان است.

- رویکردها و ذهنیت‌های چیره بر کتاب‌های درسی در انتخاب اشعار است. کاهش یا افزایش علاقه‌ی کودکان به شعر در دوره‌ی ابتدایی با رفتن به کلاس‌های بالاتر است.

- سهم کتاب ادبیات (فارسی) در گسترش ارتباط دانش‌آموز ایرانی با شعر است.

- نتایج این پژوهش منبع مستندی است که می‌توان از طریق آن کمبودها در حوزه‌ی شعر در کتاب درسی را تعیین کرد و با برنامه‌ریزی در رفع آن تلاش کرد.

- شاعران کودک می‌توانند نیازهای مخاطبان‌شان را مرور کنند.
- ناشران کتاب کودک می‌توانند با برنامه‌ریزی بر اساس نیاز کودکان کتاب شعر برای او منتشر کنند.

کلیدواژه: شعر کودک، کتاب‌های ادبیات(فارسی) دبستان و راهنمایی، نقد کودک گرا، تخیل، خلاقیت.

فراز و فرودهای شعر کودک و نوجوان

در سه دهه پس از انقلاب

مهدی حجویانی

مختصات دهه‌ی اول به این شرح است: ورود موضوعات جدید از جمله دین و انقلاب و دفاع مقدس/ محتواگرایی و گاه نزدیک شدن شعر به شعار و شعائر و آموزش/ گرایش به قالب واقع‌گرا در مقایسه با فانتزی/ بازتاب نوستالژی کودکی و روستا/ تجربه‌گرایی/ غیبت نقد و پژوهش به علت وضعیت جنگ و احساس خودبستگی و بدگمانی نسلی/ به تدریج، نگاه به دنیای کودک از روزن چشم او/ رواج بیش‌تر شعر کودک در مقایسه با شعر نوجوان/ انتشار شعرها در مطبوعات که شمارشان بیش‌تر شده‌اند و اغلب دولتی‌اند/ تأثیر شاعران از محمود کیانوش و قالب چارپاره. ظهور شاعران جدی و حرفه‌ای در این حوزه/ افزایش کیفی و کمی آثار/ رشد تألیف/ کمبود ترجمه‌ی شعر. مهم‌ترین شاعران این دهه، بیش‌تر در حلقه‌ی کیهان بچه‌ها حضور دارند.

مختصات شعر دهه‌ی هفتاد، دوره‌ی پس از جنگ و موسوم به سازندگی که در آن فضا بازتر و آرامش و تفاهم و گفت و گو در جامعه بیش‌تر می‌شود، از این قرار است: تا مدتی رکود و فقدان چهره‌های جدید به علت تمام شدن دوران حماسه و شور/ به تدریج، ورود مضامین تازه و متناسب با شرایط جدید، مانند دوستی و درک متقابل و احترام به میهن/ رواج بیش‌تر ترانه/

کاهش تجربه‌گرایی و رواج بیش‌تر پژوهش و نقد و نظریه و جشنواره‌های انتخاب آثار برتر/احترام بیش‌تر به میهن/ توجه بیش‌تر به فانتزی و تخیل و شعریت در مقابل واقع‌گرایی و شعار/ ظهور و در عین حال تعطیلی نشریات متعدد/ بروز نوعی بحران در انتشار و فروش کتاب‌های شعر/ رواج شعر نوجوان/ نوعی انشعاب میان شاعران، مبتنی بر تولید شعر، سفارش‌پذیری و نیز تعریف مخاطب/ آمادگی نسبی برای خروج از تأثیر کیانوش و قالب چارپاره. شاعران نوآور این مقطع، بیش‌تر در حلقه‌ی سروش نوجوان حضور دارند.

دهه‌ی هشتاد، دهه‌ی گسترش بیش‌از پیش اینترنت و ارتباطات و ظهور طبقه‌ی متوسط جدید و نسلی معترض و جوان است که تأثیرپذیری‌اش نه چندان از آرمان‌ها و سنت‌های شعری، بلکه از مدرنیسم، فردیت، جریان روشنفکری و آثار ترجمه است، با مختصاتی هم‌چون: ارایه‌ی تعریف جدید از شعر کودک و مخاطب/ اعتراض و بدگمانی/ افت رونق نقد و نیز تعطیلی بعضی از نشریات غیردولتی/ ورود نوعی طنز به شعر/ توجه بیش‌تر به اشیا در برابر مفاهیم/ فعال‌تر شدن شاعران شهرستانی. باید گفت که جریان عمومی شعر کودک و شعر نوجوان، در عین وجود پاره‌ای مشکلات، حرکتی رو به جلو بوده است.

پاره‌ای از مشکلات عمومی عبارتند از: نگاه رسمی و آموزشی به شعر و توجه کم‌تر به شعر ناب، توجه صوری، تبلیغی و غیرکارشناسانه به شعر مذهبی، عنایت بیش‌تر ناشران دولتی به شاعرانی که کارمندان آن ناشرند، تکرار بعضی از بررسی‌کنندگان شعرها در مؤسسات انتشاراتی و نیز داوران در جشنواره‌های انتخاب آثار برتر، وابستگی شعر به حیات نشریات، کمبود نقد و مباحث آسیب‌شناسانه در باره‌ی این موضوع، کمبود نشست‌های شعر

خوانی و نقد و بررسی شعرها، تکرار قالب‌های شعری سنتی و دوری از نوآوری و تجربه‌های جدید، پیوند شعر کودک با سنت شعری ایران (به خلاف داستان) و ارتباط کم‌تر با شعر ترجمه و شاعران امروز دنیا که تغییر و تحول و ساختار شکنی را دشوار ساخته است، آشنا نبودن با مخاطب و منحصر ساختن مخاطب شناسی در شکل رسمی و نه مردمی، عقب بودن کتاب‌های درسی از تحولات شعر کودک، نبود ارتباط میان طیف‌های گوناگون شاعران و سلايق شعری و مشکلات اقتصادی پدیدآورندگان (شاعر، صاحبان نشریات و صنعت نشر).

بررسی چگونگی کاربرد عناصر شعری در مجموعه‌های

«چشمه‌ی نور» و «صد دانه یاقوت» مصطفی رحماندوست

دکتر سعید حسام‌پور^۱

مهسا مؤمن نسب^۲

ادبیات کودکان و نوجوانان به عنوان شاخه‌ای از ادبیات، با کوشش‌های شاعران، نویسندگان و اندیشمندان این حوزه، کارنامه‌ی بارورتری خواهد داشت و رویکرد تخصصی‌تر به آثار انتشار یافته، راهگشای پدیدآوردگان آثار در این حوزه خواهد بود. مصطفی رحماندوست از سال ۱۳۵۱ تاکنون سرودن برای کودکان و نوجوانان را آغاز کرده و به طور جدی در این حوزه فعالیت می‌کند. کمیت آثار انتشار یافته و فعالیت‌های فرهنگی او در پیوند با کودک و نوجوان وی را به یکی از مطرح‌ترین و جدی‌ترین شاعران این حوزه تبدیل کرده است.

با توجه به تأثیر و جایگاهی که مصطفی رحماندوست در شعر کودک دارد، ضروری است به گونه‌ای علمی و دقیق عناصر شعر این شاعر بررسی و واکاوی شود تا از این طریق هم به شناخت و فهم بهتر و دقیق‌تر آثار وی کمک شود و هم علاقه‌مندان شعر کودک، به ویژه شاعرانی که تازه در این راه گام نهاده‌اند، با نقاط برجسته و با کاستی‌های آثار آشنا شوند و زمینه برای رشد همه جانبه‌تر شعر کودک فراهم آید.

(۱) استادیار بخش زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شیراز

(۲) دانشجوی کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

در این جستار کوشش شده تا با بررسی چگونگی کاربرد عناصر شعری در دو مجموعه‌ی رحماندوست؛ «صد دانه یاقوت» و «چشمه نور»، که اولی در گروه سنی " الف و ب " و دومی در گروه سنی " ج و د " سروده شده‌است، برجستگی‌های شاعرانگی وی در گروه‌های سنی متفاوت ارزیابی شود و این- که آیا می‌توان تفاوت‌ها و شباهت‌هایی در چگونگی کاربرد عناصری مانند ساختار، موسیقی (بیرونی، کناری، درونی، معنوی)، تصویر، زبان و عاطفه در سروده‌های این دو مجموعه یافت؟ و به طور کلی قدرت و مهارت شاعر در شعرهای کدام یک از گروه‌های سنی نمایان‌تر است؟

کلیدواژه: مصطفی رحماندوست، عناصر شعری، قالب، موسیقی، تصویر، زبان، عاطفه.

نقد و تحلیل «خواننده‌ی درون متن» در مجموعه شعرِ نوجوانِ «به قول پرستو» (سروده‌ی قیصر امین‌پور)

دکتر سعید حسام‌پور^۱

سید فرشید سادات‌شریفی^۱

اندیشیدن به «خواننده‌ی درون متن»، بر بنیاد این اصل شکل می‌گیرد که برای بیان یک سخن، علاوه بر گوینده، ناگزیر باید مخاطبی وجود داشته‌باشد و ویژگی‌های این خواننده/مخاطب فرضی (که راوی متن، در لحظه‌ی روایت‌گری، خودآگاه یا ناخودآگاه بدان می‌اندیشد)، بر «چه گفتن» و به‌ویژه «چگونه گفتن» راوی تأثیراتی اساسی بر جای می‌نهد. بر این اساس، **ایدن چمبرز** کوشیده‌است تا از رهگذر تحلیل چهار عنصر اصلی و محوری «سبک»، «طرفداری»، «زاویه‌ی دید» و «شکاف‌های گویا»، برای بازشناسی و تحلیل ویژگی‌های این مخاطب چارچوبی نظام‌مند به دست دهد و گرچه نگاه و نظریه‌ی او تنها به آثار داستانی می‌پردازد؛ اما نگارندگان بر این باورند که واکاوی شعر کودک و نوجوان (به ویژه اشعار روایی) بر مبنای پرسش‌های اصلی و عامی که در این نظریه مطرح می‌شوند، از قابلیت‌های نهفته‌ی این چارچوب است.

از این چشم‌انداز، نوشته‌ی حاضر با کاربست عملی این نظریه (در بررسی

۱) استادیار دانشگاه شیراز و عضو مرکز مطالعات ادبیات کودک

۲) دانشجوی دکتری بخش زبان و ادبیات دانشگاه شیراز

نوزده شعرِ مجموعه‌ی «به قولِ پرستو»، می‌کوشد تا مواردِ زیر را تبیین کند:

الف. ویژگی‌های خواننده‌ی مفروض/پنهان در این اثر:

۱. از دیدِ راوی/مولفِ متن، کودک یا نوجوان، صرفاً بزرگ‌سالی ناقص و نیازمندِ دستگیری و تعلیم از جانبِ بزرگ‌ترها (از جمله خودِ راوی/مولف) است؛ و یا دید و زیست‌جهانِ اساساً متفاوتِ وی به رسمیت شناخته می‌شود و راوی می‌کوشد با شناختِ این جهان، کودک را درک و همراهی کند؟

۲. خواننده‌ی نهفته، مخاطبی منفعل است و بناست که صرفاً کسب‌کننده‌ی معنای از پیش‌تعیین‌شده (از سوی مولف) باشد؛ یا به عکس فردی است فهیم، و دارای تفکر و دیدی پویا و پرسش‌گر که علاوه بر تجزیه و تحلیل، نیاز، توان و حقّ نگاه و تفکرِ انتقادیِ وی نیز به رسمیت شناخته شده‌است (و در نتیجه مولف متنی پرسش‌برانگیز، تعبیرپذیر و متناسب با این نیازها و توانایی‌های وی برایش تدارک دیده‌است)؟

ب. چرایی و چگونگیِ توانِ بالقوه‌ی مفاهیم و پرسش‌هایِ نظریه‌ی چمبرز، در به دست دادنِ نگاهی درست، بسامان و راهگشا برای فهمِ عمیق‌تر شعر (و به ویژه شعرِ روایی) در کنارِ متون داستانی.

کلید واژه: خواننده‌ی نهفته در متن، ایدن چمبرز، سبک، طرفداری، زاویه‌ی دید، شکاف‌هایِ گویا، تفکرِ انتقادی، نقد ادبی، بسطِ نظریه‌های ادبی.

بازتاب جنگ در شعر کودکان و نوجوانان ایران

طاهره حسنی^۱

طاهره السادات سید رضایی^۲

مقاله‌ی حاضر بازتاب جنگ در شعر کودکان و نوجوانان ایران را مورد مطالعه قرار داده است. بعد از انقلاب اسلامی جنگ تحمیلی عراق بر ایران بزرگترین حادثه کشور ما بوده است و بر همه‌ی جنبه‌های زندگی مردم تأثیر گذاشته است. طبعاً ادبیات ادبیات کودکان و نوجوانان نیز از این تحولات بی‌بهره نبوده است. موضوعاتی مانند حماسه، دلآوری، اعتقاد به پیروزی، روحیه‌ی مقاومت، ارج نهادن به شهادت و... از مهمترین موضوعات شعر کودکان است البته به نتایج اندوه بار جنگ مانند ویرانی و آوارگی و یتیم شدن کودکان و بحران‌هایی که وحشت را موجب می‌شد نیز اشاره شده است. شاعرانی که خود در صحنه‌های جنگ و بمباران حضور داشتند و شاهد رنج و اندوه کودکان و نوجوانان بودند بسیار ملموس و تأثیرگذار سرودند و همدردی کردند؛ شعر جنگ بازتابی از رنج‌ها، شادی‌ها، دل‌نگرانی‌ها و آرزوهای ابیستر کودکان این سرزمین است و پیروزی حق بر ظلم برجسته‌ترین پیامی است که شعر کودکان و نوجوانان حول محور آن می‌چرخد.

(۱) عضو علمی دانشگاه پیام نور

(۲) عضو علمی دانشگاه پیام نور الشتر

روش این مقاله توصیفی تحلیلی و هدف از نگارش آن بازنمایی تاثیر جنگ بر ادبیات کودکان است و اشعار شاعران . مریم هاشم پور، ناصر کشاورز، غلامرضا بکتاش، نوشین نوری، مهدی وحیدی صدر، قیصر امین پور، اسدالله شعبانی، شکوه قاسم نیا منبع این تحقیق بوده است.

کلید واژه: شعر، جنگ، کودک، نوجوان، ایران.

بررسی زبانی و زیبایی شناسی شعر کودک و نوجوان در گزیده-
ای از اشعار افسانه شعبان نژاد، اسدالله شعبانی و ناصر کشاورز

سارا حسین پور^۱

زبان در ساختار شعر کودک نقش مهمی دارد و اساساً زبان یکی از مقوله-
های زیبایی‌شناختی، به ویژه زیبایی شناختی شعر کودک به شمار می‌رود.
زبان شیوه‌ی سخن گفتن و سرایش شاعر در شعر خویش است. عناصری که
به زبان هویت می‌بخشند، طیف گسترده‌ای شامل تمثیل، استعاره، تشخیص،
جناس، تضاد، تکرار و ... را تشکیل می‌دهد که از عناصر اصلی زبان و صور
خیال به شمار می‌آیند.

اگر چه عناصر تأثیر گذار در خلق زبان متنوع هستند، اما برخی از شاعران با
آمیزه‌ای از این عناصر به زبانی دست می‌یازند که به شعر آنان هویتی خاص
می‌بخشد.

در این مقاله به اشعاری از اسدالله شعبانی، افسانه شعبان‌نژاد و ناصر
کشاورز با هدف بررسی عناصر زبانی و بسامد آن در اشعار کودکان و
نوجوانان پرداخته شده است.

کلیدواژه: عناصر زبان، صور خیال، زیبایی شناسی شعر کودک و نوجوان،
افسانه شعبان نژاد، اسدالله شعبانی، ناصر کشاورز.

۱) دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات کودک و نوجوان دانشگاه شیراز

پیام‌های اجتماعی در شعر کودکان

احمد حیدری^۱

شعر کودک در سال‌های اخیر، علاوه بر زبان‌آموزی، تقویت حافظه، ایجاد سرگرمی و آموزش در حوزه‌ی اخلاق و دین و...، هدف دیگری را دنبال می‌کند و آن انتقال پیام‌های اجتماعی و به نوعی فرهنگ‌سازی است.

با توجه به حجم انبوه مسایلی که در گذشته در جامعه وجود نداشته و به نوعی زائیده‌ی هر عصر و دوره است، لزوم سرودن این مضمون‌ها، برای آموزش بهتر، هر روز ضروری‌تر به نظر می‌رسد؛ برای نمونه شعر زیر در ضرورت استفاده از پل هوایی است که لزوم آموزش استفاده از آن در جامعه-ی شهری امروز مشخص است: «پل هوایی، چه با صفایی، خیلی بزرگی، تو مال مایی، از پله‌هایت می‌روم بالا، همراه بابا، همراه مامان...».

نویسنده در این مقاله به بررسی این دسته از اشعار اجتماعی در سه منبع ذیل پرداخته است:

۱- کتاب‌های چاپی اشعار کودک ۲- برنامه‌های تلویزیونی ۳- کتاب‌های درسی مقطع ابتدایی.

دسته‌بندی و بررسی این موضوعات در سه منبع یاد شده، هدف اولیه‌ی این مقاله است. بررسی میزان تأثیر و کارآمدی یا ناکارآمدی این اشعار، به صورت میدانی و در پنج مهدکودک، پنج مرکز پیش‌دبستانی و پنج دبستان بررسی شده است.

کلیدواژه: شعر کودک، اشعار اجتماعی، فرهنگ‌سازی.

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه یزد

تحلیل ساختار و درونمایه ی اشعار ناصر کشاورز

دکتر مریم حیدری^۱

بهاره تیاور^۲

ناصر کشاورز، شاعر معاصر کودکان و نوجوانان، از جمله شاعرانی است که در شیوه های گوناگون سخن سرایی طبع آزمایی کرده‌اند. مجموعه شعرهای مستقل کشاورز را می توان در سه گروه قرار داد؛ در گروه نخست، **قصه های منظوم** جای می گیرد؛ گروه دوم به مجموعه شعرهایی اختصاص دارد که حول **شخصیت یا موضوع ویژه ای** فراهم آمده اند، و گروه سوم، **اشعار خودجوش**، پویا و رنگارنگ وی را شامل می شود. برای اشعار گروه نخست می توان به مجموعه داستان های **می می نی** اشاره کرد. می می نی کودکی است که در هر قصه با حادثه ای تازه مواجه می شود و از آن پندی می آموزد. در گروه دوم به اشعاری برمی خوریم که یک شیء یا موضوع، به شیوه ای شیرین و کودکانه معرفی می شود. اما شاهکارهای کشاورز را در اشعار گروه سوم می توان جست. او در این دسته شعرها عارفی است که تمامی جهان را جاندار می پندارد و هیچ چیز از نظر وی بی اهمیت تلقی نمی شود.

۱) عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور

۲) دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور

در این مقاله تلاش شده است تا ساختار شعرهای انواع گروه‌ها تحلیل و بررسی گردد. از این نظر، اشعار این شاعر، دارای چهار ساختمان بنیادین است: ۱. مقدمه، رخداده، نتیجه ۲. توصیف ۳. مقدمه، نتیجه ۴. نتیجه، رخداده، بازگشت به نتیجه. در مجموع، ساختار "مقدمه، رخداده، نتیجه" دارای بیشترین بسامد است. این نکته بیانگر آن است که اشعار کشاورز بیشتر حالت داستانگویی دارند و در این شیوه از قالب خاصی پیروی می‌کنند. در ادامه به ارتباط میان این ساختارها با درونمایه‌ی اشعار پرداخته می‌شود و جدول فراوانی‌ها ارائه می‌گردد.

کلید واژه‌ها: شعر کودک، ناصر کشاورز، ساختار.

رویکردی ساختارشناسی به شعر کودک با تأکید بر کتب ابتدایی

محمد خسروی شکیب^۱

ندا معظمی گودرزی^۲

هر نوعی از انواع متعدد هنر- شعر، داستان کوتاه، رمان، نثر- تحت حمایت سبکی خاص و مستقل، یک نظام نوشتاری تلقی می‌شود که مبتنی بر مناسبات و انتظارات ساختاری است و به صورت کلی با توجه به مخاطب خود متکی بر ویژگی‌ها و توانایی‌های خاص است که توجه به آن توانایی‌ها و ویژگی‌ها هدف و کارکرد آن هنر را توجیه و تضمین می‌کند. در شعر کودک به عنوان یک هنر مخاطب مدار ضرورت تأکید بر ساختمان و توانایی‌های ساختاری در جهت نزدیک شدن به ذهن کودک ایجاب می‌نماید که شاعران این حوزه همواره دغدغه‌ی ساختاری داشته باشند. «مرکزیت گرای» «پایان پذیری مطمئن»، «واقعیت گرایی خلاق»، «فراوانی جملات ادواری»، «همسان سازی زبانی» و «غناى موسیقی» از مهم‌ترین نشانه‌ها و نیازمندی‌های ساختاری شعر کودک است که با عنایت به کتب فارسی ابتدایی در این مقاله مورد بحث واقع می‌شود.

کلیدواژه: ساختارگرایی، شعر کودک، مرکزیت گرایی، همسان سازی.

(۱) دکترای زبان و ادبیات فارسی و عضو هیأت علمی دانشگاه لرستان

(۲) کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه لرستان

ضرورت «جفت‌های متقابل» در ساختار شعر کودک با تکیه

برکتب فارسی دوره‌ی ابتدایی

محمد خسروی شکیب^۱

تقابل‌های دوگانه، یکی از مفاهیم اساسی در نقد ساختارگرایی، پس‌اساختارگرایی و نظریات زبان‌شناسی و نشانه‌شناسی است که در باورهای اساطیری و فرهنگی بشر ریشه دارد. در اشعار کودکان می‌توان تقابل‌های دوگانه را به عنوان یک شگرد مؤثر ساختاری دید. در سطح روساختی این اشعار، ترکیب واژگان، عنوان اشعار، تناسب ابیات و چینش مطالب تقابل دوگانه دارند و در سطح ژرف ساختی به تبع روساخت متقابل، میان مضامین و مفاهیم بیان شده، چنین تقابلی وجود دارد. در این مقاله با تأکید بر کتب فارسی ابتدایی جایگاه، کارکرد و ضرورت تقابل‌های دوگانه مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. آن‌گاه ریشه‌ی تقابل‌های دوگانه در سطح روساختی و ژرف ساختی، این اشعار مشخص و طبقه بندی می‌شود. پیش فرض این مقاله این است که در شعر کودک استفاده از جفت‌های متقابل ضرورت دارد چراکه ذهن نارس و ناتوان کودک به دنبال نظام‌های ساختاری مؤثر است تا بتواند به وجهی آسان و راحت با کودک ارتباط برقرار سازد و استفاده از این تقابل‌های ساختاری کودک را در درک آسان‌تر معانی کمک می‌کند.

(۱) دکترای زبان و ادبیات فارسی؛ عضو هیأت علمی دانشگاه لرستان

تقابل‌های دوگانه‌ای چون «چشمه و سنگ»، «بلبل و مور»، «روباه و زاغ»، «دو کاج» و... در رساندن دقیق‌تر و آسان‌تر موضوع به مخاطب کودک به شاعر کمک می‌کنند.

کلیدواژه: شعر کودک، کتب فارسی ابتدایی، ساختار، تقابل‌های دوگانه.

بررسی درون‌مایه‌های تهی و آشکار اشعار مصطفی رحماندوست

الهام خواست خدایی^۱

مینا کاظمی^۲

بررسی محتوایی اشعار حوزه‌ی ادبیات کودک و نوجوان، از موضوعات ضروری در این حوزه است. یکی از رویکردهای مطرح برای بررسی محتوایی، تحلیل درون‌مایه‌های آشکار و تهی در اشعار کودک و نوجوان است.

آن چنان که می‌دانیم، در یک تقسیم‌بندی کلی انواع درون‌مایه عبارتند از:

۱. درون‌مایه‌های آشکار ۲. درون‌مایه‌های پنهان ۳. درون‌مایه‌های تهی

«درون‌مایه‌ی تهی» درون‌مایه‌ای است که نویسنده اصلاً آن را در شعر بیان نمی‌کند و از آن به درون‌مایه‌ی حذف شده تعبیر می‌شود. درون‌مایه‌های تهی و حذف شده قابل تأمل و درخور توجه هستند؛ چرا که ممکن است با پرداختن به یک یا چند درون‌مایه‌ی خاص، خلأهایی در شعر کودک و در نتیجه در رشد و بالندگی همه جانبه‌ی کودکان ایجاد شود و آن‌ها را با مشکلات مختلف روبه‌رو کند.

از این رو به بررسی اشعار مصطفی رحماندوست پرداختیم؛ شاعر برجسته و پرکار ادبیات کودک که همین حجم بالای آثار و مخاطبان بسیار او بهترین دلیل برای نقد درون‌مایه‌های اشعار او است.

(۱) کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی

(۲) دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات کودک و نوجوان دانشگاه شیراز

برای این کار گزیده‌ای از مجموعه اشعار رحماندوست در چهار گروه سنی الف، ب، ج و د، بر اساس برجستگی اثر، انتخاب و ارزیابی شد تا درون‌مایه‌های تهی و آشکار این آثار نسبت به نیازها و ویژگی‌های هر گروه سنی مشخص شود.

دست یافتن به فهرستی تحلیلی از این درون‌مایه‌ها می‌تواند هدایت‌گر همه‌ی شاعران کودک و نوجوان باشد تا نیازهای موجود را بهتر بشناسند. **کلید واژه:** شعر کودک، مصطفی رحماندوست، درون‌مایه‌های تهی و آشکار، گروه‌های سنی.

دانش عاطفی و اشعار کتب بخوانیم مقطع ابتدایی

فربیا خوشبخت^۱

اخیراً در سطح جهان، به سواد عاطفی توجه بسیار زیادی معطوف شده است که این مسأله خود ناشی از محبوبیت هوش عاطفی و مسائل مربوط به آن در بین پژوهش‌گران و متخصصان روانشناسی و تعلیم و تربیت است. در واقع هوش عاطفی وقتی در محیط مدرسه مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد، در اصطلاح سواد عاطفی هم به کار گرفته می‌شود. بسیاری از پژوهش‌گران در حوزه‌ی تعلیم و تربیت معتقدند در حالی که پژوهش‌ها نقش عواطف در موفقیت انسان‌ها در زندگی را به خوبی نشان داده‌اند، متون درسی فقط در راستای پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در مسائل شناختی طراحی شده‌اند. آنان به متخصصان تعلیم و تربیت توصیه می‌کنند که از پرورش عواطف دانش‌آموزان غافل نشوند چرا که رشد سالم عواطف در کودک، شایستگی اجتماعی را برای او به دنبال خواهد داشت. سؤال این است که نقش مدارس در رشد سواد عاطفی دانش‌آموزان چگونه است؟ تحلیل متون درسی شاید بتواند در این خصوص کمک کننده باشد.

شعر جایگاه خاصی در برانگیختن عواطف مخاطبین دارد تا جایی که برخی از متخصصین ادبیات کودک در تعریف شعر عنصر برانگیختگی عاطفی را از عناصر اصلی به حساب می‌آورند.

۱) استادیار بخش مبانی تعلیم و تربیت و آموزش و پرورش پیش دبستانی و دبستانی دانشگاه شیراز، عضو

مرکز مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز

در کتاب بخوانیم مقطع ابتدایی در هر پایه چندین شعر، از شاعران نامی عرصه‌ی ادبیات کودک و نوجوان در صفحاتی با نام " با هم بخوانیم " آورده شده‌اند. اما اشعار موجود در این کتب تا چه اندازه دارای عناصر سواد عاطفی هستند؟

یک جنبه از سواد عاطفی، دانش عاطفی است که شامل دو بخش آگاهی از نام عواطف و شناسایی تظاهرات عواطف می‌گردد (میلر و همکاران، ۲۰۰۵). برخی متخصصان به بعضی از عواطف، عنوان عواطف اصلی داده‌اند. از جمله وینر و گراهام (۱۹۸۴) که خوشحالی، ناراحتی، خشم، عشق و ترس را از عواطف اصلی می‌دانند. پژوهش حاضر نیز به بررسی همین عواطف پرداخته است. از این رو با توجه به اهمیت و نقش عواطف در سازگاری و شایستگی اجتماعی و درسی دانش آموزان پژوهش حاضر در صدد پاسخ-گویی به سؤال زیر است:

میزان حضور اجزای دانش عاطفی (نام عواطف و تظاهرات آن‌ها) با توجه به عواطف اصلی (ناراحتی، خوشحالی، ترس ، خشم و عشق) در اشعار کتاب بخوانیم کلاس اول تا پنجم دبستان چگونه است؟

جهت پاسخ‌گویی به سؤال بالا از شیوه‌ی تحلیل محتوای کیفی با روش تجمعی^۲ استفاده گردید. بنابراین در ابتدا تعداد واژه‌های مربوط به عواطف و تظاهرات آن‌ها در هر شعر محاسبه شد و سپس هر شعر به عنوان یک کل واحد مورد ارزیابی قرار گرفت.

نتایج تحلیل محتوای اشعار نشان داد:

۱- چه در تظاهرات و چه در نام عواطف، عواطف ناراحتی، خوشحالی و عشق و محبت بیشترین حضور را در اشعار داشتند و در کلاس چهارم عاطفه خشم نیز در اشعار دیده شد.

۲- از کلاس اول تا کلاس سوم ابتدایی نام عاطفه با تظاهرات آن همسو است. اما در کلاس سوم عواطف با تظاهرات عکس نیز به کودک معرفی می‌شود؛ به طور مثال گریه‌ی خوشحالی.

۳- در هر پایه در تعدادی از اشعار هیچ نام یا تظاهرات عاطفی دیده نشد. اما تحلیل کلی هر شعر نشان داد که همه‌ی اشعار برانگیختگی عاطفی مثل احساس آرامش و یا لذت را ایجاد می‌کند حتی اگر به نام عاطفه‌ی خاصی اشاره نکرده باشد.

نتایج این پژوهش نشان داد که از طریق اشعار می‌توان علاوه بر برانگیختگی عاطفی، عواطف را نیز به کودکان شناساند. البته نشان دادن این‌که تا چه اندازه واقعاً اشعار کتب بخوانیم می‌تواند سواد عاطفی کودکان را افزایش دهد نیاز به پژوهش‌های بیش‌تر در آینده دارد. نتایج این پژوهش با توجه به نحوه‌ی انتخاب اشعار برای کتب بخوانیم به طوری که بتواند حداکثر اطلاعات عاطفی را برای دانش‌آموزان فراهم سازد و بحث آموزش تلفیقی و شیوه‌ی تدریس پیشنهادی برای اشعار، مورد بررسی قرار گرفت.

اولین نشانه‌های تحول مفهوم کودکی در ادبیات داستانی کودک ابتدای مشروطه در کتاب‌های (احمد، سیاحت‌نامه‌ی ابراهیم بیگ)

فیروزه خیراندیش^۱

دکتر نجمه درّی^۲

در این مقاله به دنبال یافتن اولین نشانه‌های تحول مفهوم کودکی، در آثار عبدالرحیم طالبوف و زین العابدین مراغه‌ای هستیم. نثری که این نویسندگان، برخلاف نثر مصنوع و منشیانه‌ی آنروزگارگزیدند، روان و مقبول طبع عامه و دارای اهداف و انگیزه‌هایی درآگاهی دادن به آنان بود. روی سخن آنان مستقیماً با گروه و قشر خاصی نبود ولی با توجه به اعتقادشان به اصول آموزشی و این که جامعه را باید از پایه ساختوطرح ریزی کرد، به گونه‌ای نوشتند که کودکان و نوجوانان هم مخاطب آنان قرارگیرند و سخنشان را دریابند.

توجه دادن بزرگسالان به بهداشت و حقوق کودکان و روش‌های تربیتی صحیح، در ابتدا به منظور افزایش عمر و سپس اعتلای شخصیت آنان، به عنوان آینده‌سازان سرزمینمان، حاکی از بلندترین گام‌های برداشته شده در ابتدای راه پیشرفت و در راه تربیت فرزندان فرهیخته و باکمال، با به رسمیت شناختن نیازهای آنان است.

کلید واژه: عبدالرحیم طالبوف، زین العابدین مراغه‌ای، تحول مفهوم کودکی، بار تعلیمی.

۱) کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی

۲) استاد دانشگاه پیام نور شیراز

بررسی عنصر زبان و ویژگی‌های آن در اشعار کودک و نوجوان «مهدی آذریزدی»

زهرا دهقان دهنوی^۱

دکتر یدالله جلالی پندار^۲

«مهدی آذریزدی» (۱۳۸۸-۱۳۰۰)، نویسنده و بازنویس توانای حوزه‌ی ادبیات کودک و نوجوان که به ویژه آثار منشور او قبول و شهرت عام یافته‌اند، اشعاری نیز برای مخاطبان کودک و نوجوان سروده است که از دیدگاه تقدم زمانی و استفاده از ساده‌نویسی که از شیوه‌های کار وی است، قابل بررسی-اند. وی که همواره در آفرینش آثار خود به انتقال مفاهیم اندرزی و آموزشی توجه ویژه داشته است، مفاهیم مورد نظر خود را با زبان ساده‌ی شعر به مخاطب ارایه کرده است و در آثار خود زبانی آن‌چنان ساده که مخاطب را از هرگونه کوشش بی‌نیاز سازد، به کار نگرفته بلکه کوشیده است در کنار سرگرمی و تفریح ذهنی مخاطبان، آنان را به توانمندی‌های خاص علمی، اخلاقی و زبانی مجهز نماید؛ وی آثاری به زبان شعر سروده است که می‌توان آن‌ها را از نظر به کارگیری زبان مناسب کودکان و نوجوانان بررسی کرد و با بررسی ویژگی‌های زبانی آن، میزان نزدیکی آن به نیاز و پسند مخاطبان کودک و نوجوان را تعیین نمود.

کلیدواژه: مهدی آذریزدی، ادبیات کودک و نوجوان، شعر، زبان، نقد ادبی.

(۱) دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی

(۲) دانشیار دانشگاه یزد

نوستالژی بازگشت به کودکی در شعر معاصر

(آتشی - فرخزاد - حسین پناهی و نادرپور)

علی دهقان^۱

جواد صدیقی ليقوان^۲

نوستالژی یعنی حس دلتنگی و حسرت انسان‌ها به گذشته و به آن چیزهایی که در زمان حال آن‌ها را از دست داده‌اند. تقریباً تمامی نویسندگان و شاعران به نحوی در آثار خود به نوستالژی و دلتنگی‌های حاصل از آن اشاره کرده‌اند. بازگشت به کودکی و بازسازی فضای آن دوران - که معادل بازگشت به اصل و هویت انسانی است - یکی از نمدهای نوستالژی در شعر معاصر و کلاسیک است. فرایند بازگشت به کودکی یکی از بن‌مایه‌های پرسامد شعر معاصر به شمار می‌رود که به صورت‌های گوناگون در شعر شاعران به کار رفته است. در این مقاله بن‌مایه‌های تصویری، زبانی و

(۱) استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز

(۲) کارشناس ارشد ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز

معنایی مرتبط با فرآیند بازگشت به کودکی در شعر شاعران معاصر(آتشی-
فرخزاد- حسین پناهی و نادرپور) بررسی می‌شود. از آن جایی که محققان
تاکنون این‌گونه به این موضوع توجه نکرده‌اند، می‌تواند به شناخت بیشتر
جنبه‌های شخصیتی شاعران منجر گردد و نتایج زیبایی را در برداشته باشد.
کلید واژه: کودکی، بازگشت به کودکی، نوستالژی، آتشی، فرخزاد، حسین
پناهی، نادرپور.

شخصیت‌شناسی کودکان نقش آفرین در شاهنامه

فرزانه رحمانی

بسی نامداران و گردنکشان
که دادم یکایک از ایشان نشان
چو عیسی من این مردگان را تمام
سراسر همه زنده کردم به نام

شاهنامه‌ی فردوسی در ادبیات فارسی جایگاه ویژه‌ای دارد. تاکنون شاهنامه پژوهان در حوزه‌ی زبان و محتوای شاهنامه تحقیقات گسترده‌ای انجام داده اند اما به نقش کودکان در شاهنامه توجه کم‌تری شده است. در این مقاله سعی بر این شده است تا به مدد شخصیت‌شناسی، کودکان نقش آفرین در شاهنامه مورد بررسی قرار گیرند.

کلید واژه: فردوسی، شخصیت، کودکان.

(۱) کارشناس ادبیات کودک و نوجوان مرکز آفرینش‌های ادبی کانون پرورش فکری کودکان

و نوجوانان

تقسیم‌بندی دقیق و تازه‌ای از نظم شفاهی کودکان با تأکید بر منطقه خراسان

سیدجواد رسولی^۱

ترانه‌ها، شعرواره‌ها و در مجموع، همه‌ی کلام موزون و منظوم رایج در
بین کودکان و نیز آن‌چه والدین برای کودکان (در حوزه‌ی فولکلور)
می‌خوانند، به تقسیم‌بندی دقیق و علمی نیازمند است.

نگارنده در گزارشی از پژوهش چندساله‌ی خود که حاصل آن رساله‌ی
دکتری وی شده، به تقسیم‌بندی دقیق و تازه‌ای دست یافته است که کلیات
آن چنین است:

۱- نظم‌های شفاهی بدون بازی کودکان

۱-۱ نظم‌هایی که والدین می‌خوانند (مانند لالایی‌ها و...).

۲-۱ نظم‌هایی که کودکان خودشان می‌خوانند (مانند آن‌چه

در مراسم و بازی‌ها خوانده می‌شود).

۲- نظم‌های شفاهی در بازی‌های کودکان

۱-۲ نظم‌هایی برای یادگیری (د بی سی چل و...)

۲-۲ نظم‌های بازی (عمو زنجیرباف، اتل متل و ...)

۱ کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی / دکترای زبان‌شناسی شاخه‌ی فولکور

۲-۳ نظم‌های پیرامون بازی (هجو حریف، پایان وقت بازی و ...)
این مقاله (یا گزارش پژوهشی) می‌تواند شیوه‌ای علمی باشد برای
تقسیم‌بندی دیگر حوزه‌های ادبیات شفاهی کودکان.

بررسی نقش و جایگاه راوی اول شخص در شعر کودک

دکتر لیلا رضایی^۱

انتخاب زاویه‌ی دید در روایت و تصمیم درباره‌ی حضور یا غیبت راوی، بخش مهمی از خط مشی مؤلف را در روند خلق معنای روایت رقم می‌زند. راوی اول شخص به تصریح ژنت (Genette)، تعلق به دنیای داستان همسان (homodiegetic) دارد و او را باید درگیر در کنش (action) داستان به شمار آورد. بررسی معناشناسانه‌ی انواع مختلف زاویه‌ی دید در ادبیات کودک در هر دو حوزه‌ی شعر و نثر نشان می‌دهد تأثیری که گزینش نوع راوی ادبیات کودکان در آفرینش معنا، انتخاب نوع بیان و چگونگی انتقال پیام به مخاطب دارد، بیش از ادبیات بزرگسالان است. این تفاوت از آن‌جا ناشی می‌شود که دنیای داستانی کودکان و دنیای خارج از آن، تفاوت زیادی با هم دارد. دنیای خارج، دنیای بزرگسالان است و راوی مربوط به دنیای خارج – که اغلب همه‌چیز دان (omniscient) نیز هست – در رده‌ی سنی کودکان قرار ندارد. بنابراین کارکردهای انواع مختلف راوی در حوزه‌ی ادبیات کودک، تا حدودی متفاوت با موارد ذکر شده در کتب روایت‌شناسی است.

(۱) استادیار دانشگاه خلیج فارس

با بررسی راوی اول شخص در شعر کودک، می‌توان به نقش و کارکرد این شیوه‌ی روایت پی برد و جایگاه این نوع راوی را در این حوزه از ادبیات مشخص کرد. مهم‌ترین کارکردهای این زاویه‌ی دید را در ادبیات کودک می‌توان در موارد زیر فهرست‌بندی کرد:

- راوی درگیر در کنش داستانی (homodiegetic) تجربه‌های خود را برای مخاطب بیان می‌کند یا به نمایش می‌گذارد. از این رو از راه به اشتراک گذاشتن تجربه‌ها، کارکرد تعلیمی این شیوه‌ی روایت قابل توجه است.
- در روایت اول شخص، قهرمانان داستان، خود کودکان‌اند؛ بنابراین به دلیل حس نزدیکی و شباهت، تأثیرگذاری این نوع روایت بر مخاطب کودک بیش‌تر خواهد بود.
- در روایت با زاویه‌ی دید اول شخص باید با دقت و ظرافت بیش‌تری از زبان کودکانه بهره برد زیرا راوی خود یکی از کودکان است. این پژوهش در نظر دارد به مطالعه و بررسی عمیق‌تر کارکرد راوی اول شخص در روایت شهر کودک بپردازد و جایگاه و نقش این شیوه‌ی روایت را با تحلیل نمونه‌هایی از شعرهای کودکانه و نیز با توجه به آرای اندیشمندان حوزه‌ی روایت‌شناسی تبیین کند.

تحلیل زبان، سبک و محتوای نوع عامیانه‌ی شعر کودک

دکتر مهدی رضایی^۱

ادبیات کلاسیک فارسی بر خلاف غنای سرشار خود در انواع مختلف شعری، در حوزه‌ی شعر کودکانه تهی و خاموش است اما ادبیات عامیانه و مردمی این خلاء را به وجه پسندیده‌ای پر می‌کند. این مقاله بر آن است تا با تحلیل زبانی و محتوایی اشعار عامیانه‌ی فارسی که به زبان کودکان یا درباره‌ی کودکان است، به استخراج نقاط ضعف و قوت آن بپردازد. چون این اشعار برآمده از روح مردمانی عامی و بدون هرگونه ترس و طمعی سروده شده است، می‌تواند بیان‌گر توجه به روحیه و شیوه‌ی تربیت بومی کودک باشد و توجه به آن زبان و درون‌مایه الگویی برای سرایش اشعار با روحیه‌ی ایرانی است.

کلید واژه: شعر عامیانه، کودک، فولکلور، سبک.

۱) استادیار مجتمع آموزش عالی کازرون

موش و گربه در قاب تصویر؛ از دیروز تا امروز

ماندانا رضوی‌زاده^۱

موش و گربه عبید زاکانی یکی از آثار ادبیات کلاسیک است که در آن زبان کودکان به کار برده شده و یکی از بهترین نمونه‌های ادبیات و شعر ایرانی است که همواره در گذر زمان مورد توجه کودکان قرار گرفته است. موش و گربه در همه دوره‌ها و به ویژه در دوران قاجار که امکان انتشار آن به شیوه چاپ سنگی فراهم گشت، پیوسته برای کودکان و آموزگاران، دوست‌داشتنی و خواستنی بوده است. این اثر در دوره قاجار در میان کتاب‌های مصور ادبیات مکتب‌خانه‌ای قرار گرفت. و با گسترش صنعت چاپ و دسترسی مردم و کودکان به کتاب‌ها، امکان استفاده از نمونه‌های مصور این متن ادبی کهن برای همگان فراهم شد.

با گذر سال‌ها و شکل‌گیری هسته‌های اولیه شعر کودک در دوره مشروطه و سال‌های پس از آن، موش و گربه به عنوان متنی منظوم همچنان مورد توجه بسیاری از ناشران و تصویرگران باقی ماند. موش و گربه از سده هشتم هجری تا روزگار ما یکی از بهترین آثار کودکان بوده و به یک اثر کلاسیک و جاودانه در تاریخ ادبیات کودکان ایران بدل شده است. پس از انتشار آن در میان کتاب‌های مکتب‌خانه‌ای تا نخستین تصاویر رنگی کتاب

۱) کارشناس نقاشی، عضو شورای کتاب کودک، پژوهشگر مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان

کودکان و فعالیت‌های نسل اول تصویرگران در دهه ۳۰ تا به امروز، روایت‌های تصویری گوناگونی از این متن ادبی به دست مخاطب رسیده است.

در این مقاله تلاش می‌شود نخستین نمونه‌های مصور موش و گربه در دوره مشروطه معرفی شود (بطور مثال کتاب *مخمس موش و گربه* با تصاویر محمد صانعی) و بر تصویرسازی کتاب‌های مصور به چاپ رسیده از این متن ادبی، از ابتدا تا دهه ۸۰ شمسی (مانند کتاب *موش و گربه* با تصاویر سعید رزاقی)، تحلیلی صورت گیرد و میزان توجه ناشران و تصویرگران به این اثر سنجیده شود. هم‌چنین رویکردهای گوناگون تصویرگران در دهه‌های متفاوت و شکل ارتباط‌گیری آنان با این اثر منظوم کلاسیک تحلیل خواهد شد. سبک‌های متفاوت، تاثیر گسترش امکانات چاپ و نشر بر روی تصویرگری و درک تصویرگران از شعر پندآموز موش و گربه نیز در این سنجش مورد توجه قرار خواهد گرفت.

بررسی جایگاه شعر در نشریه کیهان بچه ها در دهه ۱۳۸۰

فاطمه زمانی^۱

این پژوهش به بررسی شعر و موضوعات مرتبط به شعر کودک و نوجوان در نشریه کیهان بچه ها در دهه ۱۳۸۰ می پردازد. هدف این است که با گردآوری داده های مربوطه در مورد چاپ شعر در این نشریه ، بررسی درونمایه شعرها، میزان مشارکت شاعران زن و مرد، میزان مشارکت کودکان و نوجوانان در سرودن شعر، بررسی راه های علاقمندسازی کودکان و نوجوانان به شعر و آشنایی شان با شاعران معاصر و قدیمی، بررسی میزان ارتباط این صفحات با مخاطبان، به شناخت بیشتری رسید، تا زمینه های خالی در نشر مطالب مرتبط با شعر برای این گروه سنی نمایان شود و برنامه ریزی بهتری در این مورد به عمل آید . در این تحقیق از دو روش پژوهش کتابخانه ای و تحلیل محتوا استفاده شده است. بدین منظور بعد از مشخص شدن مقوله ها برای گردآوری اطلاعات از کاربرگه هایی که بر اساس پرسش

(۱) کارشناس ارشد رشته کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران

های اساسی تنظیم شدند استفاده شد و برای تعیین میزان و درصد فراوانی هر مورد، اطلاعات به دست آمده در جدول‌های جداگانه تجزیه و تحلیل و نتایج به دست آمده به صورت نمودار نشان داده شدند.

سیمای کودکان در آینه امثال فارسی

۱ وحید سبزیان پور

۲ هدیه جهانی

امثال هر ملتی آینه‌ی تمام‌نمای سلیقه‌ها و نوع‌نگرش آن‌ها به زندگی و مسایل اجتماعی است. ضرب‌المثل‌های ایرانی با یک پشتوانه-ی فرهنگی چند هزار ساله منبعی غنی و ارزشمند برای تبیین سایه‌روشن‌های زندگی است. بخشی از این امثال اختصاص به حالات و ویژگی‌های کودکان دارد. در این امثال که بسیار متنوع هستند، گاه تضادهایی دیده می‌شود که نشان از دیدگاه‌ها و سلیقه‌های متفاوت و ابعاد وجودی متضاد در کودکان دارد. در این مقاله با استناد به امثال فارسی، به معرفی بیش از پنجاه ویژگی بارز و برجسته‌ی کودکان می‌پردازیم که حاصل تیزبینی، تجربه و تأمل نیاکان ما در رفتار کودکان است.

کلیدواژه: کودک، امثال فارسی، صفات کودکان.

(۱) دانشیار دانشگاه رازی

(۲) دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه رازی

چشم انداز شعر کودک و نوجوان

دکتر پروین سلاجقه

این گفتار، گزارشی تحلیلی از وضعیت شعر کودک و نوجوان ایران، که حاصل مطالعه چند ساله در حوزه‌های نظری و کاربردی شعر، به ویژه شعر کودک و نوجوان است.

مباحث مورد نظر در این گفتار، مبتنی بر بررسی دقیق و همه جانبه‌ی بخش مهمی از آثار منتشر شده به وسیله شاعران کودک و نوجوان ایران در سال‌های اخیر است.

در این گفتار، تلاش نگارنده بر این است که ضمن توجه به وجوه اهمیت شعر کودک و نوجوان به عنوان یک نوع مستقل ادبی و هنری، وضعیت کنونی آن را در محورهای مختلف، اعم از: زبان، تصویر، فرم، اندیشه، عاطفه و دیگر عناصر ساختاری، مورد ارزیابی قرار دهد.

شیوه تنظیم مطالب در این گفتار به گونه‌ای است که در یک تحلیل انتقادی به آسیب‌شناسی شعر کودک و نوجوان ایران می‌پردازد و پیشنهادهای خود را در جهت بهبود کیفیت و ترسیم چشم‌اندازهای آن در آینده ارایه می‌کند.

سنت‌های شعر فارسی و شعر کودک و نوجوان

علی اصغر سیدآبادی^۱

اگر در جست و جوی نخستین شعر کودک و نوجوان در ایران باشیم، شعرهایی که هویتی مستقل داشته باشند، باید به سال‌های پس از مشروطه برگردیم. از آن زمان در شعر فارسی سنت‌های بسیاری شکل گرفته‌اند، تقویت شده‌اند، از رونق افتاده‌اند و شعرفارسی تحولات بسیاری را پشت سرگذاشته‌است.

آیا شعر کودک و نوجوان ایران از سنت‌های شعر فارسی متأثر بوده است یا نه؟ یا حتی تأثیری در این سنت‌ها گذاشته است یا نه؟

از چه جریان‌های شعری بیش‌تر تأثیر گرفته است و چرا؟

در این مقاله سنت‌های شعر فارسی از دوره‌ی مشروطه و نسبت آن‌ها با شعر کودک و نوجوان مرور شده و از خلال آن تحولات شعر کودک و نوجوان در نسبتش با جریان‌های شعر فارسی (چه شعر رسمی و چه شعرعامیانه و شبه عامیانه) بررسی شده و نشان داده شده است که شعر کودک و نوجوان بیش از این‌که هویتی مستقل داشته باشد، برآمده از

(۱) پژوهش‌گر ادبیات کودک

جریان‌هایی در شعر فارسی است اما در سال‌های بعد در همان جریان متوقف شده است و به تحولات شعر فارسی توجه نکرده است. در سال‌های اخیر اما دوباره شاهد شکل‌گیری دو جریانیم که به نحوی کوشیده‌اند از الگوی ثابت سالیان شعر کودک عبور کنند که یک جریان پیش‌تر به شعر غیر رسمی و عامیانه توجه کرده است و جریان دیگری به ظرفیت‌های جریان‌های تازه‌ی شعر فارسی توجه کرده است و در لابه‌لای این جریان‌ها هم‌چنین می‌توان رگه‌هایی از تولد شعری را دید که سعی می‌کند معیارهایی مستقل از شعر فارسی ارائه کند. به عبارتی در این مقاله جریان‌های جدید در شعر کودک و نوجوان بیش‌تر مورد توجه قرار می‌گیرد و ریشه‌ی آن‌ها در سنت شعر فارسی بررسی می‌شود.

بررسی شعر پریا از احمد شاملو از دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی
کاربرد زبان کودکانه و دیگر عناصر زبانی در پوشیده‌گویی و بیان
غیرمستقیم

دکتر شهلا شریفی^۱

زهرا حامدی شیروان^۲

تحلیل گفتمان که امروزه به گرایشی میان رشته‌ای در علوم اجتماعی تبدیل شده است از اواسط دهه ۱۹۶۰ تا اواسط دهه ۱۹۷۰ ریشه در جنبش انتقادی ادبیات، زبان‌شناسی، هرمنوتیک و تبارشناسی و دیرینه‌شناسی میشل فوکو دارد. این اصطلاح (تحلیل گفتمان) را نخستین بار زبان‌شناس معروف انگلیسی زلیک هریس به کار گرفته است. در تحلیل گفتمان معمولاً سعی می‌شود به تحلیل لایه‌های زیرین و پنهانی متون پرداخته شود.

در این پژوهش سعی شده است در چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی و بهره‌گیری از برخی مؤلفه‌های مطرح‌شده در رویکرد نورمن فرکلاف چون انتخاب واژگان، استعاره کنایه و مجاز تأثیر و نقش این مؤلفه‌ها در میزان صراحت یا پوشیده‌گویی و ابهام در شعر «پریا» از احمد شاملو نشان داده شود. در بررسی شعر مشاهده شد که شاعر از آنجایی که نمی‌توانسته سخن

۱) استادیار گروه زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد

۲) کارشناس ارشد زبان‌شناسی از دانشگاه فردوسی مشهد، مدرس دانشگاه پیام نور مرکز بجنورد

خود را مستقیماً بر زبان آورد، برای بیان غیر مستقیم و پوشیده اوضاع و احوال اجتماعی جامعه زمان خود و پیام‌های سیاسی و اجتماعی از واژگان زبان کودکان، زبان عامیانه و همچنین عناصر زیبایی شناسانه‌ای چون استعاره، کنایه و مجاز بهره برده است؛ ضمن اینکه گاه‌هاً تأثیر بیان پوشیده و غیرمستقیم بیشتر از حالت مستقیم است. بنابراین این عناصر و مؤلفه‌ها علاوه بر نقش زیبایی‌شناسانه خود می‌توانند نقش‌های دیگری چون کمک به بیان غیر مستقیم و پوشیده نیز ایفا کنند. علاوه بر این نشان داده شد که رویکردهای تحلیل گفتمان انتقادی در بررسی اشعار و متون ادبی نیز بسیار کارآمد می‌باشند.

کلید واژه: پریا، احمد شاملو، تحلیل گفتمان انتقادی، پوشیده گویی.

بررسی راه‌های خدانشناسی در کتاب‌های شعر کودک انتشارات کانون پرورش فکری کودک و نوجوان در سال‌های ۱۳۶۳ تا ۱۳۸۵

سودابه شکرالله زاده^۱

فریبا خوشبخت^۲

انسان همواره در جست و جوی علل و چرایی‌هاست و به دنبال مبدأ آفرینش می‌گردد. کودکان نیز از این قاعده مستثنی نیستند. اگر خدا، همانگونه که بزرگ‌ترها او را درک می‌کنند، به کودک نشان داده شود و از مضامین و روش‌های کلیشه‌ای استفاده گردد، کودک علاقه‌ای به یادگیری این مفهوم و به تبع آن، به دینداری نشان نخواهد داد. این جاست که باید راه‌های تازه را سنجید؛ مثلاً از بیان غیر مستقیم کمک گرفت و خود کودک را در جریان یادگیری شرکت داد و از راه عشق و مهربانی این مفهوم را به او القا کرد. زیرا آن‌چه کودک بیش از هر چیز دیگر به آن احتیاج دارد، عشق و مهربانی است. از این منظر، ادبیات می‌تواند راهی مناسب، در یادگیری این گونه مفاهیم باشد. ادبیات کودک را می‌توان به دو طبقه کلی داستان و شعر تقسیم کرد. متخصصان به آموزش مفاهیم از طریق شعر، به عنوان یکی از دلایل کاربرد شعر برای کودکان، اشاره می‌کنند. شعر می‌تواند به دلیل

۱) دانشجوی کارشناسی زبان و ادبیات انگلیسی

۲) استادیار بخش آموزش و پرورش پیش دبستانی و دبستانی دانشگاه شیراز، عضو مرکز مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز

ویژگی‌هایی مانند موسیقی و صور خیال، تاثیر عاطفی شگرفی بر کودکان بگذارد. بنابراین به نظر می‌رسد که می‌تواند، به گونه‌ای زیبا، نقش مؤثری در آشنایی کودکان با مفاهیم انتزاعی مانند مفهوم خدا، داشته باشد.

هدف از مطالعه‌ی حاضر، بررسی راه‌های خداشناسی موجود در شعر کودک بود. به این منظور با جست‌وجو در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتاب‌های شعری که اشعار آنها در رابطه با خدا سروده شده و در فواصل سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۶۳، در انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، به چاپ رسیده مورد بررسی قرار گرفت.

روش پژوهش مطالعه حاضر تحلیل محتوای کیفی بود که واحد تحلیل شعر در نظر گرفته شد. تحلیل اشعار با توجه به جنبه‌های دینی فلسفه‌ی اسلامی در بیان راه‌های خداشناسی، صورت گرفت.

بر طبق تحلیل‌های صورت گرفته، می‌توان راه‌های خداشناسی در اشعار مورد تحلیل را در چهار گروه جای داد: ۱- تجلی خدا در همه‌ی پدیده‌ها و بحث زیباشناسی ۲- هدایت تکوینی ۳- بازگشت همه‌ی موجودات به سوی خدا ۴- تسبیح همه‌ی موجودات. بیشتر مفاهیم ذکر شده، مربوط به گروه سنی ب تا د است؛ اما برخی از مفاهیم متعلق به این سه گروه، با بیانی ساده‌تر در گروه سنی الف نیز دیده می‌شود. در بعضی از اشعار، مفاهیم ذکر شده، بالاتر از درک کودک است. مفاهیم، متأثر از آموزه‌های دینی فلسفی عرفانی است؛ به طوری که می‌توان برای هر کدام از راه‌های خداشناسی

مصدیقی از قرآن و مباحث فلسفی عرفانی مطرح کرد. همچنین هر چه گروه سنی بالاتر می‌رود، شعر، جنبه‌ی انتزاعی‌تری می‌گیرد و کودک را به تفکر و چالش می‌کشد.

یکی از موضوعات مهم در تعلیم و تربیت کودکان، مسئله‌ی تربیت دینی و چگونگی آشنایی کودکان با مفاهیم آن است که عمدتاً این مفاهیم انتزاعی هستند و در آموزش آنها نیاز به استفاده از شیوه‌های تدریس مناسب می‌باشد. نتایج این پژوهش نشان داد که می‌توان از طریق شعر، کودکان را با خدا آشنا نمود و به آنها در مورد مفهومی انتزاعی، در قالبی که باعث برانگیختگی عاطفی شود، آگاهی داد. البته تعیین دقیق این که تا چه اندازه این اشعار به آشنایی کودکان با مفهوم خدا کمک می‌کند نیاز به پژوهش‌های آتی خصوصاً مطالعه‌ی مستقیم روی کودکان دارد.

نمود مسایل سیاسی آموزش و پرورش کودکان

در ادبیات داستانی معاصر (پیش از انقلاب)

جواد صدیقی ليقوان^۱

حمید ولی زاده^۲

ادبیات داستانی معاصر ایران از جهات گوناگون قابل بررسی می- باشد؛ زیرا که مسایل نظام آموزشی از زندگی فردی و اجتماعی آموزگاران، مدیران مدارس و مشکلات مختلف کودکان و دانش آموزان در ادبیات داستانی معاصر ایران انعکاس وسیعی دارد. از آنجا که ادبیات داستانی با مسایل سیاسی و اجتماعی زندگی مردم ارتباط مستقیم دارد مطالعه آن به قصد آگاهی از ابعاد پنهان و ناگفته مسایل سیاسی و... اجتناب ناپذیر است. نویسندگان آثار داستانی ادبیات معاصر در بطن نوشته های خود به بیان مسایل سیاسی نظام آموزشی کودکان و دانش آموزان پرداخته اند؛ در این مقاله بر آنیم که این گونه نوشته ها را مسایل سیاسی نظام آموزشی کودکان را از لابلای آثار (بهرنگی، آل احمد، پرویزی، بیگی، درویشیان) استخراج کرده و تبیین کنیم.

کلیدواژه: کودکان، دانش آموزان، ادبیات داستانی، نویسندگان داستان های کودکان.

۱ و ۲) دانشجویان کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز

بررسی تحلیلی تغییر مفاهیم و نشانه های شعر کودک در سه

دهه اخیر (گروه سنی ج)

دکتر علی صفایی^۱

صفورا السادات رشیدی^۲

محمد یحیایی^۳

دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان
شعر کودک مانند دیگرگونه‌های شعر، با توجه به شرایط اجتماعی و فرهنگی جامعه دچار تغییر می‌شود. در واقع گذر زمان و بروز حوادث تأثیرگذار تاریخی و تحولات فرهنگی، اقتصادی و سیاسی موجب می‌شود که ما شاهد تغییر ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر جامعه باشیم. هدف از این پژوهش تبیین روند تغییر مفاهیم و نشانه‌های پر بسامد در شعر کودک سه دهه‌ی اخیر است. به عنوان نمونه می‌توان از پرداختن به موضوع جنگ و شهادت در دهه‌ی ۶۰ و گرایش به طبیعت در دهه‌ی ۷۰ و یا کم رنگ شدن نقش‌هایی مانند پدر بزرگ و مادر بزرگ در شعر کودک دهه ۸۰ نام برد. شیوه‌ی گردآوری اطلاعات در این مقاله کتابخانه‌ای و روش توصیفی-تحلیلی است. تلاش نویسندگان بر آن است با بررسی اشعار چند شاعر پرکار از هر

۱) استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان

۲ و ۳) دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان

دهه (با تمرکز بر گروه سنی ج) سیر تغییر این نشانه‌ها و مفاهیم را در سه دهه‌ی ۶۰،۷۰ و ۸۰ مورد بررسی قرار دهند. در پایان می‌توان نتیجه گرفت که هر گونه تغییری در فضای جامعه تأثیر مستقیم و ملموسی در شعر کودک دارد و این گونه‌ی ادبی همواره در ارتباطی تنگاتنگ با فضای جامعه و شرایط آن است.

بررسی محتوایی شعر کودکان و نوجوانان در داستان‌های

هوشنگ مرادی کرمانی

دکتر علی صفایی^۱

حسین ادهمی^۲

هوشنگ مرادی کرمانی متولد سال ۱۳۲۳ در روستای سیرپج کرمان، نامی آشنا برای ادبیات کودکان و نوجوانان است. او در سال ۱۳۸۴ به عنوان چهره‌ی ماندگار در ادبیات کودکان و نوجوانان کشور شناخته شد. شهرت و محبوبیت آثار وی از مرزهای ایران نیز فراتر رفته و به بیش از ۱۰ زبان زنده‌ی دنیا ترجمه شده است. البته این آثار موفق شدند افتخارات و جوایزی از مؤسسات و مراکز فرهنگی داخل و خارج کشور نیز کشف کنند. علاوه بر این ساخت ۲۸ فیلم تلویزیونی و سینمایی بر مبنای آثار او نشان‌گر سیطره‌ی این آثار بر سینمای کودکان و نوجوانان کشور است.

(۱) استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان

(۲) دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان

در داستان‌های مرادی که آمیخته‌ای از لحظات طنز و تراژدی است، اغلب شخصیت‌های اصلی آن، کودکان و نوجوانان هستند که در رویارویی میان جهان آرمانی کودکی و جهان واقع گرای بزرگ‌سالی به دنبال جستن هویت خویش و درکی از جهان هستی هستند. در این میان در لابه‌لای این داستان‌ها بعضی از اشعار کودکانه بر زبان شخصیت‌های کودک و همچنین شخصیت‌های فرعی آن زمزمه می‌شود که بر تأثیرگذاری روحی و عاطفی اثر می‌افزاید. این شعرها که از لالایی‌ها، اشعار مربوط به بازی‌های کودکانه و اشعار ساخته شده توسط قریحه‌ی شخصیت‌های کودک آن تشکیل می‌شود، گاه در موقعیت‌های تراژدی و گاه در موقعیت‌های طنز رخ می‌نماید. این اشعار که بیشتر از ترانه‌های محلی فولکلوریک است، بازمانده‌ی فرهنگ غنی، اعتقادات و عواطف آئینی و مذهبی و رسوم کهنی است که اندک اندک می‌رود که در نسل‌های بعدی به فراموشی سپرده شود.

کودکانه‌ها در شعرواره‌های پرویز شاپور

دکترعلی صفایی^۱

لیلادرویشعلی پورآستانه^۲

پرویز شاپور (۷۸ - ۱۳۰۳)، پدر کاریکلماتور ایران، همسرفروغ فرخزاد، از معدود چهره‌هایی است که توانست در دو حوزه‌ی طنز کلامی و ترسیمی (کاریکاتور)، با حفظ قالب ادبی کاریکلماتور، تصاویری شاعرانه، طنزآمیز و کودکانه را درهم آمیزد. شاپور پس از جدایی از فروغ به دلیل سرخوردگی در ازدواج و نگاه منفی جامعه به او، به کاریکلماتورنویسی و کاریکاتورهای فانتری روی آورد و از نمادهایی مثل موش و گربه، ماهی، پرنده و ... استفاده کرد. یک همزیستی مسالمت آمیز بین شاپور، طبیعت و این موجودات دیده می‌شود که اغلب صورتی شیطنت آمیز و کودکانه دارد. در هشت کتاب او با عنوان **قلبم را با قلبت میزان می‌کنم** این کودکانه‌ها به شش صورت بروز یافته است که عبارتند از: (۱) بازی‌ها: اتل متل توتوله، الک دولک بازی، سرسره بازی و لی لی؛ (۲) آرزوها: مردن عزرائیل، بازی با فرشته، ازدواج دختردریا (پری دریایی) با پسر دریایی؛ (۳) استدلال‌ها و افکار کودکانه:

(۱) استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان

(۲) کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان

سؤال‌هایی از این دست که چرا دو چشم داریم و همه چیز را یکی می‌بینیم؛ (۴) شیطنت‌های دوران کودکی: انداختن پوست موز روی پل صراط که به نوعی تابو شکنی است؛ (۵) جان بخشی‌های کودکانه: رنگی شدن نوک بلبل پس از بوسیدن گل سرخ، حرف زدن گل باغچه با گل قالی و ...؛ (۶) کاریکاتورهای کودکانه و شیطنت آمیز: انداختن تصویر خود در سنگ قبر و چشمک زدن به دیگران، گرده زدن دم دو گربه توسط موش که بی‌عرضگی گربه ما را به یاد کارتون تام و جری می‌اندازد. البته این کودکانه‌ها در هشت کتاب او سیری نزولی دارد یعنی هرچه پیرتر می‌شود پرسونای نوستالوژی را کنار می‌زند و با واقعیت دست و پنجه نرم می‌کند مثلاً: دوست دارد که دوباره با فروغ زندگی کند اما افسوس که او چهره در نقاب خاک کشیده بود. این مقاله می‌کوشد با روش تحلیل محتوا ضمن معرفی شاپور و آثارش، نموده‌های کودکانه‌ها را در شعرواره‌هایش به شکلی مصور نشان دهد و تأثیرپذیری پیروان او از قبیل حوریه نیک دست و ... را از کودکانه‌هایش نمایان سازد.

کلیدواژه: شاپور، شعرواره‌های کودکانه، نوستالوژی، طنز.

بررسی و تحلیل نقش وصف طبیعت در القای اندیشه در اشعار مصطفی رحماندوست

دکتر محمد طاهری^۱

معصومه سپهری عسگر^۲

سید حسن راد^۳

شعر کودک در تعبیر و بیان افکار و عواطف، از طرح‌ها و مضامین مختلفی بهره می‌جوید. یکی از این طرح‌ها و مضمون‌ها، وصف طبیعت و جلوه‌های آن است. مصطفی رحماندوست از شاعرانی است که در آثار خود، از وصف طبیعت و مظاهر آن برای تبیین نگرش و اندیشه‌هایش و انتقال آن به ذهن کودک، بهره می‌برد. او با نظاره‌ی طبیعت از دریچه‌ی نگاه مکتشف و کنجکاو کودک، همچنین توصیف زیبایی‌های طبیعت یا ناملایمات آن، سعی در تعالی ادراک کودک و نوجوان، در مواجهه با طبیعت و تجزیه و تحلیل آن دارد. شاعر با بیان تجارب عینی و محسوس و بی‌پیرایه‌ی خویش از مظاهر طبیعت، با نگرشی متناسب با شیوه‌ی تلقی و درک انتزاعی کودک،

(۱) استادیار دانشگاه بوعلی سینا همدان

(۲ و ۳) کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی

درصدد پرورش ذوق، خودشناسی و شکوفایی استعدادهای بالقوه‌ی او است. ازین دیدگاه، حضور عناصر طبیعی و ملموس در تصویرهای شاعرانه، ابزاری کارآمد و مؤثر برای انتقال اندیشه و احساس شاعر، به منظور رشد عواطف و باروری تخیلات مخاطب کودک محسوب می‌گردد.

کلید واژه: وصف طبیعت، القای اندیشه، مصطفی رحماندوست.

ساختار روایی ترانه‌های کودکانه مصطفی رحماندوست

فائقه عبداللهیان^۱

احمد رضی^۲

آثار ادبی کودکان با اهداف متفاوتی خلق می‌شود. زمینه‌سازی برای رشد جنبه‌های فردی و اجتماعی کودکان و پرورش استعدادهای ذهنی و شکوفایی ذوق هنری آنان از جمله اهداف ادبیات کودکان است که تولیدکنندگان آن برای رسیدن به اهداف فوق و اثرگذاری بیشتر بر مخاطبان از شگردهای گوناگونی بهره می‌گیرند. استفاده از قالب ترانه و گزینش ساختار روایی در ترانه‌سرایی برای کودکان یکی از شیوه‌های رایج تولید آثار ادبی برای کودکان است.

این مقاله درصدد است تا ساختار روایی ترانه‌های مصطفی رحماندوست را مورد مطالعه قرار دهد و خصوصیات روایی آن را توصیف و تبیین نماید و با نگاهی به داستان‌های مینی‌مالیستی معاصر، عناصر داستانی شکل دهنده-ی روایت‌های رحماندوست را در ترانه‌ها تحلیل کند؛ عناصری هم‌چون پیرنگ، کانون روایت، شخصیت‌پردازی، صحنه‌پردازی، درون‌مایه، لحن، سبک و زبان.

۱ کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان

۲ استادیار دانشگاه گیلان

این تحقیق می‌تواند جنبه‌های زیبایی‌شناسانه‌ی ترانه‌های روایی کودکان را باز نمایاند و ویژگی‌های خاص روایت کودکانه را توضیح دهد.

کلیدواژه: ادبیات کودکان، روایت، ترانه، عناصر داستان.

بررسی و تحلیل عنصر شخصیت در پرخواننده‌ترین آثار ادبیات داستانی کودکان (سال‌های پس از انقلاب اسلامی)

دکتر غلامحسین غلامحسین زاده^۱

دکتر مه‌بود فاضلی^۲

رقیه تقیان^۳

ادبیات کودکان و به ویژه داستان‌ها و افسانه‌ها یکی از منابع تغذیه‌ی روحی کودکان به حساب می‌آیند که نقش فراوانی در تربیت و رشد ذهنی آنان دارند. در این میان شخصیت‌هایی که در داستان‌ها نقش ایفا می‌کنند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند؛ زیرا کودکان در بسیاری موارد از آن‌ها تقلید می‌کنند. این اهمیت سبب شده‌است در این مقاله، شخصیت در ادبیات داستانی کودکان در سه دهه‌ی اخیر بررسی و تحلیل شود. برای این منظور کتاب‌هایی که بیش از پنج بار در سی ساله‌ی پس از انقلاب اسلامی چاپ شده بودند و تعداد آن‌ها برابر با ۱۸۰ عنوان که شامل ۳۷۰ داستان بود، بررسی شد. در این بررسی ابتدا شخصیت‌های داستان‌ها طبقه‌بندی شدند و سپس هر طبقه یک بار در آثار تألیفی یا ترجمه‌ای و بار دیگر در آثار مربوط به گروه‌های سنی مختلف مقایسه شد و نقاط مشترک و متمایز هر کدام به

(۱) عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس

(۲) استادیار دانشگاه الزهرا (س)

(۳) دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تربیت مدرس

دست آمد. نتایج به دست آمده نشان داد استقبال از کتاب‌های ترجمه در ایران بیش تر از کتاب‌های تألیفی فارسی است و این غلبه در گروه سنی «۵» بیش از سایر گروه‌هاست. همچنین معلوم شد کودکان و نوجوانان ایرانی شخصیت‌های غیرواقعی (فانتزی) را نسبت به شخصیت‌های واقعی بیش تر می‌پسندند. انسان، حیوان، گیاه و شیء به ترتیب شخصیت‌های غالب داستان‌های پرخواننده هستند؛ اما به تناسب افزایش سن کودک، میزان استفاده از شخصیت حیوانات کاهش می‌یابد و شخصیت‌های انسانی بیش تر مورد توجه قرار می‌گیرند. همچنین معلوم شد در داستان‌های کودکان حضور شخصیت‌های ساکن بی‌اثر و سطحی از سایر شخصیت‌ها به مراتب بیش تر است.

کلیدواژه: ادبیات کودکان، تحلیل شخصیت، داستان، افسانه.

بررسی مفهوم توانمندسازی در داستان‌های احمد اکبرپور

فاطمه فرنی^۱

دکتر فریده پورگیو^۲

احمد اکبرپور (۱۳۴۹) نویسنده‌ی چیره‌دستی است که با سبک و شیوه‌ی روایتی پست‌مدرنش در داستان‌های کودک و نوجوان خود، تحول بزرگی را در ادبیات کودک معاصر کشورمان ایجاد کرده است. در داستان‌های او معمولاً رابطه‌ی جالبی میان نویسنده، شخصیت‌ها - به‌خصوص قهرمان داستان- و حتی خواننده وجود دارد که متمایز شدن کارهای او را در داستان‌های کودک و نوجوان موجب می‌شود.

مفاهیم قدرت و توانمندسازی از اهمیت بسیاری در همه‌ی عرصه‌های زندگی برخوردارند. در زندگی روزمره، بزرگ‌ترها همواره کودکان را به هر نحوی زیر سلطه‌ی خود قرار می‌دهند و به این ترتیب از قدرت خود سوءاستفاده کرده، کودکان را مطابق میل و سلیقه‌ی خود همچون موم نرم به هر شکل و حالتی در می‌آورند. این مفاهیم در ادبیات کودک آشکارا بیش‌تری یافت می‌شوند؛ چرا که نویسندگان ادبیات کودک - که خود نیز بیشتر بزرگ‌سال هستند- در آثار خود این مفاهیم را به‌کار می‌برند.

(۱) کارشناس ارشد ادبیات انگلیسی، دانشگاه شیراز

(۲) دانشیار بخش زبان‌های خارجی و زبان‌شناسی، دانشگاه شیراز

گاهی نویسندگان ادبیات کودک در آثار خود روابط قدرت سلسله‌ای را می‌شکنند و به این ترتیب به خوانندگان خود که اکثراً کودک هستند، قدرت و امید بیش‌تری می‌دهند.

با استفاده از تئوری توانمندسازی برگرفته از کتاب الکترونیکی الیشوا سادان (۲۰۰۴) و مناسب کردن این تئوری برای ادبیات کودک، نگارندگان این مقاله داستان‌های اکبرپور را از دیدگاه توانمندسازی بررسی می‌کنند: آیا اکبرپور به عنوان یک نویسنده‌ی کودک و نوجوان معاصر توانسته است قهرمان‌های داستانی خود و هم‌مین‌طور خوانندگان خود را توانمند سازد؟ و یا دست‌کم آیا توانسته است مفهوم توانمندسازی را به آن‌ها القا کند؟ در مقاله‌ی حاضر داستان‌های زیر بررسی می‌شوند: *من نوکر بابام نیستم، غول و دوچرخه و رؤیاهای جنوبی*.

کلیدواژه: مفهوم توانمندسازی، نظریه‌ی ادبیات کودک، ادبیات کودک،

احمد اکبرپور.

بررسی چگونگی تأثیر ادبیات کودک بر شکل‌گیری ناخودآگاه فردی

عطیه فیروزمند^۱

بهراد مداحی^۲

نگاه به ادبیات کودک از منظر تسلط خودآگاه خالق بزرگسال که عامدانه دست به نگارش یا حذف در ادبیات کودک می‌زند، حساسیت‌های خاص خود را دارد. به ویژه از این نظر که بسیاری از مفاهیم پرداخت شده در ادبیاتی که کودکان را مورد خطاب قرار می‌دهد، اگر به درستی انتخاب نشوند، بازنمودهای مورد انتظار را در کودک بر نمی‌انگیزند و چه بسا در بزرگسالی با واکنش‌ها و تعابیر کاملاً متفاوتی از سوی او مواجه شویم، چرا که کودک در ابتدای مسیر شکل‌گیری ناخودآگاه خود قرار دارد؛ ناخودآگاهی که منشأ هراس‌ها، امیدها و بسیاری از درگیری‌های ذهنی فرد می‌شود. توجه به حجم این سطح ذهنی و مانا بودن تصاویر، خاطرات و ... در آن، می‌تواند اهمیت موضوع را تا حدی برایمان روشن کند. بی‌شک عناصر مختلف ادبیات کودک نیز همچون خاطره‌ها تأثیر به‌سزایی در شکل‌گیری ناخودآگاه کودک دارد؛ به ویژه در برهه‌های زمانی خاص و نسبت به مفاهیمی کلیدی همچون "میهن پرستی"، "دین" و ... .

(۱) دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات کودک و نوجوان دانشگاه شیراز

(۲) دانشجوی کارشناسی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شیراز

از این رو، پژوهش پیش رو می‌کوشد با توجه به نشانه‌های روانکاوی فرویدی، با تکیه بر روش " تداعی آزاد " ، به چگونگی تأثیرگذاری کتاب‌های ادبیات فارسی دبستان در دهه ی هفتاد بر شکل‌گیری ناخودآگاه فردی کودکان آن دوره - متولدین دهه ی شصت - بپردازد. هم‌چنین در خلال این امر، می‌توان به بررسی مقایسه‌ای میزان تأثیرگذاری شعر و داستان و تأثیر طرح مفاهیم ادبیات پایداری بر شکل‌گیری حس میهن‌پرستی در ناخودآگاه فردی و چگونگی سیر آن‌ها به ناخودآگاه جمعی پرداخت. شایان ذکر است دلیل انتخاب کتاب‌های درسی برای این بررسی، مشترک بودن آن‌ها در تجربیات تمامی کودکان دهه‌ی شصت است. درین راستا تعداد ۵۰ دانشجو را به طور اتفاقی انتخاب نموده، به صورت انفرادی با استفاده از کلید واژه‌های مناسب مورد بررسی قرار داده‌ایم.

کلید واژه: ادبیات کودک، ناخودآگاه فردی، تحلیل روانکاوی، تداعی آزاد، کتاب‌های درسی دبستان در دهه‌ی هفتاد.

بررسی غیاب تفکر فلسفی اسطوره مدار در ادبیات کودک

ایران، بر شکل گیری ذهنیت خردگریز

عطیه فیروزمند^۱

بهراد مداحی^۲

اسطوره، ارتباط محض و رؤیای داشتن این ارتباط را میسر می‌سازد. این چیز است که برای کودکان در مرحله‌ی مشخصی از رشد و پرورششان اهمیت دارد. کودک که مشکلش با منطق حل نمی‌شود، می‌گذارد خیالات اسطوره‌ای‌اش شبکه‌ای از باور به دورش بتند. پس جهان از طریق ارتباط انسان‌گونگی، دست‌یافتنی می‌شود.

اندیشیدن به چگونگی وجود، انسان‌ها را وادار به تفکر و ترغیب به رهایی از سرگردانی می‌کند و از این روست که می‌توان گفت: اسطوره نخستین بهت‌زدگی بشر در روزگار باستانی‌ست و نخستین تأملات فلسفی از آن آغاز گشته‌اند. تفکر فلسفی کودکان را به مهارت‌های تفکر انتقادی، خلاق و تفکر منطقی مجهز می‌کند. ذهن منتقد که در مورد واقعیات شک می‌کند و به کنجکاو و جستجوی حقیقت (حکمت) می‌پردازد، روابط بین علت و معلول را در درک واقعیت مورد توجه قرار می‌دهد و به صورت فلسفی به پدیده‌ها می‌نگرد. این نوع تفکر موجب خردورزی در زندگی می‌شود.

در عین حال آنچه که شعر کودک و نوجوان را از جهت نقد اسطوره‌ای قابل تأمل می‌کند، "ذهنیت اسطوره‌ای" حاکم بر آن است. زیرا طبق

۱) دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات کودک و نوجوان دانشگاه شیراز

۲) دانشجوی کارشناسی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شیراز

نظریه‌های جدید اسطوره‌پژوهان، کودک "اسطوره‌زی" ست و هنوز لایه‌های ناخودآگاه ذهن او با جهان اسطوره‌ای و پیوندهای آن در ارتباط است. انسان در جهان‌نگری اسطوره‌ای در پی یافتن پاسخ‌های بنیادین است که آن‌ها را قطعی و قانع‌کننده تلقی می‌کند و همین قطعیت ذهنی کودکان اسطوره‌زی، حساسیت دقت در انتخاب مفاهیم بیان شده برای آنان در ادبیات راه روشن می‌سازد. اما از آن جا که بخش عظیمی از ادبیات کودک و نوجوان کشور ما تحت تسلط آگاهی شاعر و نویسنده خلق می‌شود، می‌تواند به دلخواه مورد اسطوره‌زدایی یا اسطوره‌آفرینی قرار بگیرد؛ چرا که همواره آن را بستری مناسب برای وظیفه‌ی "تعلیم و تربیت" در نظر گرفته‌اند. مفاهیم فلسفی تا کنون مطرح شده در ادبیات کودک به گونه‌ای نبوده است که برانگیزنده‌ی قدرت تفکر و تأمل در مخاطبین خود باشد. هم‌چنین اسطوره‌های تثبیت شده در قالب اسطوره‌های تازه ساخته شده‌ی مذهبی تغییر یافته و فاقد ویژگی‌های ارتباطی اسطوره با کودک شده‌اند.

پژوهش پیش رو با تکیه بر پیوند انکارناپذیر "اسطوره، تفکر فلسفی، کودک"، امکان انتقال شایسته‌ی تفکر فلسفی اسطوره‌مدار در ادبیات کودک ایران را الگوی کار خود قرار داده، با بررسی دلایل غیاب این تفکر، یکی از دلایل خردگریز بودن ادبیات و ذهنیت این جامعه را مطرح کرده، به این منظور اشعار پرمخاطب‌تر دهه‌ی هفتاد را با روش تحلیل محتوا بررسی می‌کند.

کلید واژه: اسطوره، تفکر فلسفی، کودک، شعر کودک دهه‌ی هفتاد ایران، ذهنیت خردگریز.

بررسی نمودهای تصویری و یورش زبانی، جایگاه سوژه و میل در شعر کودک (تحلیلی زبانی و روانکاوانه ی لاکانی)

عاطفه قاسم نژاد^۱

"کودک پدر انسان است" وردزورث شاعر رمانتیک انگلیسی با وجودی که هر انسانی از لحظه ی به دنیا آمدن قادر به ادراک خود در محیط پیرامون است و بنابراین شخص تلقی می‌گردد، اما بخشی از وجه انسانی وی پس از ورود به زبان و رویارویی با نمودهای تصویری شکل می‌گیرد. کارکرد نمود تصویری به نشانگر اینکه ما چه هستیم و چگونه می‌اندیشیم، محدود نیست. نمود تصویری، در حقیقت، موجب به وجود آمدن سوژه می‌گردد. اما از آن جا که نمود خود فی نفسه چیزی (بیش از نمود) نیست، پس همیشه جای خالی و نبود چیزی حس می‌شود؛ به عبارتی دیگر ما هرکدام نمودی تصویری از خویشتن هستیم. خویشتنی که بر اساس نظر لاکان خویشتن متغیر است که هیچ گاه کامل نمی‌گردد. سوژه ی لاکانی بر پایه ی زبان، فرهنگ و تاریخ و ناخودآگاه خویشتن شکل می‌گیرد.

(۱) کارشناس ارشد ادبیات انگلیسی - عضو هیأت علمی موسسه آموزش عالی حافظ شیراز

ارتباط سوژه‌ی لاکانی با شعر و ادب کودک از آن‌جا ناشی می‌شود که سوژه از منظر وی، برابند مفهوم دوگانه‌ی سوژه در مقابل دیگری است؛ "دیگری" در زبان و خود "زبان" در نقش دیگری. بیش‌تر آن‌چه لاکان اصطلاحاً زبان "دیگری" می‌نامد، از طریق داستان‌ها القا می‌شود. کودک یارای مقاومت در برابر ورود شعر و قصه به ذهن خیال انگیز خود ندارد و همین حربه کافسیت تا دیگری پندارها و توقعات خود را که مایه‌ی شکل‌گیری سوژه می‌گردد، به کودک القا کند. از این رو، داستان کلیدر و اشعار شاملو با وجود غنی بودن محتوا هیچ‌گاه تأثیر داستانی و یا شعر گونه‌ی بزبزنندی و خاله سوسکه را ندارد. چرا که این اخیر در پایه ریزی شکل‌گیری شخصیت کودک نقشی عمیق دارد.

در این بررسی ضمن معرفی نظریه‌ی لاکان، سه نظم خیالی، نمادین و واقع، و طرد (Abjection)؛ شعر و داستان، نه به مفهوم صرف زیبایی شناختی واژگان و تصویرهای ادبی که به معنای تأثیری از دیگری بررسی می‌شود. ضمن بررسی خانواده، ورود کودک به نظم نمادین (قانون پدر) و در عین حال خروج وی از نظم خیالی (طرد مادر) در شعر و داستان‌های کودک ایرانی مورد تحلیل قرار می‌گیرد. بررسی عدم یکپارچگی سوژه به مفهوم لاکانی سرگردانی کودک در نظم‌ها و تلاش و کشمکش دایمی در براندازی حضور کودک در یک نظم و رد

نظم دیگری در مثال‌های عینی پیگیری می‌شود. رابطه‌ی میل، غذا و مادر بد / جادوگر یا نمودهای وی در حیوانات هراس انگیز، معرفی شر(پلیدی) و هراس، از منظر لاکانی دیدی نو به مفهوم نمودهای تصویری ارایه می‌دهد. با بررسی جمعی از داستان‌ها در طول تاریخ ادبیات، این جستار به بررسی همزمان حضور و در عین حال جای خالی ابژه کوچک فضایی خالی میل ساز و سرگردان کننده کودک می‌پردازد، تأثیری که بهتر فضای ذهنی ایرانیان را بر اساس کارکرد فرهنگی ادبی ادبیات کودکشان محک می‌زند.

لاکان ورود کودک را به زبان پایه اصلی ورود وی به نظم نمادین و دوری گزیدن وی از نظم خیالی می‌داند؛ بنابراین تحلیل محتوای شعر و ادب کودک که بیش‌ترین تأثیر را در القای مفاهیم دیگری به وی می‌نماید امری اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. هم‌اکنون منتقدین بزرگی چون مک‌گیلز، نودلمن، بسماجیان، و گوتز به بررسی تحلیل روانکاوانه‌ی لاکانی محتوای زبانی ادبیات کودک پرداخته‌اند. این جستار ضمن معرفی نظریات و کاربرد نظریه در شعر کودک امید دارد که دریچه‌ی جدیدی به تحلیل شعر کودک پارسی گشوده شود.

روایت وایدئولوژی: شعر و داستان کودک و نوجوان به منزله‌ی بستر نظارت

عاطفه قاسم نژاد^۱

انسان موجودی است اجتماعی که در هر عصر و جامعه و شرایطی که باشد، خواه ناخواه تن به ایدئولوژی‌هایی می‌دهد که خود در آن پدیدار گشته است. مسأله‌ی ایدئولوژی مسأله‌ی حساس است. نه به خاطر این‌که قابل تعریف نیست به عکس به این خاطر که در هر بستری می‌نشیند. گویی انسان خود کارکرد ایدئولوژی است و ناخواسته سر تعظیم بدان فرو می‌آورد چون ایدئولوژی بخشی از پندار و باورخویشتن خویش گشته است.

واژه‌ی ایدئولوژی برگرفته از تراسی به معنای "کاوش اساساً تجربی ذهن بشر است". کارکرد ذهنی این واژه در مفهوم تجربی به نهادینه کردن نظام‌های اعتقادی افراد، سیاسی و حتی اجتماعی و طبقاتی است. این جستار ضمن بررسی سیر تاریخی این واژه از منظری زبان‌شناسانه و بنا به تحلیل تامپسن به مؤلفه‌های ایدئولوژیکی در روایت می‌پردازد. هر واژه ضمن آن‌که بستری

۱) کارشناس ارشد ادبیات انگلیسی - عضو هیأت علمی موسسه آموزش عالی حافظ شیراز

از نموده‌های معنایی است، می‌تواند هدف ایدئولوژیکی خاصی را از طریق هم خوانی‌هایش در کنار دیگر نموده‌ها القا کند. بنا بر نظر تامپسن ایدئولوژی از طریق مشروعیت‌سازی (legitimization) یعنی روایی‌سازی و عقلانی‌سازی؛ فریب (dissimulation) مثل جابه‌جایی و حسن‌تعبیر و معنی‌مجازی؛ یکپارچه‌سازی (unification) از طریق قانونمندسازی و نمادین‌سازی اتحاد؛ متلاشی‌سازی (fragmentation) با فرق‌گذاری و حذف دیگری و نهایتاً با عینیت‌بخشی (reification) به وسیله‌ی طبیعی‌سازی، ابدی‌سازی، اسم‌سازی یا استعاره‌ی دستوری و مجهول‌عمل می‌کند.

این جستار در صدد است تا با بررسی مثال‌ها و تعاریفی از این دست در ادبیات کودک و نوجوان کارکردهای ناپیدا و به ظاهر خنثی ایدئولوژی را در روایت ادبیات کودک و نوجوان تحلیل نماید تا به نقاطی که معمولاً در نوشتن و بررسی ادبیات کودک بی‌توجه به کنار می‌گذاریم، نیز نظری افکند.

بررسی عنصر روایت در مجموعه شعر «پرنده گفت: به به» از

مصطفی رحماندوست

نسرین قاسمی^۱

شعرها از آن جا که زاده‌ی تخیل و احساس شاعرند، کودکان را به همراهی و تجربه فرامی‌خوانند و در پی آن، دریچه‌ی نوینی از جهانی که در آن می‌زیند، در مقابل دیدگان‌شان می‌گشایند.

از گونه‌های شعری، می‌توان اشعار روایی را نام برد که به دلیل وجود عنصر تخیل، وزن و همچنین جنبه‌ی داستانی آن، بیشتر مورد توجه و مقبول شاعران و خوانندگان؛ به خصوص کودکان بوده‌اند و نیز در علاقمند ساختن کودکان به شعر و داستان اهمیت ویژه‌ای دارند.

در این جستار کوشیده شده است که عنصر روایت، ساختار و نحوه‌ی ساخت و پرداخت آن و همچنین زاویه دید و نحوه‌ی حضور راوی - نویسنده و شخصیت‌پردازی که از عوامل اصلی شکل‌گیری و تأثیرگذاری هر اثر روایی هستند، در مجموعه شعر «پرنده گفت: به به» از مصطفی رحماندوست واکاویده شوند. گفتنی است که دلیل انتخاب این مجموعه، وجود بیشترین اشعار روایی در آن است.

۱ دانشجوی کارشناسی ادبیات فارسی دانشگاه شیراز

لازم به یادآوری است که اشعار روایی مصطفی رحماندوست، از جمله شعرهایی هستند که نویسنده در آن دیدگاه جدیدی از روایت را ارائه می‌دهد؛ بدین‌گونه که بیشتر اوقات به شکل و زبان یک کودک وارد داستان می‌شود و به روایت آن می‌پردازد. او به جای آنکه از دیدگاه خود به کودک، کودکی و اعمال کودکانه بنگرد، از زاویه‌ی دید کودک و از خلال ذهن او جهان بیرون را نظاره می‌کند و پا به پای او به کشف و درک جهان پیرامون می‌پردازد؛ همچنین او با استفاده از مفاهیمی خودساخته، کوشیده است که مسائل اخلاقی را به شیوه‌ای غیرمستقیم و زیبا و در قالب داستان منظوم به کودک آموزش دهد.

کلیدواژه: شعر روایی، ساختار روایت، مصطفی رحماندوست، پرنده گفت: به- به، شخصیت‌پردازی، دیدگاه.

لالایی، دیرپاترین ترانه‌ی فولکلوریک

مرجان کامیاب^۱

هدف مقاله‌ی حاضر بررسی نوع ادبی لالایی، تاریخچه و تأثیر آن است. نخستین آثار ادبیات کودک در ایران به شعر سروده شده‌اند؛ زیرا در جامعه‌ی ای با سنت‌های شفاهی، شعر به سبب آهنگ و نظم ویژه‌اش ریشه‌دارتر، ماندگارتر و فراگیرتر است.

برای یافتن نقاط کور فرهنگی و تمدنی برخی از دوران‌ها، اولین کار پژوهش در فرهنگ عامه است. خاستگاه ادبیات کودکان را نیز باید در فرهنگ عامه جست‌وجو کرد.

لالایی‌ها در بستر ادبیات عامه جریان دارند و کمتر به کتابت رسمی درآمده‌اند.

ادبیات کودکان به ادبیات داستانی و غیرداستانی تقسیم می‌شود که لالایی‌ها از نوع ادبیات غیرداستانی هستند. لالایی‌ها آغازگاه ادبیات زنانه در پای گاهواره‌ها هستند که قدمت‌شان تاریخی نیست، بلکه باستان‌شناختی است. عناصر شاعرانه اعم از وزن، مضمون و قافیه در آن‌ها از جلوه‌های بدیهی و نخستین است.

از دیگر ویژگی‌های لالایی‌ها عامل ارتجال و بدیهه‌گویی در مضمون، وزن، قافیه و الفاظ است. لالایی از دو بخش موسیقی و شعر تشکیل شده

۱) دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات کودک و نوجوان دانشگاه شیراز

است. آهنگ آن تناسب مستقیم با نوع گهواره و وسعت تاب آن دارد. آرزوهای مادر در لالایی آن چنان ساده و بی تشویش بیان می‌شود که شنونده در این که آن‌ها آرزو هستند یا واقعیت می‌ماند. برخی از درون مایه‌های لالایی عبارتند از: آرمان‌ها و آرزوهای مادرانه، ستایش کودک، دعا کردن به جان کودک، بیان آلام مادرانه و ... .

کلید واژه: لالایی، فرهنگ عامیانه، ادبیات کودکان، شعر کودک، ادبیات فولکلور.

بررسی جایگاه شعر و موسیقی در برنامه درسی تلفیقی

افلاطون با استناد به نظر وی در جمهوری

دکتر محمد حسن کریمی^۱

اعظم نوروزی^۲

هدف از پژوهش حاضر بررسی جایگاه شعر و موسیقی در برنامه درسی تلفیقی افلاطون با استناد به نظر وی در جمهوری می‌باشد. تلفیق به طور کلی به معنای در هم آمیختن و ارتباط دادن حوزه‌های محتوایی است که غالباً مجزا از یکدیگر در برنامه درسی مدارس گنجانده می‌شود. اگر چه تاریخچه برنامه درسی تلفیقی را مربوط به سال‌های اخیر و همزمان با ظهور رشته برنامه درسی منطبق می‌دانند، اما مطالعه تاریخ آموزش و پرورش نشان می‌دهد این برنامه همزمان با ورود اولین معلمان (سوفسطائیان) به عرصه دانش شکل گرفته و تحت عنوان تعلیم و تربیت کلی انجام می‌شده است. آن‌ها مدعی تعلیم و تربیت کلی بودند، ولی تعلیمات آنان جنبه سودبخشی داشت. افلاطون این شکل از برنامه درسی را در زمینه آموزش فلسفه به کار گرفته و علوم مختلف در نزد او صورت سیر و سلوک فلسفی پیدا می‌کند و در آکادمی خود از این روش استفاده کرده است. از عناصری

(۱) استادیار دانشگاه شیراز

(۲) دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه شیراز

که وی در برنامه درسی خود استفاده کرده می‌توان زبان شعر و تصویرگری و موسیقی را نام برد. افلاطون زبان را در حکم یک کل می‌نگرد و این زبان شعر و تصویرگری راهی برای اندیشیدن است همچنین وی موسیقی را برای آموزش توصیه می‌کند و بر این اعتقاد است که از موسیقی باید در جهت آموختن تفکر برای افراد استفاده شود. لذا این مقاله به دنبال پاسخ به سوالات زیر با استفاده از روش توصیفی روایتی است:

۱- دیدگاه افلاطون راجع به شعر و موسیقی با استناد به نظر وی در جمهوری چیست؟

۲- هدف تلفیق در برنامه درسی افلاطون با استناد به جمهوری چیست؟

۳- معیارهای تلفیق در برنامه درسی افلاطون با استناد به جمهوری چیست؟

واژگان کلیدی: تلفیق، برنامه درسی، افلاطون، شعر، موسیقی.

تحلیل گفتمانی شعر «باران» گلچین گیلانی بر اساس دیدگاه

نشانه - معناشناختی

ابراهیم کنعانی^۱

دکتر عصمت اسماعیلی^۲

در دیدگاه گفتمانی با رویکرد نشانه- معناشناختی، بر گونه‌ی رخدادی از حضور نشانه- معناها دلالت دارد و جریان تولید معنا را با شرایط حسّی- ادراکی پیوند می‌زند. این دیدگاه در نظامی فرایندی، رابطه‌ی بین سطح‌های زبانی (سطح صورت و محتوا) را با رابطه‌ی دالی و مدلولی جای‌گزین می‌کند. نشانه- معناشناختی گفتمان در قالب فرایندها و در ابعاد مختلف عاطفی، شناختی، حسّی- ادراکی و زیبایی‌شناختی و... مطرح می‌شود که همه‌ی این گونه‌ها در انعطاف‌پذیر و سیّال بودن نشانه- معنا اشتراک دارند و با نظارت و کنترل فرایند گفتمانی بروز می‌یابند. در این فرایند نشانه‌ها در همراهی با معناها به گونه‌هایی سیّال، پویا، متکثر، چندبُعدی و تنشی تبدیل می‌شوند. شعر باران گلچین گیلانی، یکی از زیباترین اشعار در قالب ادبیات

کودکان است که در خاطر همه‌ی ایرانیان نقش بسته و تا ابد در ذهن‌ها

(۱) دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه سمنان

(۲) عضو هیأت علمی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه سمنان

جاری و ماندگار است. شاعر در این شعر، در رویکردی پدیداری و حسی-ادراکی و در فرایندی زیباشناسانه، معنایی پویا و سیال را می‌آفریند. بر این اساس باران در نگاه هستی‌مدار شاعر، به نشانه‌ها تبدیل می‌شود و نشانه‌ها در ذهنیت او استحاله می‌یابند. شاعر در این فرایند، از موجودیتِ «پدیده» ای باران به موجودیت نشانه‌شناختی و شهودی آن، نقل نگاه می‌کند تا در سایه‌ی تأویل نشانه-معناشناختی، در جریان سیال معنی متعالی باران رها و از سرای طبیعت به کوی حقیقت رهسپار شود.

این مقاله در پی آن است تا گفتمان ادبی شعر باران گلچین گیلانی را از منظر نشانه-معناشناختی بررسی و ارزیابی کند تا بتواند در پرتو نگاهی نو و سیال به برداشت تازه‌ای از شعر او دست یابد.

کلیدواژه: نشانه-معناشناسی، گفتمان ادبی، گلچین گیلانی، باران.

مسأله‌ی مضمون در شعر کودکان و نوجوانان

دکتر رحیم کوشش

ایرانیان که از تمایل فطری کودکان به شعر آگاه بوده‌اند، در همه‌ی ادوار توجه خاصی به آن داشته‌اند؛ از کهن‌ترین ایام، برای آنان شعر می‌گفتند و برای به خواب بردنشان، آواز می‌خواندند؛ کودکان، خود نیز ضمن بازی اغلب آوازی بر لب داشتند یا اشعاری زمزمه می‌کردند. روی آوردن به اسلام و آشنایی با موازین و رویکردهای خاص آن در تعلیم و تربیت نیز سبب توجه بیش از پیش آنان به شعر و اهمیت آن در این امر گردید. به این ترتیب، شعر به صورت وسیله‌ای درآمد که همواره در تعلیم و تربیت از آن سود می‌جستند. توجه خاص بزرگانی از قبیل امام محمد غزالی و ابن حزم اندلسی و توصیه و تأکید آنان بر اهمیت حفظ و روایت شعر در کودکان نیز خود مؤید این نکته است. آنان به‌خوبی می‌دانستند که کودک به‌واسطه‌ی شعر می‌تواند بیاموزد، تجربه بیندوزد، نیازهای احساسی - عاطفی خود را برآورد، عواطف و احساسات خود را پرورش دهد و با عمق بخشیدن و وسعت دادن به آنها، اندیشه‌ی خویش را چنان که بایسته است، بارور سازد. آنها به‌نیکی می‌دانستند که کودک به دلیل حساسیت‌های بسیاری که دارد، به‌آسانی تأثیر

می‌گیرد و نقش می‌پذیرد؛ توجه خاص به اهمیت این امر، سبب گردید آن‌ها به لزوم تناسب شعر با نیازهای واقعی کودک بیش از پیش بیندیشند و به مسائل گوناگونی از قبیل اسلوب، آهنگ، موضوع، مضمون و مانند آن، اهمیت بسیار دهند. از آنجایی که در شعر که پخته‌ترین و پرورده‌ترین نوع کلام است، همانند هر کلام دیگری معنی و مضمون، اساسی‌ترین نقش را ایفا می‌کند و تمامی عناصر دیگر شعر در جهت پرورش دادن آن به کار می‌رود، نگارنده در این مقاله قصد دارد نخست مفهوم دقیق «مضمون» را روشن نماید و سپس تا آنجا که می‌تواند، ضرورت تناسب آن با احساسات و ادراکات خاص کودکان و نوجوانان را تبیین نماید.

بررسی تطبیقی ساختار و درون‌مایه‌ی لالایی‌های فارسی و عربی

دکترحسین کیانی^۱

سعیده حسن شاهی^۲

ادبیات تطبیقی میدان گسترده‌ای را برای کشف روابط پنهان میان ادبیات ملل گوناگون گشوده است، اما در عرصه‌ی کودک به طور عام و ادبیات عامیانه به ویژه آن‌چه به لالایی‌ها مربوط است، اهتمام درخور توجهی ورزیده نشده است.

این مقاله برآن است تا لالایی‌های فارسی و عربی را به صورت تطبیقی بررسی کند و از مهم‌ترین پیوندهای آن پرده بردارد؛ خواه مشترکاتی که ناشی از سرشت یکسان تمامی مادران دنیاست که بیش‌تر در درون‌مایه نمودار می‌شود و خواه پیوندهایی که از هم‌جواری کشورها با هم و باورهای مشترک دینی سرچشمه می‌گیرد.

شباهت این لالایی‌ها در وزن (بحر هزج)، درون‌مایه (دعوت کودک به خواب، قرآن خواندن، آرزوی همسر گزیدن فرزند)، پدیده‌ی تکرار و تنگ‌مایه بودن درآرایه‌های ادبی را می‌توان از مهم‌ترین عناصر پیوند لالایی‌ها در فارسی و عربی دانست.

کلیدواژه: ادبیات کودک، ادبیات شفاهی، ادبیات عامیانه، لالایی.

(۱) استادیار دانشگاه شیراز رشته‌ی زبان و ادبیات عربی

(۲) دانشجوی کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات عربی

دفاع مقدس در شعر کودک و نوجوان

حامد محقق

بی‌شبهه یکی از اتفاقات مهم در ادبیات بعد از انقلاب اسلامی، به بلوغ رسیدن ادبیات کودک و نوجوان - به خصوص شعر - است. در این مقاله در مورد پیشینه‌ی شعر کودک و نوجوان در تاریخ ادبیات ایران توضیح مختصری داده شده و بعد به بررسی شعر کودک و نوجوان در دوران بعد از انقلاب پرداخته شده است. این مقاله شعر دفاع مقدس کودک و نوجوان بعد از انقلاب را به سه دوره‌ی ده ساله تقسیم‌بندی کرده است و با بررسی بیش از ۵۰ عنوان کتاب و نشریه‌ی منتشر شده برای کودکان و نوجوانان در حوزه‌ی دفاع مقدس و نیز گفت‌وگوهای حضوری با فعالان این عرصه ویژگی‌های اشعار سروده شده با موضوع دفاع مقدس در هر کدام از این دوره‌ها را بررسی کرده است؛ همچنین دلیل ورود شاعران به این حوزه و تفاوت نگاه آنان و نیز دلیل تغییر نگاه‌شان به موضوع دفاع مقدس را تبیین کرده است.

کلید واژه: ادبیات انقلاب، دفاع مقدس، شعر کودک و نوجوان، شاعران کودک و نوجوان.

شعر نوجوان بیوک ملکی در گذر زمان

مریم محمدخانی^۱

شعر نوجوان در سه دهه‌ی اخیر به تناسب سیر تحولات فکری، فرهنگی و اجتماعی حرکت کرده است تا بتواند بازتابی از فضای ذهنی نوجوانان باشد. یکی از شاعران مهم و شاخص شعر نوجوان (از نظر مخاطبان و منتقدان) بیوک ملکی است. او از معدود شاعرانی است که در سال‌های اخیر تمرکز خود را بر شعر نوجوان قرار داده‌است و کنکاش پیرامون کارنامه‌ی شعری او تا حدودی می‌تواند نمایان‌گر روند حرکت شعر نوجوان در دهه‌های اخیر باشد. در این مقاله، با تأکید بر رویکرد روان‌شناسانه‌ی رشد شناختی - اجتماعی به بررسی اشعار نوجوان بیوک ملکی پرداخته‌شده‌است. در این بررسی بر دو مؤلفه تأکید شده‌است: چگونگی حضور عناصر زندگی نوجوان (خانواده، گروه هم‌سالان، مدرسه و ...) و ویژگی‌های او (نگاه به آینده و..) در آثار این شاعر؛ تا معلوم شود اشعار ملکی تا چه حد بازتاب عناصر زندگی و خصوصیات نوجوان امروز است. در این میان زاویه‌ی دید و نگاه شاعر نیز توجه شده است تا نشان داده شود نگاه شاعر نگاهی کاملاً بزرگسال است یا از دریچه‌ی چشم نوجوان به دنیا نگاه می‌کند.

(۱) دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران

برای رسیدن به چشم‌اندازی روشن از سیر حرکت مفاهیم و موضوعات در آثار این شاعر از گذشته تا امروز، موتیف‌ها و بسامدهای واژگانی اشعار او بررسی شده که بیان‌گر فاصله گرفتن شاعر از فضای ایدئولوژیک دهه‌ی شصت و نزدیک شدن به نگاهی واقع‌گرایانه است.

به دلیل پیوند جدایی‌ناپذیر فرم و محتوا، این مقاله ضمن بررسی روند تغییر در درون‌مایه‌ی اشعار بیوک ملکی، به ساختار آثار او نیز پرداخته است. در نگاه ابتدایی به نظر می‌رسد آثار او در طی زمان، زبان زنده‌تر و پویاتری یافته و از غلبه‌ی چهارپاره در آثار متقدم به سوی قالب‌های نیمایی در آثار متأخر حرکت کرده‌است. برخورداری از عنصر طنز و هماهنگی زبان و واژگان و فرم با جنب و جوش رده‌ی سنی نوجوان از ویژگی اشعار جدیدتر اوست.

کلید واژه: بیوک ملکی، شعر نوجوان، رشد شناختی - اجتماعی.

بررسی روایت و عناصر داستانی در مجموعه‌ی کلاغ سه شنبه اثر مهدی مرادی

دکتر علی محمدی

مریم اسمعلی پور

روایت‌شناسی یکی از ابعاد مهم نظریه‌های ادبی است با دامنه‌ایی گسترده؛ چنان‌که در حیطه‌ی داستان و حکایت، آن‌طور که پنداشته می‌شود، محصور نمی‌ماند؛ بلکه به دنیای شعر و ادبیات منظوم نیز، سرایت می‌کند. به این سبب، نگارندگان این مقاله، از همین منظر به مجموعه‌ی کلاغ سه شنبه، سروده‌ی مهدی مرادی، پرداخته‌اند. در این مقاله، ابتدا به صورت اجمالی، به بحث نظریه‌ی روایت، نظریه پردازان روایت و اهمیت آن در بازخوانی ادبیات پرداخته شده است. سپس به تاریخ‌چه‌ی روایت‌های منظوم و روایت در ایران نگاهی گذرا شده است. سرانجام بیشتر مقاله، به بررسی روایت و عناصر داستانی اشعار روایی مجموعه‌ی کلاغ سه شنبه اختصاص یافته است. سخن اصلی این مقاله تشریح این امر است که مهدی مرادی، به عنوان یک شاعر، توجه ویژه‌ای به کاربرد روایت و عناصر داستانی در شعر دارد و با استفاده از تکنیک‌هایی مثل ایجاد و آفرینش صحنه برای معطوف ساختن توجه مخاطب به درون مایه، تغییر زاویه‌ی دید از دانای کل به من روایتی برای بالا بردن بسامد همدلی مخاطب، توجه به ویژگی‌های روانی نوجوان در انتخاب موضوع و درون مایه؛ توانسته است ژانر ادبی شعر رابه داستان نزدیک کند.

کلید واژه: روایت، عناصر داستانی، روایت‌شناسی، مجموعه‌ی کلاغ سه شنبه، مهدی مرادی.

بررسی تطبیقی مفاهیم قرآنی در شعر کودک و نوجوان عرب و ایران

غفار محمدی^۱

توجه به ادبیات کودک و به نحو اخص « شعر کودک» به دلیل تأثیر خاص بار موسیقائی این نوع از کوشش هنری در ضمیر کودکان، در سال‌های اخیر مورد توجهی روز افزون شاعران این عرصه از هنر در کشورهای حوزه‌ی خلیج فارس و به طور بارز ایران بوده است.

قربت جغرافیایی، داد و ستدهای فرهنگی و از همه مهم‌تر سیراب شدن فرهنگ و شاکله‌ی اجتماعی هر دو ملت عرب و پارس، از سرچشمه‌ی واحدی به نام دین مبین اسلام و معجزه‌ی ادبی بزرگ آن «قرآن کریم» بررسی تطبیقی تأثیر مفاهیم این معجزه‌ی بزرگ، که در برنامه‌های عملی خود به مسأله‌ی تربیت بنیادی از دوره‌ی کودکی توجهی خاصی مبذول داشته است، را مبرهن می‌سازد.

با بررسی آثار موجود در حیطه‌ی شعر کودک در دو حوزه‌ی زبانی و فرهنگی عرب و پارس، به مفاهیم مشترک قرآنی چون تقابل خیر و شر، رستگاری نیکو کاران، احترام به والدین، اصل توحید و نبوت و... بر می‌خوریم.

(۱) کارشناس ارشد زبان و ادبیات عربی و مدرس دانشگاه پیام نور آمل

این مقاله می‌کوشد تا با پژوهشی که در برخی از آثار، در زمینه‌ی شعر کودک عربی و پارسی انجام می‌دهد، مفاهم مشترک قرآنی را بازشناسی کرده و به تبیین و بازتاب آن در شعر کودک و نوجوان این دو ادبیات بپردازد. کلیدواژه: قرآن، ادبیات تطبیقی، شعر کودک، ایران، سرزمین‌های عربی.

تأثیر شعر بر فضا سازی متون نمایشی سه اثر

«گرگم و گله می برم»، «ماهی قرمز کوچولو» و «بند/نگشتی»

صدیقه مزارعی زاده^۱

کلمات باری از واژه بر دوش خود حمل می کنند، گسترش این مفهوم را در رستاخیز شعر بیشتر از آنچه که هست، می توان حس کرد، اگر شعر را «سخن موزون و غالباً مقفی حاکی از احساس و تخیل»^۲ بدانیم. جادوی ضرباهنگ و وزن نا خودآگاه ذهن را درگیر می کند و مخاطب را، حتی اگر بزرگسال باشد، به وجد می آورد؛ چه برسد به کودکی که با لالایی های شبانه ی مادرش خو گرفته است.

هدف این مقاله بررسی کارکرد عنصر شعر در فضا سازی سه نمایش نامه ی کودک «گرگم و گله می برم» اثر افسانه شعبان نژاد، «ماهی قرمز کوچولو» به قلم هلن همتی و «بند/نگشتی» نگارش سهیلا احمدی فر، است.

(۱) دانشجوی کارشناسی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شیراز

(۲) معین، محمد. (۱۳۸۳). فرهنگ فارسی. ج ۲، تهران: امیر کبیر.

کلمات، چه در حالتی شعرگونه ترکیب یافته باشند و یا خودشان شعر باشند می‌توانند بر فضای کلی و حتی جزئی نمایش‌نامه‌ها اثر بگذارند. این گونه است که حتی استفاده از یک ضرباهنگ خاص، می‌تواند بر تعلیق یا کشمکش داستان تأثیر بگذارد و یا روند کلی آن را تغییر دهد.

پیش از این به بررسی جذابیت‌های شعر و ویژگی‌های زبان شناختی نمایش‌نامه‌های کودک پرداخته شده، اما بررسی نمایش‌نامه‌ها با این دید، بدیع و تازه می‌نماید.

این مقاله می‌کوشد، تا تأثیرات شعر در متن نمایشی کودک را با پردازش این سه نمایش‌نامه ارزیابی کند و میزان تغییر فضا با چینش کلمات در اشعار را نشان دهد.

کلید واژه: شعر، نمایش‌نامه، فضاسازی، کودک، «گرگم و گله می‌برم»، «ماهی قرمز کوچولو»، «بند/نگشتی».

پند و اندرز در اشعار جامی

ملیحه مصلح^۱

آموزش اخلاق همواره از کارکردهای اساسی ادبیات در ایران و یکی از مهم‌ترین جنبه‌های سنجش آثار، بررسی بعد آموزشی آن بوده است. آثار جامی از جمله آثار آموزشی است که شاعر بیش‌تر برای فرزندش و در جایی به قول خود شاعر برای دیگر کودکان و نوجوانان نوشته شده است.

جامی که بیش‌تر آثار خود را به تقلید از سعدی می‌نویسد و بن‌مایه و محتوای آثارش رنگ‌وبوی کهن دارد، در مقدمه‌ی بهارستان برای نخستین بار در تاریخ پس از اسلام، با اشاره به پدیده‌ی شناخت‌شناسی کودک، از دشواری و پیچیدگی متن‌های آموزشی کودکان سخن می‌گوید و با بررسی گلستان به این نتیجه می‌رسد که باید اثری آسان‌تر در اختیار نوآموزان بگذارد.

این مقاله به روش تحلیل و بررسی محتوا، نگرش جامی را درباره‌ی کودکی و دوران کودکی بررسی و واکاوی خواهد کرد. پس در این مقاله با سؤالات زیر روبه‌رو هستیم:

جامی چگونه و با چه رویکردی در اشعارش به آموزش می‌پردازد؟ آیا جامی کودک را موجودی ناقص می‌داند که باید نظریه‌ی بزرگ‌سالی را برای او تجویز کند یا به کودک اجازه‌ی مشاوره و صحبت می‌دهد؟ زبان شاعر چگونه است و چه قدر به مقوله‌ی جامعه‌شناسی کودک توجه دارد؟

(۱) دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات کودک و نوجوان

آیا خواندنی‌های کودکان و نوجوانان می‌تواند در جایگاه ادبیات قرار گیرد؟ شعر یا نقاشی کلام

ناهید معتمدی^۱

هر اثر ادبی دارای ۵ نقش ویژه است:

- ۱- لذت و ذوق زیبایی شناختی مخاطب را بر می‌انگیزد.
  - ادبیات (داستان - شعر) هنری کلامی است که از درون هنرمند می‌جوشد و اگر سرشار از زیبایی شناختی باشد، باید این حس را در او بیدار کند و انگیزه و لذتی در او به وجود آورد که در ذهن او نقش بندد و دیر پا باشد.
  - ۲- قوه‌ی تخیل ذهنی مخاطب را تقویت می‌کند. اگر شعر به واقع شعر هنری یا ناب باشد، از ناخودآگاه شاعر بر می‌آید و الهامی و فی-البداهه است و تخیل در آن غنی. این‌گونه اثرها ضمن برانگیختن مخاطب، قوه‌ی تخیل او را پرورش می‌دهد؛ زیرا تصویرهای ذهنی در شعر در خدمت هر چه پر بار کردن اندیشه در شعر است و ذهن مخاطب را درگیر می‌کند.
  - ۳- یک اثر هنری به مخاطب شناخت و آگاهی می‌دهد. ادبیات (داستان - شعر) آموزش نمی‌دهد. ادبیات در نفس خود آموزش دارد ولی شناخت می‌دهد و ذهن مخاطب را گسترش داده و آماده می‌کند تا آسان‌تر آموزش بگیرد.
  - ۴- سامان‌بخشی ذهنی در مخاطب ایجاد می‌کند که کارکرد روان-شناختی دارد. کارکرد روان‌شناختی به مخاطب برمی‌گردد و
- (۱) مدرس دانشگاه، کارشناس، منتقد و پژوهش‌گر ادبیات کودکان و نوجوانان

آرامش ذهنی و سامان‌بخشی ذهن و روان مخاطب را در بردارد.

۵- اثر هنری باعث سرگرمی و مشغولیت ذهنی مخاطب می‌شود. هر اثر هنری ضمن تقویت قوه‌ی تخیل مخاطب و لذت بردن از خواندن اثر، او را سرگرم می‌کند. اثر هنری اگر (داستان یا شعر) غنی و قوی باشد، ذهن مخاطب را ساعت‌ها مشغول می‌کند.

بخش اول مقاله، ضمن سخنان و نظراتی درباره‌ی شعر از بعد هستی‌شناختی، هر اثر هنری (داستان - شعر) را از ابعاد زیبایی‌شناختی شناخت‌شناسی - ارتباط شناختی و ساختار مورد بحث قرار می‌دهد.

بخش دوم مقاله، به نقد و تحلیل تصویرهای ذهنی شعر با عنوان "شعر یا نقاشی کلام" می‌پردازد و با تحلیل و نقد نمونه‌هایی از شعر کودکان سعی دارد نقاشی کلام در این اشعار مصداق داشته باشد.

در این بخش، ضمن انجام پژوهش‌هایی در مورد شعر و تصویرهای ذهنی در شعر سعی شده به طور مستند مطرح شود که شعر همان نقاشی کلام است، تصویر گران باید همان کلام شعر و تصویر آن را در صفحه و بوم تصویر تجسم بخشند. ابتدا باید شعر را حس کنند و از صافی ذهنشان بگذرانند تا بر بوم نقاشی بنشینند. هم‌چنین روی سخن با ناشر، نویسنده و تصویرگر است که چه کار باید کرد تا هر سه با همکاری و هماهنگی بتوانند اثری با کیفیت مطلوب منتشر نمایند که برای کودک و نوجوان، متن، تصویر و چاپ کتاب ملال آور نباشد.

کلیدواژه: ادبیات کودکان و نوجوانان، شعر، داستان، زیبایی‌شناختی، آرایه‌های ادبی، ارتباط شناختی، ساختار، شعر یا نقاشی کلام.

نگاهی به ترجمه‌ی شعر کودک و نوجوان سال‌های ۷۹-۸۹

ناهید معتمدی^۱

پژوهش‌های انجام شده در زمینه‌ی شعر در دوران‌های مختلف نشان می‌دهد که هر زمان که شعر کودک و نوجوان دچار بحران شده است، شعرهای ترجمه شده از شعرای سراسر جهان در ایران، رونق گرفته است. در این نابسامانی و نبود شعر خلاق، قوی و مناسب برای کودکان و نوجوانان کشورمان، شعر کودکان جهان با تنوع محتوایی هماهنگ با توانمندی و نگرش‌های خلاق، به ویژه با چاشنی طنز می‌تواند پاسخ‌گوی نیاز ذهنی-روانی کودکان کشورمان ایران باشد. (با این امید که، زمانی اشعار کودکان کشورمان با سروده‌های غنی جهانی همگام شود).

در اواخر دهه‌ی هفتاد شعر کودک و نوجوان در سیکل بسته‌ای در خود (در زمینه‌های مختلف شعر، زبان، موضوع، مضمون، جوهره‌ی شعری و...) تکرار می‌شد. بیش‌تر آثار منتشر شده‌ی چاپ‌های گذشته، اشعار بی‌مایه و نظم‌های تعلیمی سطحی بودند. گر چه در چند سال اخیر دریچه‌هایی از اشعار موفق، توسط شاعران کودک و نوجوان سروده و منتشر شده، که اندک

(۱) مدرس دانشگاه، کارشناس، منتقد و پژوهش‌گر ادبیات کودکان و نوجوانان

شمار هستند، اما با این همه شعر کودک و نوجوان هم‌چنان در بحران به سر می‌برد. در اواخر دهه‌ی هفتاد برگردان اشعار خارجی به فارسی برای کودک و نوجوان جهشی تازه پیدا کرد.

این مقاله نگاهی به وضعیت ترجمه‌ی شعر کودک و نوجوان دارد. بررسی آثار ترجمه شده مشخص می‌کند که بیش‌ترین آثار ترجمه شده مربوط به سیلور استاین و دکتر سیوس است.

آثار دیگری از شاعران سراسر جهان، توسط مترجمان مختلف به فارسی ترجمه شده‌اند که مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند.

این مقاله نیز ضمن شناخت شاعران و تحلیل سبک و هنر شعری-تصویری آن‌ها به نقد تطبیقی ترجمه‌ی شعر شاعران توسط مترجمان می‌پردازد. نقد تطبیقی نشان می‌دهد کدام مترجم در برگردان اثر به زبان فارسی موفق‌تر بوده و ویژگی‌های شعری (زبانی، ادبی و محتوایی) اثر زبان اصلی را تا چه اندازه به شعر و زبان فارسی منتقل کرده است.

تبارشناسی روش‌های پژوهش در ادبیات کودکان

دکتر لیلا مکتبی فرد^۱

دکتر یزدان منصوریان^۲

ادبیات کودکان حوزه‌ای است که می‌توان آن را هم‌جوار، و به اعتباری وام‌دار رشته‌هایی چند دانست. این حوزه از یک سو در ارتباط مستقیم با علوم تربیتی و روان‌شناسی کودک است و از سوی دیگر ریشه‌هایی در زبان، ادبیات و تاریخ دارد. به علاوه، قوم‌شناسی و در سطح کلان‌تر جامعه‌شناسی و علوم انسانی نیز مرزهای مشترکی با آن دارند. در بسیاری از کشورهای دنیا، از جمله ایران، ادبیات کودکان از جمله شاخه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز محسوب می‌شود. در نهایت، تنوع خاستگاه‌ها و کاربردهای این حوزه موجب شده روش‌های پژوهش در آن نیز به همین نسبت متنوع و متفاوت باشند. مثلاً، متخصصان تعلیم و تربیت و روان‌شناسی معمولاً با

(۱) دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی و عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت معلم

(۲) دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی و عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت معلم

تمسک به روش‌های مرسوم و متداول پوزیتویستی، در حوزه‌ی ادبیات کودکان نیز از روش‌های تجربی و از آزمون‌های آماری و کمی بهره می‌جویند. از سوی دیگر افرادی که از منظر ادبیات به آن می‌نگرند، پژوهش‌های خود را با روش‌های سندی (کتابخانه‌ای)، تحلیلی-انتقادی، و بعضاً تحلیل محتوا به انجام می‌رسانند. پژوهش‌های تاریخی نیز در این حوزه کم بسامد نیست. در رشته‌ی قوم‌شناسی نیز پژوهش‌هایی با موضوع ادبیات کودک به انجام می‌رسد که بعضاً از رویکردهای کیفی (مانند گراند تئوری و تحلیل گفتمان انتقادی) در اجرای آن‌ها استفاده می‌شود. در این میان، مقاله‌ی حاضر می‌کوشد ضمن بررسی و مقایسه این رویکردها به پرسشی اساسی پاسخ گوید که: آیا این گوناگونی در رویکردها و خاستگاه‌های ادبیات کودکان مانعی در رسیدن به جایگاهی مستقل و جامع برای روش‌شناسی این حوزه است؟ یا فرصتی برای آن به شمار می‌آید؟ به سخنی دیگر، آیا نفس این تنوع خود می‌تواند فرصت‌های منحصر به فردی را از این حیث فرا روی اصحاب ادبیات کودکان قرار دهد؟ هم‌چنین، این مقاله بر آن است تا پس از بسط روش‌های پژوهش مربوط به حوزه‌ی ادبیات کودکان در هر رشته، پاسخ‌هایی احتمالی به پرسش یادشده ارائه کند. در پایان، مقاله‌ی

حاضر امکان به کار گرفتن روش، یا روش‌های پژوهش مستقلی را بررسی می‌کند که در مطالعات ادبیات کودکان کاربردی‌تر باشد و نتایج دقیق‌تر و عمیق‌تری عرضه کند.

تحلیلی زبان‌شناختی - سبکی در ادبیات کودکان و نوجوانان:

آثار مهدی آذریزدی

دکتر مهین‌ناز میردهقان

نگار ایلغمی

زهره خادم

به کارگیری تحلیل‌های گفتمانی و متنی امروزه از اهمیت بسزایی در بازخوانی و بررسی متون ادبی در زبان‌شناسی برخوردار است که در این ارتباط، تحلیل‌های نقش‌گرایانه گفتمانی در بررسی سبک متون به ویژه و در راستای دستیابی به چارچوب فکری نویسندگان آثار ادبی قابل ذکر است. از پژوهش‌های متعدد به انجام رسیده در این حوزه در کشورمان می‌توان به جعفرپور (۱۳۷۲)، طارمی و رحمان (۱۳۷۹)، احمدی (۱۳۸۰)، آقاگل‌زاده (۱۳۸۱) و یارمحمدی (۱۳۸۳) در میان سایرین اشاره نمود. با این حال نادیده انگاشتن ادبیات کودکان و نوجوانان در این ارتباط مشهود است. بر همین اساس پژوهش حاضر با هدف ارائه‌ی تحلیلی انسجامی - سبکی از یکی از آثار موفق در ادبیات کودک یعنی داستان‌هایی از مجموعه کتاب‌های "قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب" به انجام رسیده است. از مجموعه‌ی

۱) استادیار زبان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی

۲) دانشجوی کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی

۳) دانشجوی کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی

هشت جلدی فوق که تا سال ۱۳۸۷ به چاپ سی‌ام رسیده، هشت داستان از هشت جلد مختلف از چاپ اخیر انتخاب و مورد بررسی واقع شده‌اند. در تحلیل گفتمانی به انجام رسیده، داده‌های زبانی مورد بررسی به صورت تصادفی از متن کتاب استخراج و و تأثیر عوامل انسجام واژگانی، دستوری و پیوندی بر مبنای چارچوب نظری هلیدی و حسن (۱۹۷۶) همراه با نقش آنان در انسجام متن ادبی مورد نظر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته شده است. نتایج تحقیق تحلیلی- توصیفی حاضر نمایان‌گر تجلی گسترده‌ی عوامل انسجامی در متن داستان‌هاست که موجبات تسهیل درک مخاطبین کودک و نوجوان و موفقیت این داستان‌ها را برای آنان به دنبال داشته است. این تحقیق همراه با بررسی و ارائه‌ی بسامد رخداد هر یک از عوامل ارجاع، تکرار و باهم‌آیی در متن مورد بررسی، نمایان‌گر کاربرد تحقیق به عنوان مبنایی برای رده‌بندی متن‌ها با توجه به تأثیر بر جذب مخاطب است.

کلیدواژه: ادبیات کودک و نوجوان، انسجام، تحلیل‌گفتمان، سبک، بافت متنی، رده‌بندی متن.

زیبایی شناسی اشعار کودکانی ایرج میرزا

دکتر محمد رضا نجاریان

ایرج میرزا یکی از معماران ادبیات نوی کودکان محسوب می‌گردد، زیرا آگاهانه برای کودکان شعر می‌سرود. او در قالب سنتی و کلاسیک شعر می‌گوید، اما شعرش رنگ زمانه دارد و نوآوری‌هایی در زبان، مضامین و معانی شعر پدید آورده است. یکی از دلایل نفوذ شعر او لحن ساده و صمیمانه است.

اشعار کودکانی او از نظر سبک شناسی زبانی، برگرفته از فضای مشروطیت ساده، گویا و همه فهم است. در شعر او از دیدگاه سبک شناسی فکری و محتوایی، احترام به پدر و مادر، معلم، میهن پرستی، راستگویی و پاکدامنی قابل توجه است. او محبت مادر و پدر را با هم می‌سنجد و مهر مادر و رنج‌ها و زحمات وی را والاتر و برتر می‌شمارد:

پسر رو قدر مادر دان، که دایم/ کشد رنج پسر، بیچاره مادر!
برو بیش از پدر خواهش، که خواهد/ تو را بیش از پدر، بیچاره مادر!
بخشی از شعرهای ایرج میرزا که بیش‌تر محتوای اندرزی دارد، در قالب گفت و گو با کودکان سروده شده است؛ هم‌چون شعر «مادر»، «منظومه عباس قلی خان» و شعر بلندی به نام «نصیحت به فرزند»:

با مادر خویش مهربان باش   آماده خدمتش به جان باش
با چشم ادب نگر پدر را   از گفته‌ی او مپیچ سر را

(۱) استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه یزد

بدیهی است مثنوی‌هایی مانند: «پسر بی هنر»، «شوق درس خواندن»، «کلاغ و روباه» نمی‌تواند ویژگی فکر و زبان کودک را آشکار سازد و تنها خواست‌های بزرگسالان برای تأدیب و به راه آوردن کودکان است.

از آن‌جا که عواملی چون تخیلات، نمادها، تشبیهات، تمثیل، طنز، اسطوره و حس آمیزی در جذاب بودن زبان و ساختار و شکل‌گیری شعر مؤثرند؛ ما در این مقاله سعی بر این داریم که اشعار کودکانه‌ی ایرج میرزا را از دیدگاه سبک‌شناسی زبانی، فکری و ادبی نقد و تحلیل کنیم.

کلیدواژه: ایرج میرزا، شعر کودک، سبک‌شناسی، زیبایی‌شناسی.

تصویر در اشعار نوجوان بیوک ملکی

آزاده نجفیان^۱

«تصویر» (image) واژه‌ای نوظهور با پیشینه‌ای کهن در ادبیات فارسی است. در مبحث معانی و بیان به طور ضمنی به این واژه اشاره شده و در علم بلاغت از این واژه به «صور خیال» (به ویژه تشبیه و استعاره) تعبیر شده است.

بیوک ملکی یکی از شاعران نام‌آشنای حوزه‌ی ادبیات کودک و نوجوان است که علاوه بر سرودن شعر برای نوجوانان، به تصویرگری و نقاشی کتاب‌های شعر خود نیز می‌پردازد.

هدف این مقاله بررسی جایگاه تصویر (صورخیال در معنای بلاغی آن) و تصویرگری و تأثیر این دو بر یکدیگر در اشعار بیوک ملکی است. این نوشته با این پرسش آغاز می‌شود که آیا نقاش بودن ملکی تأثیری بر تصویری بودن اشعارش دارد یا نه؟ و این‌که نوع تصاویری که او در اشعارش به کار می‌برد تا چه میزان با تصویرگر بودنش مرتبط است؟

این دو پرسش اساسی در ۷ مجموعه‌ی شعر نوجوان او با نام‌های زیر بررسی شده‌اند: ستاره باران، بر بال رنگین کمان، پشت یک لبخند، از هوای صبح، کوچه‌ی دریاچه‌ها، در پیاده‌رو و بیا بگیر سیب را. کلیدواژه: تصویر، تصویرگری، شعر نوجوان، بیوک ملکی.

(۱) دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات فارسی دانشگاه شیراز

تحولات تصویرسازی در شعر کودک

فاطمه نژادحسن

«تصویر» اولین حلقه‌ی ارتباطی بین کودک و کتاب اوست. در سال‌های اخیر با افزایش توجه به آثار کودکان، تصویرسازی این آثار هم مورد توجه ویژه‌ای قرار گرفته است. کودک امروز را دیگر نمی‌توان با ترسیم تصاویر گذشته به کتاب علاقه‌مند کرد؛ کودک امروز، کودک عصر تکنولوژی‌های نوین است؛ مفاهیم و موضوعات نوین و وجود مخاطبانی متفاوت با دوره‌های قبل، لزوم ایجاد تحولاتی در عرصه تصویرسازی آثار کودکان را برمی‌تابد. ایجاد کتب مصور را می‌توان نمونه‌ای از نوآوری‌های تصویری در عرصه‌ی داستان‌نویسی برای کودکان دانست. هدف از پژوهش حاضر بررسی تحولاتی از این دست در آثار شعری کودکان است. برای نیل به این هدف، آثار شعری کودکان گروه سنی «الف، ب و ج» در دو دهه‌ی اخیر به صورت اتفاقی بررسی شده‌اند.

کلیدواژه: ادبیات کودک، شعر کودک، تصویرسازی، نوآوری‌های تصویری.

بازنگری ادبیات کودک بر مبنای نظریه‌های استعاره و طرحواره

علیرضا نیکویی^۱

شراره باباشکوری^۲

در سه حوزه‌ی انسان‌شناسی شناختی، زبان‌شناسی شناختی و روان‌شناسی شناختی، ما با مقولات و مفاهیمی چون شناخت، استعاره و طرحواره (Schema) سر و کار داریم؛ به این معنی که در این چشم‌انداز، شناخت، پدیده‌ای است فرایندی و چند ساحتی (Multidimensional) از بُعد فرهنگی گرفته تا زیستی، روانی، مغزی و ... .

بخش زیادی از آنچه در ذهن ما رخ می‌دهد بر اساس زمینه‌ی فرهنگی شکل می‌گیرد. طرحواره‌های شناختی به صورت فرهنگی شکل می‌گیرند و علاوه بر آن که تفسیرهای ما را درباره‌ی جهان تعیین می‌کنند، به عملکردهای ما نیز جهت می‌دهند. طرحواره‌ها نوعی تجربه‌ی سازمان‌یافته و دانش‌های بسته‌بندی شده‌اند که چارچوب‌های شناختی ما را در فرهنگ به عنوان مجموعه‌ای متشکل از ذهنیت‌ها، تصورات، تصاویر و ارزش‌ها و احساسات رقم می‌زنند.

استعاره‌ها نیز مانند طرحواره‌ها به سامان‌دهی مفاهیم و مقوله‌بندی انسان از جهان پیرامون یاری می‌رسانند؛ بنابراین چه استعاره‌ها و چه طرحواره‌ها نقش مهمی در نظام شناختی ما دارند و سبب می‌شوند تا بتوانیم مفاهیم انتزاعی و اطلاعات جدید را بر مبنای مفاهیم عینی - تجربی و چارچوب‌های مفهومی - شناختی و پیش فرض‌های فرهنگی، سامان‌دهی

۱) عضو هیأت علمی دانشگاه گیلان - گروه ادبیات فارسی

۲) دانش آموخته‌ی رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی (کارشناسی ارشد)

کنیم. پیازه در شناخت دنیای کودکان به این نکته دست یافت که اندیشه و تخیل و یادگیری کودک با بزرگسال تفاوت بُنیادی دارد و هر مرحله از رشد ساختار ویژه‌ای دارد. او در این زمینه به طرحواره‌های علمی، نمادین و مفهومی اشاره می‌کند.

ما در این مقاله بر مبنای نظریه‌ی استعاره (لیکاف و جانسون) و نظریه‌ی طرحواره و نسبت این دو مفهوم با تجربه، انتقال، انطباق، فرهنگ و شناخت به نقد و بررسی ادبیات کودک می‌پردازیم.

کلیدواژه: کودک، شناخت، تجربه، طرحواره، استعاره، فرهنگ.

بررسی موضوع اجتماعی خلیج فارس و دغدغه‌های شاعران در انتقال این مفهوم

مهدی وارث^۱

اعظم ایزدی^۲

توجه به عناصر ملی میهنی و به کارگیری آن در انتقال مفاهیم ارزشی و سنتی در شعر کودک همواره از دغدغه‌های متولیان تربیتی بوده است. بر همین اساس شعر به عنوان یکی از ابزارهای تربیتی مناسب در طول پیدایش خود توانسته است بار بسیاری از آموزشها را بر دوش بکشد. یکی از راههای کشف و رسیدن به اهداف عالی تربیتی به کارگیری موتیف‌ها در شعر کودک می باشد

شاعران کودک و نوجوان همواره تلاش کرده اند با در نظر گرفتن موضوعات ملموس و آشنا به ضمیر درون مخاطبین خود نفوذ کرده و به آنها در قالب ریتم - وزن و موسیقی و تصویر آنچه را می خواسته اند انتقال دهند. اما اکنون یکی از عمده ترین مسائل شعر کودک درگیری شاعران با مضامین تازه و نو می باشد.

(۱) دکترای برنامه ریزی آموزشی

(۲) کارشناس ارشد مدیریت آموزشی

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان به عنوان یکی از ناشران عمده کتاب کودک و نوجوان بخش عمده ای از کارش را به چاپ مجموعه اشعار شاعران برای این دسته از مخاطبین اختصاص داده است.

در این مقاله با بررسی مورد به مورد بیش از ۵۰ عنوان کتاب شعر چاپ شده توسط کانون از انقلاب شکوهمنداسلامی تا سال ۱۳۸۹ به بررسی موضوع اجتماعی خلیج فارس و دغدغه های شاعران در انتقال این مفهوم پرداخته است.

نگاهی به زیبایی شناسی شعر کودک و عناصر آن

نسرین وکیلی^۱

در این مقاله ضمن پاسخگویی به پرسش‌های مطرح شده در زمینه‌ی کودک و شعر کودک و نوجوان شامل:

۱ - شعر کودک چیست؟

۲ - از چه زمانی کودک را با شعر آشنا می‌کنیم؟

۳ - شعر به کدام‌یک از نیازهای کودک و نوجوان پاسخ می‌دهد؟

۴ - ارزش شعر و تأثیر آن بر کودک و نوجوان چیست؟

۵ - شعر کودک و نوجوان با شعر بزرگسالان چه تفاوت‌هایی دارد و این تفاوت از کجا ناشی می‌شود؟

به محور اصلی مقاله که شناخت و ارزش زیبایی شناسی و عناصر آن (ایجاز - مجاز، تشبیه - استعاره - کنایه - ایهام - تلمیح - اغراق - تضاد - پارادوکس، مراعات نظیر، طنز، نماد و موسیقی و ...) است، می‌پردازد و نشان می‌دهد که یک شعر با الهام و جوشش درونی خلق می‌شود و از تفکر هنری و تصویرهای ذهنی و تخیل ناب سرشار است.

(۱) مترجم، کارشناس و پژوهش‌گر ادبیات کودکان و نوجوانان

ابعاد زیبایی شناختی آن قوی است و می‌تواند احساسات و عواطف مخاطب کودک و نوجوان را برانگیزد، تخیل و ذهن او را تقویت کند و نیازهای ذهنی و روانی او را ارضاء نماید.

عناصر و تصویرهای ذهنی، صنایع لفظی و معنوی و یا به عبارتی عناصر زیبایی شناسی در این مقاله به تفصیل مورد بحث قرار می‌گیرد و در موارد مختلف نمونه‌هایی از استعار کودکان و نوجوانان چاشنی این تحلیل خواهد بود.

کارکرد چند سویه‌ی زبان، بیان و صور خیال در شعر کودک (با تأکید بر کتب آموزشی و درسی دوران ابتدایی)

دکتر محمد رضا یوسفی

رقیه ابراهیمی شهرآباد

به اعتقاد صاحب نظران، شعر کودک از ظرافت‌ها و تکنیک‌های خاصی برخوردار است و تنها در صورت آشنایی با عالم کودکی و دریافت‌های کودکانه می‌توان به آن پی برد. طبیعتاً هر قدر شاعران با این عوالم آشنا تر باشند، موفقیت آن‌ها در سرودن چنین اشعاری بیش تر است. میزان توفیق شاعرانی که مخاطب شعرشان قشر کم سن و سال جامعه هستند در گرو عواملی چون نحوه‌ی بیان، انتخاب زبان، موسیقی مناسب و تصاویر شعری قابل درک برای کودکان است. اگر شاعری بتواند با بهره‌گیری هنرمندانه از امکانات زبان این عوامل را در شعر خویش به بهترین نحو اعمال کند، مسلماً در بیان مفاهیم و انتقال پیام خویش نیز موفق تر خواهد بود. یکی از مهم‌ترین اهداف شعرهای کودکانه، آموزش برخی از مضامین به زبانی ساده و صمیمی است. در این‌گونه اشعار، شاعر علاوه بر پیام‌رسانی و القای معانی، نقش دیگری نیز بر عهده دارد و آن زیبایی آفرینی و تلقین عاطفی است. پس هر چه قدرت عاطفی و توانایی تصویر آفرینی واژگان به کار رفته در این‌گونه اشعار بیش تر باشد، تأثیر آن بر کودکان چشم‌گیرتر است و این امر

۱) استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه قم و استاد زبان و ادبیات فارسی جامعه‌المصطفی‌العالمیه.

۲) کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی و عضو گروه علمی - تربیتی مؤسسه آموزش عالی شهید بنیاد

الهدی، استاد زبان و ادبیات فارسی جامعه‌المصطفی‌العالمیه

ممکن نمی‌شود، مگر با برخورداری از گنجینه‌ای غنی از واژگان و تعابیر. از طرفی امکانات هنری و صور خیال؛ چون تشبیه، استعاره، مجاز و... که از تخیل شاعر مایه می‌گیرد و حاصل نوعی تجربه‌ی ذهنی اوست، با این زمینه‌های عاطفی در ارتباط است و باعث افزایش بار معنایی و تأثیر آن می‌شود. نوشته‌های ادبی به طور اعم و اشعار به طور اخص برای آن که بر قدرت تأثیر خود بیفزایند، باید بتوانند یکی از حالات عاطفی چون غم و اندوه و شادی را در مخاطب خویش برانگیزند. به عبارتی از بیانی قوی برخوردار باشند و این امر حاصل نمی‌شود مگر آن که شاعر در شعر خویش صداقت و صمیمیت داشته باشد. یعنی از سر تصنع شعر نگوید بلکه حرف او برخاسته از دل باشد تا بر دل نیز بنشیند. در این مقاله سعی شده است با بررسی اشعار کتاب های دوران ابتدایی، چهار عامل؛ کاربرد زبان، قدرت بیان، صور خیال و موسیقی متناسب با روحیه کودکان مورد بررسی قرار گیرد.

کلید واژه: شعر کودک، زبان، بیان، صور خیال، موسیقی، کتب مقطع ابتدایی.

